

YRITTÄJYYSKASVATUS LUOKANOPETTAJAKOULUTUKSESSA

Jonna Rinta-Rahko

Kasvatustieteen pro gradu

-tutkielma

Kevät 2008

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Rinta-Rahko, Jonna. 2008. YRITTÄJYYSKASVATUS LUOKANOPETTAJA-KOULUTUKSESSA. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. 98 sivua.

Tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva yrittäjyyskasvatuksen asemasta Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksessa. Tutkimus oli tapaustutkimus muuttuvasta ja kehittämistoimien kohteena olevasta yrittäjyyskasvatuksesta luokanopettajakoulutuksen osana.

Tutkimuksessa haettiin vastauksia kysymyksiin mitä yrittäjyyskasvatus on ja miten aiheeseen asennoidutaan luokanopettajakoulutuksessa sekä minkälaiset valmiudet koulutus antaa aiheen toteuttamiseen peruskoulussa. Lisäksi selvitettiin, mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla ja miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan koulutukseen. Tutkimusmetodeina käytettiin kyselyä, opiskelijoiden ryhmähaastatteluja ja opettajankouluttajien yksilöhaastatteluja. Aineistoa analysoitiin kvantitatiivisilla ja kvalitatiivisilla menetelmillä.

Tutkimus antoi melko kattavan kokonaiskuvan siitä, miten yrittäjyyskasvatus tutkimusajankohtana ilmeni koulutuksessa opiskelijoiden ja kouluttajien näkemysten mukaan. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että yrittäjyyskasvatus on vielä marginaalinen ilmiö luokanopettajakoulutuksessa. Yrittäjyyskasvatus ilmenee lähinnä yhden vapaavalintaisen aihekokonaisuuskurssin kautta, eikä aihetta muuten opinnoissa ole juuri käsitelty. Lähes puolet opiskelijoista ei tiennyt, miten aihetta koulutuksessa opetetaan. Vaikka asennoituminen yrittäjyyskasvatusta kohtaan oli pääosin positiivista tai neutraalia, ilmeni aihetta kohtaan myös epäröintiä ja varauksellisuutta. Arvokeskustelu aiheesta olisi tarpeellinen.

Tutkimuksen tuloksista selvisi, etteivät opiskelijat tunne valmiuksiaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa riittäviksi. Myös opiskelijoiden tiedot aiheen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä ovat heidän omien näkemystensä mukaan vähäiset. Aiheen kehittämiseen ja opetustarjonnan lisäämiseen tulisi tutkimuksen mukaan panostaa. Tutkimuksen perusteella yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen tietojen ja valmiuksien lisäämisen vuoksi. Koska peruskoulun opetussuunnitelma velvoittaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen, olisi tulevien opettajien hyvä saada mahdollisuus tutustua opetettavaan aiheeseen jo opiskeluaikana.

Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyössä ja opetuksen suunnittelussa. Jatko-tutkimuksen kautta voitaisiin selvittää, miten aihe ilmenee muissa opettajankoulutusyksiköissä. Myös tutkimuksen uusiminen myöhemmin vertailevana tutkimuksena selvittäisi, onko muutosta tai kehittymistä tapahtunut.

Avainsanoja: yrittäjyyskasvatus, luokanopettajakoulutus, tapaustutkimus

ABSTRACT

Rinta-Rahko, Jonna. 2008. ENTREPRENEURSHIP EDUCATION AT TEACHER EDUCATION University of Jyväskylä. The Faculty of Education. The Department of Teacher Education. 98 p.

The aim of this case study was to represent the entirety of dynamic & evolving entrepreneurship education as a part of teacher education. Study took place at the Department of Teacher Education in the University of Jyväskylä.

The aim of the study was to look for the answers to questions: What is entrepreneurship education, what kind of attitudes entrepreneurship education is facing and how does studies in the university prepare students to teach entrepreneurship education in primary schools (grades 1-6). Furthermore was investigated, what are the expectations what entrepreneurship education should be and why the subject is needed as part of class teacher education.

Research methods utilized during the process were inquiry and group interviews among becoming primary school teachers, and interviews among their instructors. Material was analyzed with quantitative and qualitative methods.

The study provided general view how the entrepreneurship education was seen among students and instructors at the time of the study. Study results showed that the entrepreneurship education is still a relatively marginal phenomenon in the class teacher education in the University of Jyväskylä. The entrepreneurship education appears only in one optional thematic entity course, and otherwise the subject is not being discussed. Almost half of students were not aware, how the subject is included in their studies. The attitude towards entrepreneurship education was mainly positive or neutral, but still there was seen a sense of hesitation and prejudices towards the subject. Discussion about attitudes towards entrepreneurship education is clearly proven as relevant.

Study results showed that students do not feel, they know enough to carry out enterprise education in primary schools. In their own opinion, their knowledge is minimal to execute the objectives and content of the subject in practise. The study shows, that entrepreneurship education should be evolved and it needs more resources with in class teacher education. Entrepreneurship education is needed in class teacher education to increase knowledge and readiness of the topic. Because The Finnish National Core Curriculum for Basic Education obliges to carry out the enterprise education in Finnish schools, the future teachers should have opportunity to become acquainted with the subject already during their study time.

The findings of this study can be utilized in development & planning of entrepreneurship education as a part of teacher education. Further studies could clarify how the subject appears in other teacher units. Also renewing the study afterward as comparative study, could clarify changes and evolving.

Key words: Entrepreneurship Education, Teacher Education, Case study

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	YRITTÄJYYSKASVATUS.....	10
2.1	Yrittäjyyskasvatustutkimukset tarkastelussa	10
2.2	Yrittäjyydestä ja kasvatuksesta yrittäjyyskasvatukseen.....	13
2.2.1	Sisäinen yrittäjyys.....	15
2.2.2	Ulkoinen yrittäjyys.....	16
2.2.3	Omaehtoinen yrittäjyys	17
2.2.4	Yrittäjyyskasvatus	18
2.3	Yrittäjyyskasvatuksen opettajankoulutukseen	23
2.4	Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet	23
2.5	Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet luokanopettajakoulutukseen.....	26
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
3.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät.....	28
3.2	Tapaustutkimus	29
3.3	Aineiston keruu	29
3.3.1	Kysely.....	30
3.3.2	Haastattelu	30
3.4	Tutkimuksen kulku ja tutkijan asema	31
3.5	Tutkimusaineiston analysointi	31
4	YRITTÄJYYSKASVATUS JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON LUOKANOPETTAJAKOULUTUKSESSA.....	33
4.1	Opiskelijoiden näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta.....	34
4.1.1	Kyselyn taustamuuttajat	34
4.1.2	Yrittäjyyskasvatus tutkimusajankohtana.....	35
4.1.3	Tieto ja oletukset.....	39
4.1.4	Valmiudet.....	41
4.1.5	Toiveet.....	44
4.1.6	Asenteet	49
4.1.7	Merkitys	52
4.1.8	Tarve.....	56
4.2	Koonti opiskelijoiden käsityksistä ja määritelmistä	59

4.3	Opettajankouluttajien näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta.....	60
4.3.1	Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen kouluttajien näkökulmasta .	60
4.3.2	Opettajankoulutuksen rooli yrittäjyyskasvatuksen edistämässä	63
4.3.3	Ylitettävät haasteet: rajallinen koulutuksen rakenne, asenteet ja kulttuuri.....	64
4.3.4	Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen: keskustelu, koulutus ja vastuunjako	67
4.4	Tuloksien yhteenveto - lähtökohdat muutokseen.....	69
4.4.1	Mitä yrittäjyyskasvatus on luokanopettajakoulutuksessa?.....	70
4.4.2	Miten yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan luokanopettajakoulutuksessa?	72
4.4.3	Minkälaiset valmiudet luokanopettajakoulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa?	73
4.4.4	Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla luokanopettajakoulutuksessa?	74
4.4.5	Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen? ..	76
5	POHDINTA	79
6	LOPUKSI.....	82
	LÄHTEET	85
	LIITE I Yrittäjyyskasvatuskysely.....	92
	LIITE II Haastattelukysymykset.....	95
	LIITE III Yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa.....	96

KUVIOT

KUVA 1 Yrittäjyyskasvatus kuvana	18
KUVA 2 Tutkimuksen toteutus	28
KUVA 3 Yrittäjyyskasvatuksen koulutusta on ollut riittävästi tarjolla opettajankoulutuksessa	37
KUVA 4 Opettajankoulutus innostaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen	37
KUVA 5 Tiedän yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä perusopetuksen osalta.....	39
KUVA 6 Minulla on riittävät valmiudet yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen perusopetuksessa.....	42
KUVA 7 Miten yrittäjyyskasvatus pitäisi opettajankoulutuksessa järjestää?....	44
KUVA 8 Haluaisin osallistua yrittäjyyskasvatuskoulutukseen.....	47
KUVA 9 Haluaisin osallistua opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun.....	48
KUVA 10 Luokanopettajaksi opiskelevat eivät ole kiinnostuneita yrittäjyyskasvatuksen suunnittelusta ja ideoinnista	48
KUVA 11 Yrittäjyyskasvatuksessa toteutetaan mielestäni perusopetuksen tavoitteita	52
KUVA 12 Uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa on paljon tärkeämpiä sisältöjä kuin yrittäjyyskasvatus aihekokonaisuudessa "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys"	53
KUVIO 13 Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys.....	54
KUVA 14 Yrittäjyyskasvatuksen kehittämishaasteet.....	76
KUVA 15 Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen Scheinin (2001) mallia mukailten.	81

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Tutkimuskyselyn vastaajat	34
TAULUKKO 2 Miten yrittäjyyttä opettajankoulutuksessa opetetaan?	36
TAULUKKO 3 Mitä yrittäjyyskasvatus on?	40
TAULUKKO 4 Mitä mielestäsi yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa?	45
TAULUKKO 5 Asennoituminen yrittäjyyskasvatukseen.....	50

1. JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan yhteiskunnallisten muutosten pyörteissä yhtenä kasvatuksen osa-alueena. Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva yrittäjyyskasvatuksen asemasta Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksessa. Tutkimus on tapaustutkimus muuttuvasta ja kehittämistoimien kohteena olevasta yrittäjyyskasvatuksesta luokanopettajan koulutuksen osana.

Kertoessani tutkimusaiheestani monet opiskelutoverit hämmästyivät ja kyseenalaistivat aiheeni. Useimmiten kysyttiin, miten ihmeessä yrittäjyyskasvatus voisi ylipäättään kuulua opettajankoulutukseen. Lisäksi huomasin, että yrittäjyyskasvatus liitettiin usein pelkästään yrittäjäksi kasvattamiseen, eikä ilmiötä ymmärretty laajemmin. Käsitykseni mukaan opettajaksi opiskelevat eivät yleisesti tienneet aiheesta kovinkaan paljon. Halusin selvittää, mitä yrittäjyyskasvatus on luokanopettajakoulutuksessa ja mitä sen tulisi olla. Lisäksi tutkin, miten aiheeseen asennoidutaan koulutuksessa sekä millaiset valmiudet koulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa. Halusin myös selvittää, miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen.

Ilmiötä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa puolestaan viitattiin toistuvasti opettajankoulutuksen sekä opettajien yhteiskunnallisiin kehittäjien rooleihin yrittäjyyskasvatuksen edistämässä (ks. esim. Hytti 2002, 59, Paasio, Nurmi & Heinonen 2005). Usein mainittiin, että yrittäjyyskasvatuksen edistämisen kannalta, aiheen sisällyttäminen opettajankoulutukseen on tärkeää. Odotukset tuntuivat ristiriitaisilta siihen nähden, ettei opettajankoulutuksessa aiheita mielestäni ollut juuri käsitelty. Vaikka opintoni olivat loppusuoralla, en tiennyt, miten yrittäjyyskasvatus koulussa tai opettajankoulutuksessa ilmenee. Väistämättä jäin miettimään, miten yhteiskunnan, opettajankoulutuksen sekä yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden odotukset kohtaavat käytännössä.

Jo 1800-luvun lopulla John Deweyn kasvatustajatteluun yhtenä pääkohtana oli koulun näkeminen pienoisyhteiskuntana. Dewey tavoitteli koulun ja muun yhteiskunnan läheistä yhteyttä ja uskoi kasvatuksen yhteiskuntaa uudistavaan merkitykseen. (ks. Iisalo 1988, 209–214.) Nykyäänkin kasvatustieteissä korostetaan, ettei koulu voi toimia irrallisena yksikkönä muusta yhteiskunnasta. Korostuksista huolimatta koulun ohella opettajankoulutus on kuitenkin nähty usein irrallisena toimijana ja sen erillisuus on hankaloittanut muutosprosesseja (Niemi, Syrjälä & Viilo 1998, 13). Opettajankoulutusten arvioinneista ja tutkimuksista ovat jatkuvasti nousseet esiin vaikeudet vastata yhteiskunnan muutoksiin (ks. Niemi & Rähkä 2007, 19). Opettajankoulutuksessa ei pystytä reagoimaan riittävän nopeasti muutoksiin, vaikka koulutus olisikin tulevaisuusorientoitunutta (Saari 2002, 199). Koulutusjärjestelmän kulmakivinä pysyvyys ja vakaus, törmäävät yhteiskunnassa ja erityisesti työmarkkinoilla suuriin muutoksiin (Rinne & Salmi 1998, 173). Nopeiden muutosten vuoksi tarvitaan jatkuvaa keskustelua koulutuksen tarkoituksesta, tehtävistä ja

sisällöistä. Tällä tutkimuksella halutaan avata keskustelua luokanopettaja-koulutuksen roolista yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä.

Opettajankoulutus on osana yhteiskunnan kulttuurista ja poliittista verkostoa jatkuvasti alttiina erilaisille uusille suuntauksille. Kouluun ja opettajankoulutukseen kohdistuvia odotuksia lisäävät globalisoituminen, sosiaalinen ja kulttuurinen muutos, työelämän voimakkaat muutokset ja osaamisvaatimukset, syrjäytymisen lisääntyminen sekä ammatti- ja väestörakenteen muutokset. Odotukset luovat samalla suuria haasteita myös yliopiston kehittämiselle (JY ts 2007–2010). Opiskelijoille painotetaan työelämää ajatellen monitaitoisuutta. Säännöt ja ohjeet jäävät taustalle, kun itseohjautuvuus ja itsenäisyys nähdään työntekijän valtteina. Opettamisessa siirrytään oppimisen tukemiseen, tiedon nopean muuttumisen käsittelystä tiedon määrän ja kanavien nopean kasvun tarkasteluun. Tietoa ei enää nähdä tuloksena ja tavoitteena vaan pikemminkin apuvälineenä. (Heinonen & Vento-Vierikko 2002, 26.) Työelämässä osaamistarpeet kohdistuvat etenkin teknologiseen sekä palvelu- ja liiketoimintaosaamiseen, unohtamatta luovuutta, innovatiivisuutta ja verkostoitumista. Koulutuksen ja työelämän yhteneminen nähdään tärkeänä kaikilla koulutussektoreilla (Luukkainen 2005, 147). Samalla koulutuksen vanhojen tehtävien rinnalle nousevat jälkimodernissa yhteiskunnassa uudet painotukset ja tehtäväksiannot (Rinne & Salmi 1998, 174). Aikaisempien oppimistavoitteiden täyttämisen lisäksi koulutyön käytäntöjen odotetaan "postmodernisoituvan" tulevaisuuden yhteiskunnan, erityisesti työelämän mukaisesti (Saukkonen 2001, 189). Koulutuksen säilyttämistehtävä jää uudistamistehtävän taakse (Luukkainen & Wuorinen 2002, 160). Yhteiskunnan muutosprosessit ja opettajuuden määrittelyt koulutusyksiköiden ulkopuolelta asettavat haasteita sekä muutospaineita opettajan työlle ja opettajankoulutukselle (Niemi ym. 1998, 17, 26; Saari 2002, 244). Muutosten keskellä opettajat joutuvat arvioimaan ja jäsentämään uudelleen ammatillista osaamistaan.

Yrittäjyyskasvatus yhtenä tulokkaana on saanut osakseen myös kritiikkiä opettajankoulutukseen uusien aiheiden tuomisen mukana niin opettajilta kuin tutkijoilta. Muun muassa opettajan ja koulukasvatuksen autonomiaa postmodernissa maailmassa käsittelevässä tutkimuksessa Lapinoja (2006) kärjistää koulukasvatuksen yhteiskunnallisen "kaatopaikan" hoitamiseen. Hoidettavaksi tulevat yhteiskunnan ongelmat "pakolaisista huumeiden kautta yrittäjyyteen". Opettajankoulutukseen yritetäänkin Lapinojan mukaan sisällyttää kaikki mahdolliset tiedot ja taidot, eikä myöhempää oppimista pidetä mahdollisena. Elinikäisen oppimisen kannalta kritiikki on paikallaan. Jos taas koulutus nähdään etenkin yhteiskunnan ylläpitämänä toimintana, jonka tehtävä on oppilaiden sosiaalistaminen yhteiskunnassa keskeisenä pidettävään elinkeino- ja kulttuuriperinteeseen (ks. Rauste - von Wright, Von Wright & Soini 2003), lienee yrittäjyyskasvatuksen tuominen koulutukseen myös perusteltua. Rauste - von Wright ja kumppaneiden (2003, 10–11) mukaan yhteiskunnallisesti koulutuksesta on tullut tärkeä tapa vaikuttaa siihen, mitä pidetään totena ja arvostettavana, sekä siihen, miten toteutetaan omaksuttuja

tietoja ja arvoja. Opettajankoulutuksen kehittämisen tutkijat näkevät juuri tästä näkökulmasta tulevaisuudestaan kiinnostuneen yhteiskunnan tehtävänä.

Yhteiskuntasuuntautuneisuudessa opettajankoulutuksella on työtä tehtävänä. Erilaiset intressiryhmät ajavat lukuisia uusia sisältöjä koulutukseen ja ongelmien ratkaisuksi esitetään usein opettajankoulutuksen kehittämistä. Monet ilmiöt voivat näkyä jo selkeästi kouluissa, kun niiden huomioon ottamisen tarpeellisuutta vasta harkitaan opettajankoulutuslaitoksissa (Luukkainen 2005, 159). Tutkimuksessani yrittäjyyskasvatus nähdään esimerkkinä edellä mainitusta ilmiöstä. Opettajankoulutuksessa yrittäjyyskasvatus on aiheena vielä monelle vieras, vaikka yrittäjyys on ollut mukana peruskoulun opetussuunnitelmassa jo vuodesta 1994. Samaan aikaan kouluissa yrittäjyyskasvatusta opetetaan aikaisempaa enemmän ja siihen suhtaudutaan myönteisemmin (ks. Seikkula-Leino 2007a). Tutkimusaiheessani on siis osittain kyse siitä, miten koulu- ja opettajankoulutuslaitos reagoivat yhteiskunnan muutokseen tuomalla koulutukseen uusia ilmiöitä. Taustalla on ajatus, että jokainen tarvitsee yrittäjämäisiä valmiuksia ja tämän vuoksi tarvitaan yhteistä näkemystä yrittäjämäisen toiminnan perusteista. Yrittäjyyskasvatus on yksi, mutta ei suinkaan ainoa haaste, jonka nyky-yhteiskunta koulutukselle asettaa.

Edellä mainituista syistä tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä yhteiskunnalliset trendit ja sosiaaliset muutospaineet ovat tuoneet myös yrittäjyyskasvatuksen eri kouluasteiden opetussuunnitelmiin (ks. Seikkula-Leino, 2007b). Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa kuuluu myös Jyväskylän yliopiston kehittämishankkeisiin, jotka liittyvät tiiviisti valtakunnallisesti keskeisiin kehittämisen painoalueisiin (JY tts 2007–2010). Lisäksi tutkimusaihe kuuluu myös opettajankoulutuslaitoksemme tutkimuksen painoalueeseen, jossa korostetaan koulun ja opettajankoulutuksen kehittämisen tutkimusta.

2. YRITTÄJYYSKASVATUS

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan aiempia yrittäjyyskasvatustutkimuksia sekä yrittäjyyskasvatuksen laajaa ja monitahoista terminologiaa. Terminologian avaamisen jälkeen kuvataan yrittäjyyskasvatusta ja sen tavoitteita sekä yleisesti että opettajankoulutukseen peilaten.

2.1. Yrittäjyyskasvatustutkimukset tarkastelussa

Yrittäjyyskasvatusta on tutkittu toistaiseksi vähän, eikä teorianmuodostus ole juurikaan edennyt, vaikka aihealue on ollut peruskoulun opetussuunnitelmissa jo pitkään (Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004, 7; Ristimäki 2004, 17). Yrittäjyyden ja talouden lähtökohdista yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta on tehty selvästi kasvatustieteellistä lähestymissuuntaa enemmän. Toisaalta Suomessa ulkomaisesta tutkimuksesta poiketen myös kasvatustieteellinen näkökulma on vähitellen integroitu yrittäjyystutkimukseen. Suomalaisen tutkimuksen vahvuutena pidetäänkin eri kouluasteiden ja tieteenalojen välistä vuoropuhelua (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007, 14–15, 26.), joten tässä tutkimuksessa on käytetty pääosin suomalaista tutkimuskirjallisuutta.

Yleisesti yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksissa on pyritty käsitteelliseen pohdintaan, oppimisen dynamiikan tutkimukseen sekä aiheen historiallisen taustan hahmottamiseen. Tällä hetkellä tutkimuksessa keskitytään yrittäjyysvalmiuksien kehittymiseen, intentio- ja innovaatiotutkimukseen. Tutkimus on laajentumassa pedagogisiin käytäntöihin, erilaisiin konteksteihin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin (Kyrö ym. 2007, 14–15) sekä yhä enemmän kasvatuksen ja oppimisen tutkimukseen (Seikkula-Leino 2007b). Opetusministeriö korostaakin uuden tutkimuksen merkitystä ja tarpeellisuutta. Tavoitteena on saada enemmän huomiota yrittäjämäisille oppimisprosesseille ja pedagogiikalle (ks. Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004, 7).

Vaikka opettajankoulutuksen merkitys yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä on jatkuvasti tutkimusviittausten kohteena, on yrittäjyyskasvatusta opettajankoulutuksessa tutkittu verrattain vähän, vielä vähemmän luokanopettajakoulutuksessa. Tutkimuksia on tehty yliopistollista opettajankoulutusta enemmän ammatillisen opettajankoulutuksen puolella. Myös perusopetuksen yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen näkökulmasta tutkimuksia on tehty melko vähän (Seikkula-Leino 2006, 9).

Koska yrittäjyyskasvatuksen toteutumista luokanopettajakoulutuksessa ei ole aiemmin juuri tutkittu, tutkimuskenttää lähestytään soveltavasti peruskoulun ja yliopiston yrittäjyyskasvatustutkimuksen kautta. Lähestymistapa nähdään toimivana, sillä luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatusta voidaan tarkastella joko tulevan työn vaatimusten kannalta tai vaihtoehtoisesti yrittäjyyden yliopistokoulutuksen osana.

Tutkimusta suunniteltaessa tutustuttiin Seikkula-Leinon (2006) tutkimukseen *Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus 2004–2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen - Paikallinen opetussuunnitelmatyö yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta*. Tutkimus osoitti, etteivät kaikki peruskoulun opettajat tiedosta Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys – aihekokonaisuuden merkitystä. Aihekokonaisuutta ei mielletty koululaitoksen perusaineeseen ja -osaamiseen kuuluvaksi. Lisäksi yrittäjyyskasvatus käsitettiin yhä väärin sekä suppeasti liiketoiminnan työntämisenä kouluun. Tutkimukseen osallistuneet opettajat arvioivat tietävänsä aiheesta suhteellisen vähän. Ongelmallinen kohta yrittäjyiden jalkauttamisessa opetukseen liittyykin opettajien näkemykseen ja käsityksiin. Tutkija suositteli yrittäjyyskasvatuksen koulutuksen kehittämistä, käsitteen selkiyttämistä sekä opettajien motivointia aiheen toteuttamiseen. Suositusten kautta kehittämiseen haastettiin myös opettajankoulutus. Seikkula-Leinon tutkimuksen tuloksia tarkastellessa syntyi ajatus luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksesta. Jos kerran opettajat eivät tiedä tarpeeksi yrittäjyyskasvatuksesta, katse kääntyi opettajankoulutuksen puoleen.

Tutkimuksen raportointivaiheessa ilmestyi Seikkula-Leinon (2007a) tutkimuksen toinen osa *Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen*, jonka mukaan yrittäjyyskasvatusta toteutetaan kouluissa aiempaa enemmän. Vaikka tietämys aiheesta on kasvanut ja asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi, opettajat eivät tutkimuksen mukaan vieläkään tiedä riittävästi yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista, sisällöistä ja työtavoista. Seikkula-Leinon tutkimuksista ilmenee laajasti yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen nykytila peruskoulussa, minne luokanopettajaksi opiskelevat tähtäävät työskentelemään. Näin tutkimukset antavat mielestäni arvokasta tietoa myös opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen.

Ristimäki (1998b) sekä Paasio, Nurmi ja Heinonen (2005) kuvaavat puolestaan tutkimuksissaan yliopistollisen yrittäjyiden ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista. Ristimäen tutkimuksessa *”Yliopisto ja yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissä”* tarkasteltiin yliopiston suhdetta yrittäjämäisiin ominaisuuksiin ja koko koulujärjestelmän kautta yrittäjyyskasvatukseen (1998b). Ristimäen mukaan luokanopettajakoulutus näyttäytyi yliopistojen koulutusohjelmien perusteella kaikkein yrittäjämäisimpänä ja koulutuksessa toteutettiin tutkimussuuntauksen mukaan parhaiten myös tutkimuksen mukaista yrittäjyiden opetussuunnitelmaa. Tutkija näki luokanopettajakoulutuksen tukevan tavoitteita, joita yrittäjämäisiä ominaisuuksia edistävälle koulutuksella annetaan muun muassa opetusmenetelmien sekä yrittäjämäisten ominaisuuksien korostamisen kautta. (Ristimäki 1998b.) Tutkimus paljasti yliopistokoulutuksen suhteen laajempaan yrittäjyyskasvatukseen viitekehukseen. Luokanopettajakoulutusta koskevien tutkimustuloksien vuoksi haluttiin selvittää, miten yrittäjyyskasvatus ilmenee nykyisin koulutuksessa.

Paasion ja kumppaneiden (2005) *”Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä?”* – tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa kokonaiskuva yrittäjyiden asemasta Suomen yliopistoissa: yrittäjyiden tulkinnoista, rooleista, edistämisestä, sekä yrittäjyiden eri muodoista ja tulevaisuuden kehityssuunnista. Tutkimuksen

mukaan suhde yrittäjyyteen vaihtelee sekä yliopistojen välillä että niiden sisällä. Myös yrittäjyyden opetustarjonta ja sen painotukset vaihtelevat. Tutkimuksessa on erikseen huomioitu myös opettajankoulutuksen yrittäjyysopinnot. Vaikka yliopistoilla on hyödyntämättömiä mahdollisuuksia yrittäjyyden suhteen, tutkijoiden mukaan yrittäjyys on esillä kaikessa sellaisessa yliopistollisessa opetuksessa, jonka tarkoituksena on kehittää ja valmentaa opiskelijoiden oma-aloitteisuutta, innovatiivisuutta ja kykyä kyseenalaistaa. Yritteliäisyys, yrittäjähenki, yrittäjämäiset toimintatavat ja sisäinen yrittäjyys ovat tutkijoiden mukaan jo vahvasti mukana yliopistoissa. (Paasio ym. 2005.) Koska yrittäjyys usein liitetään vain ulkoiseen yrittäjyyteen, tutkijoiden kuvaus sisäisen yrittäjyyden näkymisen vahvuudesta antaa mielestäni uutta tarkastelupohjaa laajemman yrittäjyyskäsitteen hahmottamiseen. (Yrittäjyyden muodoista kerron tarkemmin luvuissa 2.2.1, 2.2.2 ja 2.2.3.) Yleisesti yliopistollisen yrittäjyyskasvatuksen tila näyttäytyi Ristimäen (1998a) sekä Paasion ja kumppaneiden (2005) tutkimusten mukaan vaihtelevana. Luokanopettajakoulutuksen yrittäjämäisyyden näin kuitenkin yllättävänä, sillä koulutuksessa ei kokemusteni mukaan ole painotettu yrittäjämäisyyttä.

Koska tutkimuksessa keskitytään opiskelijoiden ja kouluttajien näkemyksiin ja käsityksiin yrittäjyyskasvatuksesta, otettiin tarkasteluun myös erilaisia asennetutkimuksia, joita yleisesti yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta tutkittaessa on tehty melko paljon (ks. Ruskovaara 2007, Seikkula-Leino 2006; 2007, Miettinen & Taponen 2006, Luukkainen & Wuorinen 2002, Ristimäki 1998 a, Merimaa, Rahikainen & Koukka 1993). Tutkimuksen ennakko-oletusten vuoksi Ristimäen (1998 a) tutkimus opettajien yrittäjyysnäkemyksistä otettiin tarkasteluun. Ristimäen tutkimuksesta selviää, että opettajien positiivinen asenne yrittäjyyttä kohtaan ei toteudu käytännön opetustyössä. Toteutumista hankaloittavat esimerkiksi koulun kirjoittamattomat säännöt, historia, tietämättömyys sekä ajan ja oman innostuksen puute. Tutkimuksen mukaan yrittäjyyskasvatuksesta ei myöskään tiedetä tarpeeksi ja tiedon puutteesta seuraa yrittäjyyskasvatuksen liittäminen ulkoiseen yrittäjyyteen. Koulutukseen osallistuneet puolestaan näkevät yrittäjyyskasvatuksen laajana elämänasenteeseen liittyvänä kasvatuksena. Tutkimuksen mukaan yrittäjyyskasvatuskoulutukseen osallistumisella on positiivinen vaikutus myös yrittäjyysasenteisiin, arvoihin, tietoihin ja käsityksiin yrittäjyyskasvatuksen ilmiöstä. (Ristimäki 1998a, 3, 60–67.) Ristimäen tutkimuksen tulokset puoltavat mielestäni tarvetta opettajaksi opiskeleville suunnattuun yrittäjyyskasvatukseen. Aiempien tutkimusten pohjalta ennakko-oletus siitä, että opiskelijat tietävät aiheesta vähän, sai vahvistusta opettajia koskevien tutkimusten tuloksista. Arvio negatiivisista asenteista olisi puolestaan aiempien tutkimusten perusteella osoittautunut usein vääräksi.

2.2. Yrittäjyydestä ja kasvatuksesta yrittäjyyskasvatukseen

Tässä tutkimuksessa yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan mahdollisimman laajana yleiskäsitteenä kahdesta syystä, ensinnäkin siksi, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tutkijoilla ei ole yhtenevää yrittäjyyskasvatuksen määritelmää. Toiseksi tutkimuksessa haastetaan tutkijoiden lisäksi myös opettajankouluttajat sekä opiskelijat itse määrittelemään oma suhteensa yrittäjyyskasvatukseen. Koska kysymyksessä on ilmiön tarkastelu korkeakoulussa, toivottavaa on, että määrittely pohjautuisi kriittisesti tarkasteltuun tieteelliseen tietoon, arkitiedon ja olettamusten sijasta. Tutkimuksen avulla halutaan avata yleistä käsitteenmäärittelyä, koska yrittäjyyskasvatus nähdään uutena tulokkaana koulutuspolitiikassa ja opettajankoulutuksessa. Toisaalta, jos yrittäjyyskasvatus nähdään yritteliäisyyden kehittämisenä, ilmiö on jo reilusti vanhempi (ks. Ikonen 2007). Joka tapauksessa lähtökohdat erilaisille näkemyksille ovat otolliset, koska yrittäjyyskasvatuksen rakentajana jo yrittäjyys-käsitteelle on löydettävissä useita tulkintoja. Yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen koti- ja ulkomaisia tutkimuksia lukiessa on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, miten monin tavoin eri termejä käytetään ja mitä termeillä kulloinkin tarkoitetaan.

Yrittäjyyskasvatus on kasvatuksen osa-alue, jossa yhdistyvät sanat kasvatus ja yrittäjyys. Vaikka yrittäjyys sanana herättää assosiaatioita yritystoiminnasta, ei yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden (esim. Ristimäki 2000, 119, 2007a, 34; Leskinen 1999, 91, 2000, 50) mukaan aihetta voida tarkastella irrallaan yrittäjyydestä ja sen merkityksestä sekä määritelmistä. Näin ollen myös yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatustutkimus liittyvät toisiinsa. Oman lisänsä yrittäjyyden taloustieteelliseen määritelmään tuovat psykologia, organisaatioteoriat ja kasvatustieteet (Leskinen 1999, 52). Myös kasvatuksen käsitteen monet tulkinnat haastavat huomioimaan aina myös kontekstin, jossa määritelmä mainitaan (Kyrö & Ripatti 2006, 16). Koska kasvatus on ilmiönä tutkimuksen kohdejoukolle tutumpi, en pidä termin laajaa määrittelyä tutkimuksen kannalta oleellisena. Tiivistetysti määriteltynä kasvatus on pitkäkestoista, käytännöllistä ja vuorovaikutteista toimintaa, jonka tavoitteena on persoonallisuuden syntyminen ja kehittymisen edistäminen sekä sosiaalistaminen yhteisöön (ks. Hirsjärvi & Huttunen 1999, 31–40). Yrittäjyyskasvatuksen tutkijoilta kasvatuksen määritelmistä voidaan yhtyä myös Koirasen ja Peltosen (1995) määritelmään. Tutkijat näkevät kasvatuksen eettisenä toimintana, jolla pyritään ihmisen ja yhteiskunnan kehittämiseen sekä käytännön toimintana, jossa oppimisella ja opettamisella on keskeinen osa. Kasvatus auttaa yksilöä kehittymään yhteisön jäseneksi. Samalla tuetaan yhteisön säilymistä ja kehittymistä. Tutkijat painottavat yhteisöllisyyden lisänä yksilöllisyyttä. Yksilön ominaisuuksista korostetaan oma-aloitteisuutta, sisäistä hallintaa, toimeliaisuutta sekä uskoa omiin mahdollisuuksiin ja henkilökohtaista sitkeyttä sekä uskallusta. (Koiranen & Peltonen 1995, 13–14)

Koiranen ja Ruohotie (2001) ovat määritelleet Snow'n, Cornon & Jacksonin (1996, 247) malliin tukeutuen yrittäjyyskasvatuksen kolmeen osa-alueeseen;

kognitiiviseen, affektiiviseen ja konatiiviseen. Snow'n ja kumppaneiden (1996) mukaan oppimisen ja yrittäjyyden ymmärtämiseksi erottelu on tarpeen (Koiranen & Ruohotie 2000, 32). Koiranen ja Ruohotie (2001) näkevät yrittäjyyskasvatuksen kehittämistarpeet kognitiivisia eli tiedollisia ja taidollisia sekä uskomuksellisia tarpeita laajempaan kokonaisuutena. Affektiiviseen eli tunnekenttään he liittävät muun muassa arvot ja asenteet. Tunnetasolla korostuu rohkeus ja uskallus yrittämistä kohtaan, mikä ilmenee muun muassa kokeilunhaluna. Konatiivisella eli tahtotasolla korostuvat puolestaan motivaatiotekijät sekä prosessit, jotka auttavat oppijaa kehittymään. Tutkijat näkevät konatiivisen alueen erityisen tärkeänä, mutta koulutuksellisesti usein laiminlyötynä alueena ihmisen yrittäjyydelle. Kasvatuksessa haasteena on yrittäjyyskasvatuksen osalta yrittäjyyteen liitettyjen väärin uskomusten kitkeminen. Tutkijat korostavat, että yrittäjyyskasvatuksessa myös konatiiviset ja affektiiviset valmiudet tulee huomioida kognitiivisten valmiuksien lisäksi. Kun ihminen oppii yrittäjyyteen, muutoksia tapahtuu tietorakenteiden lisäksi myös muun muassa metakognitiivisissa taidoissa, motivaatiossa, uskomuksissa sekä itsetunnossa. (Koiranen ja Ruohotie 2001, 103–104, 111; 2000, 32–33, 35) Tutkijoiden määritelmä laajentaa entisestään yrittäjyyskasvatuksen haasteita, joita opetuksessa ohjataan huomioimaan.

Yrittäjyyttä määriteltäessä viitataan useissa tutkimuksissa Peltosen (1986, 32) yrittäjyyden määritelmään, josta muokaten Koiranen ja Peltonen (1995) ovat yhdessä nimenneet yrittäjyyden ajattelu- toiminta- ja suhtautumistavaksi, joka saa omat ja yhteisön voimavarat toimimaan. (Koiranen & Peltonen 1995, 9.) Peltonen on liittänyt yrittäjyyden yhteen myös elämänkatsomukseen, arvoihin, asenteisiin sekä motivaatioon (ks. Peltonen 1986, 32–33). Yrittäjyys merkitsee suhtautumistapaa työn tekemiseen sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Yksilön käyttäytymistä säätelevät kognitiivinen, psykomotorinen ja affektinen osa-alue eli tieto-, toiminta- ja tunnepohjaiset osa-alueet. Yhteisössä suhtautumista työntekoon taas ohjaa yhteisön vire, ilmapiiri ja kulttuuri. (Koiranen 1993, 14.) Yrittäjyys on määritelty myös innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perustaksi. Yrittäjyyden perustana on ihmisen halu, kyky ja ennen kaikkea uskallus. (Koiranen ja Pohjansaari 1994, 10–17.) Remes (2004) puolestaan näkee yrittäjyyden ilmiönä, joka synnyttää yhteiskuntaan uutta kulttuuria (Remes 2004, 84). Tiivistykseksi todettakoon, että yrittäjyys-käsite voidaan nähdä joko suppeasti omistajayrittäjyytenä tai laiveammin yrittäjämäisenä toimintana eli sisäisenä yrittäjyytenä (Koiranen 1993, 13). Yrittäjyys-käsitteen moninaisuus voidaan nähdä sekä vaikeuttavana (Ristimäki 2000, 119–120; 2004, 17) että laventavana (Kokko 2007, 12) tekijänä yrittäjyyskasvatuksen käsitteen määrittelyssä. Tarve yrittäjyys-käsitteen tarkempaan yhtenäiseen määrittelyyn liittyy Ristimäen (2000, 119; 2004, 17) mukaan yrittäjyyskasvatuksen käyttöteorian muodostamiseen.

Useimmiten yrittäjyys jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen (muun muassa Peltonen 1986, Koiranen 1993, Koiranen & Pohjansaari 1994, POPS 1994), ja näiden termien kautta määritellään myös yrittäjyyskasvatusta. Kyrö (1997) on lisännyt käsitteistöön myös omaehtoisen yrittäjyyden. Seuraavaksi

esittelen yrittäjyyden kolmijaon mukaiset yrittäjyyden muodot. Kolmijako selkeyttää Parikan (1997, 82) mukaan kasvatustyön sovelluksia ja jakoa voidaan pitää myös kehyksenä yrittäjyyskasvatuksen etenemisessä. Tässä tutkimuksessa myös yrittäjyyden eri muotoja tarkastellaan laajoina kokonaisuuksina useiden eri tutkijoiden määritelmien mukaan. Näin ollen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen muodoista puhuttaessa ei sitouduta erikseen kenenkään yksittäisen tutkijan määritelmään, vaan viitataan yleisesti yrittäjyyden kolmijaon käsitteisiin niiden laajan merkityksen mukaan. Yrittäjyydestä puhuttaessa ei kuitenkaan tarkoiteta uraa eikä ammattia.

2.2.1. Sisäinen yrittäjyys

Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan useimmiten yrittäjämäistä toimintatapaa. Sisäisen yrittäjyyden käsite on laajentunut monitahoiseksi ja termin merkityksen nähdään samalla hämärtyneen. Sisäinen yrittäjyys on liitetty sekä yksilön että organisaation yrittävyyteen. Sisäistä yrittäjyyttä on kuvattu myös elämänasenteeksi. Seuraavaksi esittelen sisäisen yrittäjyyden käsiteviidakkoa.

Ikosen (2006, 50) mukaan sisäisen yrittäjyyden termin toi suomalaiseen yrittäjyystutkimukseen Peltonen (1986), joka etsi ratkaisua henkilöstön motivaatio-ongelmiin. Peltosen mukaan yrittävyyteen kouluttaminen oli aloitettava kehittämällä oppilaiden ja opiskelijoiden sisäistä yrittäjyyttä, joka ilmenee ahkeruutena, rohkeutena, oma-aloitteisuutena, luovuutena ja tavoitetietoisuutena sekä tuloksiin pyrkimisenä jo opiskeluaikana. Peltonen nimitti sisäisen yrittäjyyden myös yrittävyydeksi ja tarkoitti samalla toimimista yritteliäästi yrityksen palveluksessa. (Peltonen 1986.) Myöhemmin myös Koiranen (1993) on kuvannut samansuuntaisesti sisäisen yrittäjyyden yritteliäisyytenä toisen palveluksessa. Organisaation kannalta puolestaan sisäisen yrittäjyyden tavoitteena on saada organisaation innovatiivisuutta ja tuottavuutta paremmaksi. (Koiranen 1993, 62–63) Koiranen ja Pohjansaari (1994) puolestaan kiteyttävät aiemmin esitellyn Peltosen yrittäjyyden määritelmän (ks. luku 2.2) sisäisen yrittäjyyden määritelmäksi, jolloin sisäinen yrittäjyys on yrittäjämäinen ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa jonkin yhteisön jäsenenä. Tutkijat näkevät sisäisen yrittäjyyden yhteisön yksilölle suomana mahdollisuutena toteuttaa sisimmässään piilevää yrittäjyyttä. Tarve sisäiseen yrittävyyteen syntyy yhteiskunnan ja työympäristön muutosten sekä ajattelutavan muutosten seurauksena. Tutkijoiden mukaan perusta sisäiselle yrittävyydelle luodaan jo kotikasvatuksessa ja näin sisäisen yrittäjyyden ideoita on hyvä tuoda esiin myös peruskoulussa. (Koiranen & Pohjansaari 1994.) Luukkainen ja Wuorinen (2002, 202) korostavat sisäistä yrittäjyyttä yrittävyyteen kasvamisessa. Samalla he toivovat, että sisäinen yrittäjyys tuottaisi joidenkin osalta myös ulkoista yrittäjyyttä.

Ristimäki (2004) sekä Heinonen ja Vento-Vierikko (2002) näkevät sisäisen yrittäjyyden sekä yksilön että yhteisön toimintatapana. Ristimäen (2004) mukaan sisäinen yrittäjyys tarkoittaa yrittäjämäistä toimintaa toisen palveluksessa, mutta samalla hän viittaa sisäisen yrittäjyyden käsittämiseen

myös työyhteisön kollektiivisena toimintatapana (2004, 13). Heinonen ja Vento-Vierikko (2002) näkevät sisäisen yrittäjyyden yrittäjämäisenä toimintana organisaatiossa. Yrittäjämäinen toimintatapa nähdään organisaation uudistumisen välineenä sekä keinona vastata työelämän ja oppimisen tarpeisiin. Sisäiseen yrittämiseen liittyy mahdollisuuksien havaitseminen, mahdollisuuksiin tarttuminen ja luottamus onnistumiseen. Sisäinen yrittäjyys edellyttää jatkuvaa oppimista, kyseenalaistamista ja aktiivista otetta. (Heinonen & Vento-Vierikko 2002.)

Kyrö puolestaan tarkastelee yrittäjyyttä sen kautta, missä yrittäjyys ilmenee. Aiemmissa kirjoitelmissaan Kyrö on viitannut sisäisellä yrittäjyydellä vallitsevasta määritelmästä poiketen ainoastaan työyhteisön tai organisaation yrittäjämäiseen toimintatapaan. (Kyrö 1997, 225–226). Viime vuosina tutkija on kuitenkin muuttanut määritelmiään liittäessään omaehtoisen ja ulkoisen yrittäjyyden rinnalle erikseen myös organisaation yrittäjyyden käsitteen. Nykyisessä määritelmässään tutkija liittää sisäisen yrittäjyyden muiden yrittäjyyden muotojen vuoropuheluun ja yksilön sekä organisaation yrittäjämäisen toimintatavan dynamiikkaan (Kyrö & Carrier 2005, 11; Kyrö & Ripatti 2006, 18). Myös Remes (2003) kehottaa vertaamaan sisäistä yrittäjyyttä yhteisön yritteliääseen toimintatapaan. (Remes 2003, 64.)

Sisäisen yrittäjyyden laajaa määritelmää on kritisoitu muun muassa siitä, että sisäisen yrittäjyyden kuvauksessa olisi kyse pelkästään hyvän ihmisen muotokuvasta, eivätkä erilaiset sisäiseen yrittäjyyteen liitetyt piirteet ole pelkästään yrittävän persoonallisuuden piirteitä. Ikonen (2006) jopa kyseenalaistaa termin käytön kokonaisuudessaan. Tutkija näkee ristiriitaisena termin puutteellisen kontekstoinnin ja termin laajuuden sekä sen, että sisäisen yrittäjyyden periaate voidaan tulkita niin, että yksilön menestys olisi yksilön omasta tahdosta riippuvainen. (Ikonen 2006.) Osittain aiheellisesta kritiikistä huolimatta näen sisäisen yrittäjyyden tärkeänä osana yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuutta. Käsitteen tarkentaminen ja rajaaminen voisi kuitenkin olla tarpeen, sillä yrittäjyyden kolmijaon muodoista sisäiselle yrittäjyydelle löytyy eniten erilaisia määritelmiä. Tutkimuksia sisäisestä yrittäjyydestä ei ole juurikaan (Ristimäki 2000, 119), joten lisäämällä tutkimusta voitaisiin päästä myös tarkempiin käsitteenmäärittelyihin.

2.2.2. Ulkoinen yrittäjyys

Ulkoinen yrittäjyys nähdään usein omistajayrittäjyytenä, yrityksen perustamisena, hoitamisena tai johtamisena. (ks. Peltonen 1986, 9; Koironen ja Pohjansaari 1994, 7). Ulkoinen yrittäjyys näkyy Kyrön (1997, 1998) mukaan pienen tai keskisuuren yrityksen perustajan, johtajan tai omistajan toiminnassa. Ulkoisen yrittäjyyden Kyrö näkee prosessina, jonka ulkoisena tunnusmerkkinä syntyy oma itsenäinen yritys. Ulkoisen yrittäjyyteen liittyy uusien työpaikkojen luominen. (Kyrö 1997, 225; 1998, 118, 134–135.)

Remes (2003) puolestaan haluaisi määritellä ulkoisen yrittäjyyden uudelleen. Tutkija näkee ulkoisen yrittäjyyden tietojen opettamisena sekä

materiaalien yritteliäänä käyttönä (2003, 164). Remes huomauttaa myös, että jos yrittäjyys erotellaan ulkoiseksi ja sisäiseksi yrittäjyydeksi, tarkasteluun pitäisi liittää pohdinta myös yksilön yritteliäästä oppimistavasta (Remes 2004, 84).

Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatuksen liittäminen yksinomaan ulkoiseen yrittäjyyteen on aiheuttanut epätietoisuutta ja hämmennystä koko koulujärjestelmää koskevaa yrittäjyyskasvatusta kohtaan (Ristimäki 2004, 12). Ulkoinen yrittäjyys on kuitenkin vain yksi osa yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen laajasta kentästä. Peruskoulun alaluokilla korostuu ulkoista yrittäjyyttä vahvemmin sisäisen ja omaehtoinen yrittäjyys.

Sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys eivät ole toistensa vastakohtia, vaan niiden välillä nähdään myös yhteneviä piirteitä (ks. Peltonen 1986, 31–32; Koironen & Pohjansaari 1994, 8, Ristimäki 2000, 119). Ristimäen (2000, 127) mukaan yrittäjämäinen toiminta ilman sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen liittyvää omistuksellisuutta tarjoaa yrittäjyyden määritelmän, joka soveltuisi koulun yrittäjyyskasvatuksen perustaksi. Kyrön (1997, 205) mukaan sekä sisäinen, ulkoinen että omaehtoinen yrittäjyys ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja muovaavat samalla toisiaan.

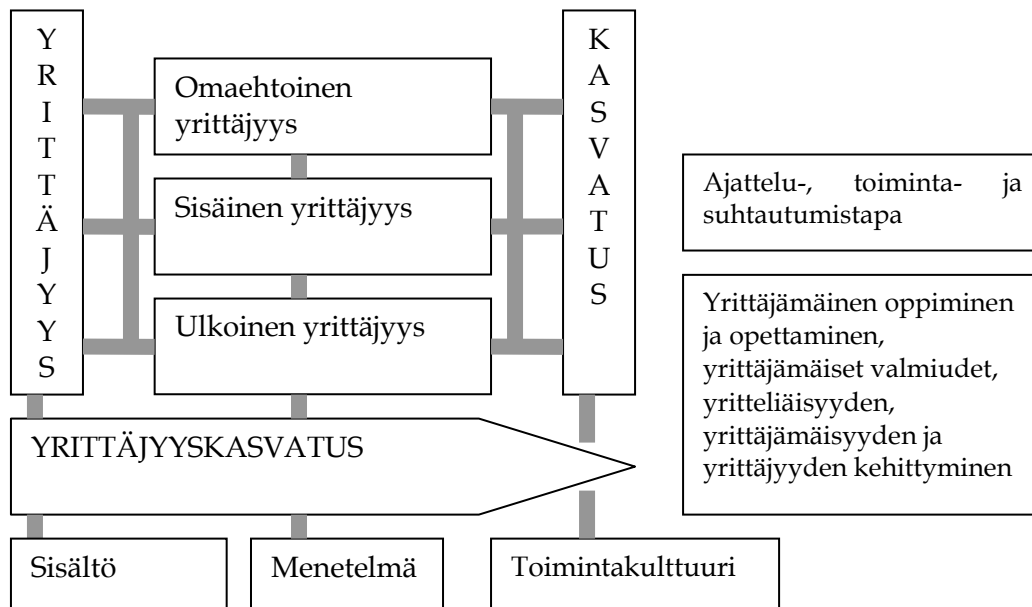
2.2.3. Omaehtoinen yrittäjyys

Sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden termien rinnalle Kyrö (1997) on nostanut myös omaehtoisen yrittäjyyden käsitteen. Vallitsevaan käsitykseen nähden Kyrö näki ristiriitaisena sisäisen yrittäjyyden liittäminen sekä yksilön että ryhmän toimintaan organisaatioissa (Kyrö 1997, 201–202). Omaehtoisella yrittäjyydellä Kyrö tarkoittaa ainoastaan yksilön yrittäjämäistä toimintatapaa, jonka merkitys liittyy yksilön omaan kehityskertomukseen sekä yksilön käyttäytymiseen ja asenteisiin ja tapaansa toimia. Oppimiskäsityksen muuttumista ja psykologian tarkastelun laajentumista voidaan Kyrön mukaan pitää pyrkimyksenä tuottaa yksilöitä yrittäjämäisiksi, omaehtoisiksi toimijoiksi. Omaehtoinen yrittäjyys on postmodernille ajalle tyypillinen toimintatapa, sillä jokainen joutuu yrittäjämäisesti etsimään paikkansa ja huolehtimaan osaamisestaan oppimisessa, sosiaalisessa elämässä sekä työelämässä. Kyrö pitää omaehtoista yrittäjyyttä manifestina yksilön omasta vaikuttamisesta itseensä sekä ympäristöönsä. Yksilö halutaan nähdä yhteisönsä jäsenenä ja yksilön toimiminen objektin sijasta subjektina. (Kyrö 1997, 226; 1998, 115–135.)

Omaehtoisen yrittäjyyden ilmenemistä pedagogisessa toiminnassa Remes (2003, 164) vertaa yksilön yritteliääseen toimintatapaan. Remes näkee omaehtoisen yrittäjyyden perustana kahdelle muulle yrittäjyyden muodolle. Omaehtoisen yrittäjyyden käsite helpottaa Remeksen mukaan myös pedagogisten ratkaisujen tarkastelemista, sillä pedagogiikkaa mietitään yksilöstä käsin. (2004, 84.) Remeksen mukaan sisäinen ja ulkoinen yrittäjyyden muodot eivät huomioi kasvatuksessa tarvittavaa yksilönäkökulmaa. Yrittäjyyskasvatus määrittyy yritteliään toimintatavan pohjalta toiminnalliseksi pedagogiaksi, joka avaa tietoa siitä, mikä on yritteliäs toimija ja miten siihen voidaan kasvattaa. Termi tuo tutkijan mukaan yrittäjyyttä lähemmäksi

kasvatusta. (Remes 2001.) Omaehtoisen ja sisäisen yrittäjyyden osalta kasvatusta perustuu opetuksessa ja kasvatuksessa myös oppijan itsetuntoon ja motivaatioon vaikuttamiseen (Seikkula-Leino 2006, 23). Ikonen puolestaan kyseenalaistaa omaehtoisen yrittäjyyden termin kysyen, onko termi konstikas synonyymi oma-aloitteisuudelle (Ikonen 2006, 19).

2.2.4. Yrittäjyyskasvatus

KUVA 1 Yrittäjyyskasvatus kuvana

Kuten yrittäjyyden, myös yrittäjyyskasvatuksen määritelmiä on lukuisia. Kuvassa yksi on tiivistetty yrittäjyyskasvatuksen ydin yleisten yrittäjyyskasvatuksen määrittelyjen kautta. Yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan usein joko edellisissä luvuissa esitellyn yrittäjyyden kolmijaon tai yksittäisen yrittäjyyden muodon näkökulmasta. Yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa tulisi näkyä yrittäjyyden monimuotoisuus. Kyrö ja Ripatti (2006, 17) puolestaan ovat ehdottaneet, että yrittäjyyskasvatusta voitaisiin käyttää pääkäsitteenä, jonka alakäsitteiksi sopivat yrittäjämäinen oppiminen ja opetus, joita voidaan tarkentaa yrittäjämäisyydellä ja yritteliäisyyden käsitteillä. Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä erikseen myös tietynlaisena sisältönä, erillisenä menetelmänä tai parhaimmillaan osana toimintakulttuuria. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on yrittäjyyteen myönteinen ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa sekä yrittäjämäinen oppiminen ja opettaminen. Lisäksi tavoitteena ovat yrittäjämäiset valmiudet, yritteliäisyyden, yrittäjämäisyyden ja yrittäjyyden kehittyminen.

Tiivistetysti sanottuna yrittäjyyskasvatuksesta puhutaan vähintään neljällä eri tasolla; yksityisellä, tietotasolla, opetus- ja oppimismenetelmä- sekä järjestelmätasolla. Yksityiseen tasoon liitetään henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten luovuus ja aloitteellisuus, joita tavoitellaan. Tietouluuttavuuteen puolestaan liitetään yritykseen perustamiseen liittyviä yrittäjyys- ja yrittäjätietoja. Opetus- ja oppimismenetelmätasolla liitetään muun muassa oppijakeskeisyys ja tekemällä oppiminen ja järjestelmätasolla yrittäjyyskasvatus koko laajuudessaan sekä yrittäjyys osana kasvatusta ja koulutusta. (Pihkala 1998, 143.) Seuraavaksi esittelen yrittäjyyskasvatuksen monipuolista käsitteenmäärittelyä tunnetuimpien suomalaisten yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden määrittelemänä.

Yrittäjyyskasvatuksen yhteydessä on käytetty vaihtelevasti myös käsitteitä *yrittäjyyskoulutus* sekä *yrittäjä- ja yrittäjyyskurssit*. Aiheen tutkijoiden käsitteenmäärittelyt eroavat usein huomattavasti toisistaan. Esimerkiksi Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatus kattaa laajasti ihmisen koko elinajan. Yrittäjyyskoulutus puolestaan nähdään jokseenkin institutionaalisenä toimintana, jolla on alku ja loppu. Kurseilla taas koulutetaan tulevia ja nykyisiä yrittäjiä. (Ristimäki 2004, 12.) Tällöin opettajankoulutuksessa voitaisiin puhua sekä yrittäjyyskasvatuksesta että -koulutuksesta. Remes (2001) puolestaan tarkoittaa yrittäjyyskasvatuksella oppilaitoksen opetussuunnitelmaan kuuluvaa oppimisen menetelmää, jolla pyritään antamaan oppijalle organisaatiotoimijana toimimisen lisäksi edellytykset oppia toiminaan yritteliäällä tavalla. Yrittäjyyskoulutus taas antaisi tiedollisia valmiuksia yrittäjänä toimimiseen. (Remes 2001) Näin ollen opettajankoulutukseen liitettäisiin lähinnä yrittäjyyskasvatus. Myös Niittykangas (1995) on erotellut käsitteet toisistaan. Tutkijan mukaan yrittäjyyskasvatuksella pyritään edistämään omaehtoista ja sisäistä yrittäjyyttä kun taas yrittäjyyskoulutuksessa tähdätään ulkoisen yrittäjyyden vaatimien valmiuksien kehittämiseen. (Koiranen & Peltonen 1995, 80–81.) Tässä tutkimuksessa halutaan huomioida kaikki yrittäjyyden kolmijaon muodot, joten Niittykankaan erotteluun ei yhdytä. Tutkimuksessa yhdytään kuitenkin Koirasen ja Peltosen (1995, 41) huomautukseen siitä, että yrittäjyyskasvatus ei tarkoita samaa kuin yrityksen perustamiskoulutus. Termien vaihtelevasta käytöstä huolimatta opettajankoulutukseen liittyvää yrittäjyysopetusta kutsutaan useimmiten yrittäjyyskasvatukseksi (Paasio ym. 2005, 42).

Tässä tutkimuksessa on laajana yleiskäsitteenä käytetyn yrittäjyyskasvatuksen termin ohella käytetty myös termiä *yrittäjyyskasvatuskoulutus*. Yrittäjyyskasvatuskoulutuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa aiheen koulutusta ja opetusta opettajaopiskelijoille riippumatta koulutuksen muodosta tai kestosta. Käsitettä on käytetty erikseen muun muassa tutkimuskyselyssä, sillä opettajaopiskelijoita koulutetaan, eikä niinkään kasvateta koulutuksessa.

Seuraavissa kappaleissa pyrin tuomaan esiin yrittäjyyskasvatuksen moninaisuutta ja yrittäjyyskasvatuksen erilaisia määritelmiä, joiden pohjalta aihetta voidaan tarkastella.

Kyrön, Lehtosen ja Ristimäen (2007, 22) mukaan ”yrittäjyyskasvatus toisaalta liittyy yrittäjyyden tutkimukseen, toisaalta yrittäjyyskasvatuksen soveltaminen koulujärjestelmään ja pedagoginen käsitteistö sekä tutkimus nojaavat kasvatustieteeseen”. Leskisen (2000, 3) mukaan yrittäjyyskasvatus koostuu yrittäjyyden ja oppimisprosessin tuntemisesta. Yrittäjyyskasvatuksella tutkija tarkoittaa yksilön yrittäjämäisten ajattelu- ja käyttäytymismallien kehittämistä ja vahvistamista sekä erilaisten yrittäjyyden muotojen tuntemisen lisäämistä (2000, 11, 52). Seikkula-Leino (2007a, 26) puolestaan tiivistää, että yrittäjyyskasvatus on pohjimmiltaan *kansalaisyksikasvatusta*, sillä kasvatuksessa vaikutetaan taitoihin, käyttäytymiseen ja uskomuksiin.

Kasvatuksen lähtökohdista katsoen Remes näkee yrittäjyyskasvatuksen pitkäkestoisena toimintana, jolla tähdätään yritteliään toiminnan muotoutumiseen asennoitumistavaksi (Remes 2001). Remes (2003) kritisoi tieteellisen yrittäjyyskasvatuksen näkemystä siitä, että se pohjautuu ainoastaan aikuiskasvatukseen. Samalla määrittely jää hänen mukaansa peruskoulun kansalaisyksikasvatukseen tähtäävän yrittäjyyskasvatuksen osalta puutteelliseksi. Remesin mukaan uhkana on, että ”yrittäjyyskasvatuksesta muodostuu tieteellisen tiedon ja yrittäjyyskasvatuksen tieteelliseen tietoon pohjautuvan opettajankouluttamisen puuttumisen takia jotakin, mikä ei tuota yhteiskuntaan yrittäjyyttä”. Näin ollen perusopetuksen yrittäjyyskasvatus näyttää asettavan omat vaatimuksensa yrittäjyyskasvatuksesta luotavalla tieteelle. (Remes, 2003, 164.) Edellä mainittu vaatimus asettaa haasteita myös opettajankoulutukselle ja etenkin yrittäjyyskasvatuksen tutkimukselle opettajankoulutuksessa.

Ikosen (2006) mukaan yrittäjyyskasvatusta on tutkittu liikaa yrittäjän ja liian vähän kansalaisen näkökulmasta. Ikonen näkee yrittäjyyskasvatuksen taloudellisen yrittäjyyden kautta kansalaisyksikasvatuksen osana ja yleisenä yhteiskunnallisena valmiutena. Tutkija uskoo, että aihe integroituisi kansalaisyksikasvatuksen yhteydessä paremmin koulujärjestelmään. (Ikonen 2006; 2007, 60) Ikonen on erilaisella tulkinnallaan tuonut uutta näkemystä yrittäjyyskasvatuksen kenttään.

Ristimäen (2007a) mukaan on tärkeää, ettei yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen määritelmä ole ristiriidassa koulun yleisten kasvatustavoitteiden kanssa. Ristimäki onkin määritellyt yrittäjämäisen toiminnan innovatiivisuudeksi, riskienhallinnaksi ja katalyyttiseksi toiminnaksi. Samalla hän uskoo, että määritelmä ohjaa opettajia ymmärtämään yrittäjyyskasvatuksen mihin tahansa oppiaineeseen liittyvänä menetelmällisenä kysymyksenä. (ks. Ristimäki 2007a, 35; ks. myös Casson 1982)

Luukkaisen ja Wuorisen (2002) mukaan yrittäjyyskasvatus pitäisi nähdä pyrkimyksenä tehdä oppimisen ja koulutuksen avulla yrittäjämäisestä elämänotteesta osa toimintaa. Tutkijat näkevät yrittäjyyskasvatuksen oppimistilanteisiin liittyvänä pitkäjänteisenä asennekasvatuksena. Yrittäjyyskasvatuksen tutkijat määrittelevät sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden

sekä yrittäjämäisen käyttäytymisen kehittämiseksi ja edistämiseksi niin yksilöissä kuin organisaatioissa. Tähän määritelmään voisin tutkimuksessa itsekkin sitoutua. Toisaalta tutkijoiden mukaan "kaikki konstruktivistisessä hengessä toteutettu koulutus ja kasvatusta ON yrittäjyyskasvatusta!". Samalla kasvatusta elämänhallintaan on siis kasvatusta yrittäjyyteen, sekä itsestä ja toisesta huolehtimiseen. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 9, 202) Edellä mainitussa laajuudessa yrittäjyyskasvatuksen määrittely johtaa mielestäni kuitenkin pohtimaan, haluavatko tutkijat soluttaa yrittäjyyskasvatuksen alle kaikki kasvatuksen ja koulutuksen sisällöt. Näen määritelmän kyseenalaiseksi, sillä uskon, että liian laaja määritelmä voi olla estämässä yrittäjyyskasvatuksen jalkautumista koulutukseen. Näin ollen pitäytyisin enemmän muiden tutkijoiden yleisemmin tunnettujen määritelmien käytössä.

Yrittäjyyskasvatuksen laaja näkemys luo uusia odotuksia korkeakoulupedagogiikalle. Tiedon ja tietämisen korostamisen sijaan keskitytään yhä enemmän oppijan toimintaan ja tavoitteisiin laajenevassa oppimisympäristössä. (Kyrö ym. 2007, 23) Yrittäjyyden ja korkea-asteen koulutusta on vertaillut tutkimuksessaan muun muassa yrittäjyyskasvatustutkijana laajalti tunnettu Allan Gibb (1987). Yrittäjämäisen oppimisen fokus kohdistuu Gibbin mukaan perinteisen koulutuksen fokuksesta poiketen tulevaisuuteen menneisyyden sijasta. Oppimisessa korostuu myös luovuus, sekä tiedon sijasta oivallukset, aktiivinen ymmärtäminen sekä emotionaalinen osallistuminen. Ilmiöiden symbolien käsittelyn sijaan keskitytään oikeiden tapahtumien käsittelyyn ja kirjallisen kommunikaation sekä puolueettomuuden sijaan henkilökohtaiseen kommunikaatioon ja vaikuttamiseen. Erilaiset käsitteet nähdään ongelmina ja mahdollisuuksina. (Gibb 1987, 18). Yrittäjyyskasvatuksessa on tärkeää konkreettinen toiminta ja kokemuksellisuus. Kokemuksellinen oppiminen pohjautuu Kolbin (1984) oppimisteoriaan. Lyhyesti kuvattuna Kolbin teoriassa oppimisprosessi nähdään nelivaiheisena jatkuvana syklinä, prosessina, joka perustuu konkreettisiin kokemuksiin, reflektointiin tarkkailuun, abstraktiin käsitteellistämiseen ja aktiiviseen kokeiluun. Ihminen reflektoi konkreettisia kokemuksiaan ja pyrkii käsitteellistämään kokemaansa. Käsitteitä tarvitaan kokemusten ymmärtämiseen ja tiedostamiseen. Uusia asioita kokeillaan aktiivisesti ja myöhemmin sovelletaan opittua käytäntöön. Malliin liittyy myös ymmärtämisen ulottuvuus kokemuksen ja käsitteellistämisen välille sekä muuntelun ulottuvuus kokeilun ja reflektoinnin välille. Sykliä aikana tiedot syvenevät ja uutta tietoa syntyy. Kolbin mukaan tieto syntyy kokemuksen muuntamisen avulla. (Kolb 1984, 40–42) Yrittäjyyskasvatukseen liitetään usein myös reflektointi ja tekemällä oppiminen. Lisäksi korostetaan luovuutta ja virheistä oppimista. (Seikkula-Leino 2007a, 36.)

Sisältö, menetelmä tai toimintakulttuuri

Yrittäjyyskasvatuksen sisältöihin voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi yrittäjyyden yhteiskunnallinen rooli, yritysten toiminta ja toiminnan eettisyys, ammatinvalintakysymykset sekä kuluttajan ja yrittäjien vastuullisuus. Yrittäjyyskasvatuksen metodi puolestaan viittaa ajattelutavan lisäksi oppilaitoksen toimintakulttuuriin. (Kokko 2007, 15.) Ristimäki näkee yrittäjyyskasvatuksen pitkäkestoisen prosessina, jota toteuttaa muiden tahojen kanssa koko koulujärjestelmän yhteinen katkeamaton jatkumo. Tutkija painottaakin, että yrittäjyyskasvatus on enemmän metodi tai metodologinen kysymys kuin sisältö. Tutkijan mukaan yrittäjyyskasvatuksessa on pääosin kysymys oppilaan yrittäjyyttä tukevista opetusmenetelmistä. Sisältöopetuksella ei Ristimäen mukaan välttämättä edes edistetä yrittäjyysvalmiuksia. (1998a, 65–66; 2004, 47; 2007a, 41.) Myös Remeksen mukaan on tärkeä erottaa, tarkoitetaanko yrittäjyyskasvatuksella aiheen asiapohjaisia tieto- ja taitosisältöjä vai toimintaorientaatiota luovaa oppimismenetelmää. Ruohotie ja Koironen (2001, 110) puolestaan ovat sitä mieltä, että sisällöt ja menetelmät yhdessä ja erikseen tukevat yrittäjyyteen oppimista. Yrittäjämäinen toimintakulttuuri puolestaan kehittyy, kun ”opiskelijat oppivat toimimaan yrittäjämäisesti ympäristössä, joka kannustaa yrittäjämäiseen käyttäytymiseen” (Kyrö 2006). Useista eri määrittämisistä voidaankin tiivistää, että yrittäjyyskasvatus voi ilmetä joko sisältönä, menetelmänä tai osana toimintakulttuuria.

Yrittäjyyskasvatuksen kasvatusnäkömyksen nähdään nykyään perustuvan sosiokonstruktivismiin. Yrittäjyyskasvatuskoulutuksessa tulee Seikkula-Leinon mukaan käyttää oppijakeskeisiä ja yrittäjyyskasvatuksen omaisia työtapoja, sekä ohjata erilaisten yrittäjämäisten työtapojen käyttämiseen opetuksessa. (Seikkula-Leino 2007a, 31, 85–86). Keskeistä on tekemällä oppiminen ja oman toiminnan ymmärtäminen. Toisaalta ryhmän ajatustenvaihto ja sosiaalisen vuorovaikutus ovat yhtä tärkeässä osassa. Menetelmiksi sopivat aktivoivat, toiminnalliset ja sosiaalista vuorovaikutusta sekä yhteistoiminnallisuutta painottavat menetelmät sekä ongelmanratkaisu. (Leskinen 2000). Kyrön (2006) määrittelyn mukaan opetuksen sisällön painopiste tulee olla yrittäjämäisen kehittämisen ja kehittymisen tukemisessa, jos yrittäjyyskasvatuksessa tavoitellaan oppimista yrittäjämäisessä oppimisympäristössä. Jos taas tavoite on askeleen korkeammalla yrittäjämäisessä oppimisessa, on opetuksen sisällöllinen painopiste yrittäjämäisessä käyttäytymisessä. Lisäksi oppimisen tavoitteina voidaan erikseen nähdä oppiminen yrittäjyyttä varten sekä oppiminen yrittäjyydestä. (Kyrö 2006). Kyrö on määritelmässään antanut muita tutkijoita enemmän vastauksia siihen, mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla.

Edellä mainittujen käsitteenmäärittelyjen sekä sisältöjen ja menetelmien kuvauksen kautta on haluttu tutkimuksessa avata yrittäjyyskasvatuksen monipuolisuutta. Myöhemmissä luvuissa myös yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden esittelyn kautta tutustumista aiheeseen on haluttu helpottaa.

2.3. Yrittäjyyskasvatus opettajankoulutukseen

Viimeisten vuosikymmenten aikana yrittäjyydestä on tullut eri puolilla maailmaa korkeakoulujen nopeimmin laajenevia teemoja (Kyrö & Carrier 2005, 16). Euroopan unionin selvityksen mukaan Suomi on edelläkävijä yrittäjyyskasvatuksen tuomisessa koko koulujärjestelmään. (European Commission 2002) Aihe on ajankohtainen, sillä yrittäjyyttä pyritään edistämään kaikilla kouluasteilla. Samalla ohjataan myös yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä opettajankoulutuksessa. (Hallitusohjelma 2003, 23, 2007, 28, Yrittäjyyden politiikkaohjelma 2003, 3, Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004)

Opetusministeriö linjaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista perusopetuksesta korkeakouluihin. Yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyydelle myönteisen asenteen nähdään luovan pohjaa yrittäjyydelle. Yrittäjyyskasvatuksen linjausten ja toimenpideohjelman mukaan opettajankoulutukseen tulee liittää perustiedot yrittäjyydestä ja samalla opetustarjontaa tulee lisätä. (Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004) Lisäksi opetussisältöjä ja -menetelmiä mietitään uudelleen. Opetusministeriön kehittämisohjausten mukaan opettajien yrittäjyys-tietoisuutta tulisi parantaa. (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008, 2004, 16, 28). Lisäksi tulisi keskittyä yrittäjyysmyönteiseen asennekasvatukseen (Paasio ym. 2005, 42).

2.4. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteille on suomalaisessa koulujärjestelmässä ominaista laaja näkemys yrittäjyydestä, sekä työelämäyhteydet ja yrittäjien käytännön toiminnan tunteminen (Kyrö & Ripatti 2006, 20). Tavoitteisiin on liitetty myös arvo- ja asennetasolla yrittäjyysidentiteetin kehittäminen. Koirasen ja Peltosen (1995) mukaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet tulisi nähdä avarasti niin, että koulutuksen ja muiden oppimisen keinojen avulla yrittäjyydestä tehtäisiin osa oppilaiden elämää. Tavoitteena on edistää ”oppilaiden tiedollista, taidollista ja asenteellista kehittymistä yritteliäiksi ja itseohjautuvan aktiivisiksi toimijoiksi.” (Koironen & Peltonen 1995, 10, 32, Koironen 1995, 8–9, Koironen & Ruohotie 2001, 110).

Ristimäki puolestaan (1998a 65–66) kokoaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiksi yrittäjämäisen asenteen, ajattelutavan ja ominaisuuksien edistämisen yksilössä. Myöhemmin tutkija on jakanut tavoitteet kahteen osaan. Ensimmäinen tavoite on edistää oppilaiden yrittäjämäistä toimintaa ja toinen on tuoda yrittäjyys esiin varteenotettavana ammatinvalinnan vaihtoehtona. (Ristimäki 2004.) Vaikka Ristimäen (2004) mukaan tavoitteiden tulee koulukasvatuksessa olla muualla kuin ulkoisessa yrittäjyydessä, tutkija huomauttaa, ettei yrittäjyyskasvatuksen laajoja tavoitteita voida saavuttaa jos

päädytään ainoastaan sisäisen yrittäjyyden korostamiseen. Tutkija kuitenkin pohtii, ohjaako sisäisen yrittäjyyden korostaminen aiheen osalta piiloo-petussuunnitelman kaltaiseen ilmiöön. Ristimäen mukaan sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden jaosta voitaisiin jopa luopua koulukeskusteluissa ja puhua vain yrittäjyyskasvatuksesta sekä yrittäjyyden edistämisestä. (Ristimäki 2004.) Ristimäen (2007a, 35) mukaan ulkoisen yrittäjyyden sisällyttämistä ilmiöön puoltaa ajatus kasvatustoiminnan tehtävästä auttaa kasvatettavaa selviämään oman elämänsä valintatilanteissa. Ristimäen tavoitteenasettelusta huomaa, että yrittäjyyskasvatus on kehittyvä tutkimusalue, sillä tieteenä, käsitteenä ja tavoitteena aihe muuttuu ja hakee yhä muotoaan.

Seikkula-Leinon (2007a) mukaan tavoitteena on kasvattaa yritteliäitä kansalaisia, jolloin myös omaksutaan valmiudet yrittäjyyden kehittämiseen. Yrittäjämäisissä valmiuksissa tulevat esille yrittäjyyden kolme aiemmin esiteltyä muotoa (ks. luvut 2.2.1, 2.2.2 ja 2.2.3). Valmiuksien kehittymisen vaatimuksena on, että yksilöllä on riittävät itsesätelytaidot. (Seikkula-Leino 2007a, 30) Seikkula-Leino tiivistää, että yrittäjyyskasvatuksen päämääränä on kehittää yritteliäitä ominaisuuksia sekä antaa perustietoa yrittäjyydestä (2007b).

Useiden tutkijoiden tavoitteiden pohjalta Opetusministeriön kaikille kouluasteille määrittelemät yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet liittyvät ensinnä myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämiseen sekä toiseksi sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden, uuden yritystoiminnan käynnistämiseen sekä innovaatiotoiminnan edistämiseen. Tavoitteena on opettajien valmiuksien parantaminen. Huomiota kiinnitetään yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittämiseen sekä koulu- ja elinkeinotoimen yhteistyön tiivistämiseen. Samalla tuetaan toiminnallisuutta korostavia opetus- ja oppimismenetelmiä. (Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma 2004, 7–8). Osittain samoja tavoitteita korostetaan myös Opetusministeriön *Yrittäjyyskasvatuksella ja osaamisella muutosvoimaa* -kehittämishankkeessa. Hankkeen tavoitteena on yrittäjyyskoulutuksen kokonaisvaltainen suunnittelu, kehittäminen sekä toteuttaminen esiopetuksesta yliopisto-opintoihin saakka. Eri koulumuotojen yhteistyönä on tarkoitus kehittää yrittäjyyskoulutuksen tavoitteet, jotka muodostavat jatkumon oppimispolulla. Lisäksi keskitytään opettajien valmiuksien parantamiseen kiinnittämällä huomiota sisäisen yrittäjyyden asenteeseen sekä yritystoiminnan ja sen vaatimusten tuntemukseen. Myös yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta vahvistetaan ja hyödynnetään olemassa olevaa. (ESR 2007) Tavoitteita pyritään näin ollen käsitykseni mukaan selventämään, sillä koulujärjestelmän yhtenäistyessä ja yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamisessa koko koulujärjestelmään yhtenäiset tavoitteet nähdään välttämättöminä. Yrittäjyyskasvatuksen osalta tuntuukin, että tavoitteiden määrittelijöitä ja määrittelyjä on liian monia, joten tavoitteiden jatkumon luominen koulujärjestelmän eri osiin tuntuu tervetulleelta. Leskisen (2000, 53) mukaan pitkäkestoisen kasvatuksen edellytyksenä onkin yhteistyö eri koulujärjestelmien välillä. Leskisen mukaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on oppija, joka omaa taidon selviytyä muuttuvassa yhteiskunnassa ja näkee vaihtoehtona oman työpaikkansa luomisen. Tavoitteena on kasvattaa

yrittäjämäisesti toimivia ihmisiä. Keskeiseksi tavoitteeksi tutkija mainitsee lisäksi yrittäjämäisen ilmapiirin ja kulttuurin luomisen oppilaitokseen. (Leskinen 2000, 3, 52, 174.)

Jo nopealla tarkastelulla huomaa, että yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ovat osin samoja, kuin yleisesti työelämässä vaadittavat valmiudet. Toisaalta yrittäjyyskasvatuksessa tavoitellaan myös yleisiä elämäntaitoja, joita koulutuksessa ja kasvatuksessa on jo pitkään korostettu. Yrittäjyyskasvatusta onkin kritisoitu siitä, että sen tavoitteet ovat niitä, joita hyvällä kasvatuksella koulutuksessa tavoitellaan myös muuten. Luukkainen ja Wuorinen (2002) vastaavat kyseenalaistamiseen, ettei kysymys ole uusien arvojen ja tavoitteiden nimeämisestä. Kysymys on heidän mukaansa enemmänkin tiedostamisesta ja opetusmenetelmistä, sillä useat persoonallisuuden kehittymiseen liittyvät tavoitteet liittyvät myös yrittäjämäiseen elämän- ja työasenteeseen. Opetusmenetelmistä on kyse siten, että opettajan tekemät pedagogiset ratkaisut ovat tutkijoiden mukaan ratkaisevia yrittäjämäisten ominaisuuksien kehittymisen ja sisäistämisen kannalta. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 16).

Tavoitteiden asettelua ovat arvostelleet eri syistä myös Ikonen (2007) ja Ristimäki (2007a). Ikonen (2007) kritisoi yrittäjyyskasvatukseen liitettäviä kansallisen kilpailukyvyn ja työllisyyden parantamisen tavoitteita, sillä tällöin yrittäjyyskasvatuksella nähdään ainoastaan välinearvoa. (Ikonen 2007, 46). Myös Ristimäen mukaan yrittäjyyskasvatukselle asetetut laajat tavoitteet, kuten yrittäjien määrän nousu, elinvoimaisuuden korostaminen ja alempi työttömyysaste, voivat johtaa ristiriitaan tai hämmennykseen sekä estää käytännön tasolla yrittäjyyskasvatuksen toteutumista. Tutkijan mukaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden asetteluun tarvitaan uusia määritelmiä, että ilmiö voisi edetä kouluissa. Lisäksi hän korostaa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden, toimintatapojen ja käsitteen uudelleenmäärittelyä niin, että jokainen opettaja voisi ne hyväksyä ja samalla muodostaa perustellusti oman käsityksensä ilmiöstä (Ristimäki 2007a, 34; 2004, 149). Moniulotteisten tavoiteasettelujen tarkastelun jälkeen yhdyn vahvasti Ristimäen korostukseen.

Tiivistyksenä todettakoon, että yrittäjyyskasvatuksessa korostuvat tiedot, taidot ja asenteet sekä globaalit, yhteiskunnalliset, yhteisölliset että yksilölliset tavoitteet. Tavoitteet ovatkin laajemmat kuin vain arkiajattelun mukaiset ulkoiseen yrittäjyyteen ja yritystoiminnan lisäämiseen liittyvät lähtökohdat. Tavoitteena on enemmin kasvatusta yritteliäisyyteen. Yrittäjyyskasvatusta tuo siis mukanaan osittain uusia sisältöjä nostettavaksi esiin kasvatustavoitteiden alla, vaikka toisaalta tavoitteet sisältävät kaikessa laajuudessaan myös vanhoja jo pitkään opetussuunnitelmaan ja muihin kasvatusalueisiin sisältyneitä tavoitteita. Aiheen kehittämisen kannalta ongelmallisimpana näen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen termien monitahoisuuden. Vaikka termien monitahoisuus antaa jokaiselle mahdollisuuden aiheen itselle sopivaan määrittelyyn, se voi toisaalta antaa syyn yrittäjyyskasvatuksen toteuttamatta jättämiseen.

2.5. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet luokanopettajakoulutukseen

Luokanopettajakoulutuksessa yrittäjyyskasvatuksen tarkastelun tekee haasteelliseksi se, että tavoitteita voidaan asettaa koulutukseen joko peruskoulua silmällä pitäen tai vaihtoehtoisesti akateemisen yrittäjyysopetuksen tavoitteiden mukaisesti. Jos päädyttäisiin akateemisen yrittäjyyden tavoitteiden toteuttamiseen, aihetta voitaisiin lähestyä muun muassa Paasion ja kumppaneiden (2005) yliopistollisen yrittäjyysopetuksen tavoitteiden kolmijaon mukaan. Tavoitteet jakautuisivat tällöin yrityksen perustamiseen tähtäävään, yrittäjyyteen ja yritystoimintaan liittyvän tiedon lisäämiseen sekä yrittäjämäisten toimintatapojen kehittämiseen (Paasio ym. 2005, 75). Luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksessa kyse ei kuitenkaan liene siitä, että opettajaksi opiskelevia koulutettaisiin yrittäjiksi, vaan että heidän omista oppilaistaan tulisi toimintatavoiltaan yrittäviä. Ristimäki (1998 b) kirjoittaakin, että opettajaksi opiskeleville tavoitteet on asetettu pidemmälle, sillä myöhemmin opettajina toimiessaan he vaikuttavat omien oppilaidensa kautta yrittäjyyteen tai yrittäjämäisten ominaisuuksien kasvattamiseen (Ristimäki 1998 b, 85). Yrittäjyyskasvatuksella on siis opettajankoulutuksessa sekä suorat että välilliset tavoitteet (ks. Ristimäki 1998 b 85). Näin ollen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita on mielestäni luonnollista tarkastella myös peruskoulun opetussuunnitelman *Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys* -aihekokonaisuuden tavoitteiden kautta. Peruskoulun opetussuunnitelmauudistuksella vuonna 2004 aihekokonaisuuksien avulla pyrittiin vastaamaan ajan koulutushaasteisiin. Muutosta edellyttivät uudet oppimisteoreettiset ja pedagogiset näkemykset sekä yhteiskunnalliset muutokset.

Yrittäjyyskasvatus nähdään opetussuunnitelman perusteissa hyvin laajana ilmiönä. Yhtenä keskeisenä tavoitteena on vahvistaa nuorten elämänhallintaa ja valmistaa nuoria tulevaisuuteen monipuolistamalla heidän toimintamahdollisuuksiaan. Yrittäjyyskasvatuksessa tarjotaan tiedon lisäksi kokemuksia yrittäjyydestä, ja tavoitteena on myös kehittää oppilaiden yhteiskunnallisia ja taloudellisia taitoja. Yrittäjyyskasvatus tulisi nähdä koulun toimintakulttuuriin liittyvänä ajattelutapana. Yrittäjyyskasvatus ymmärretään myös oppimis- ja opetusmetodinä, jonka avulla oppilaan toivotaan kehittyvän aktiiviseksi tiedon etsijäksi ja toimijaksi yhteisössään. (Kokko 2007, 11–12). Remeksen (2004) mukaan peruskoulussa yrittäjyys ymmärretään enemmänkin asenneperustan luomiseksi kuin yrittäjätiedon opiskeluksi. Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä myös oppimisen menetelmänä (Remes 2004, 83). Yrittäjyyskasvatuksessa pyritään kasvatuksellisesti rakentamaan yritteliäästi toimivien ihmisten yhteiskuntaa (Remes 2001). Peruskoulussa tavoitteena on aihekokonaisuuksien integroiminen kaikkiin kouluaineisiin ja koulun toimintakulttuuriin luontevalla tavalla. Yhtäläisesti samoihin tavoitteisiin voitaisiin tähdätä mielestäni myös opettajankoulutuksessa. Myös Seikkula-Leinon mielestä opettajien koulutukseen tulisi panostaa niin, että yrittäjyyskasvatuksen suunnittelua ja toteutusta ohjattaisiin opetussuunnitelman perustalta (ks. Seikkula-Leino

2007b). Kenties aihekokonaisuuden tavoitetekstiä luettaessa oppilaan tilalle voisi vaihtaa opiskelijan ja koulun tilalle opettajankoulutuksen.

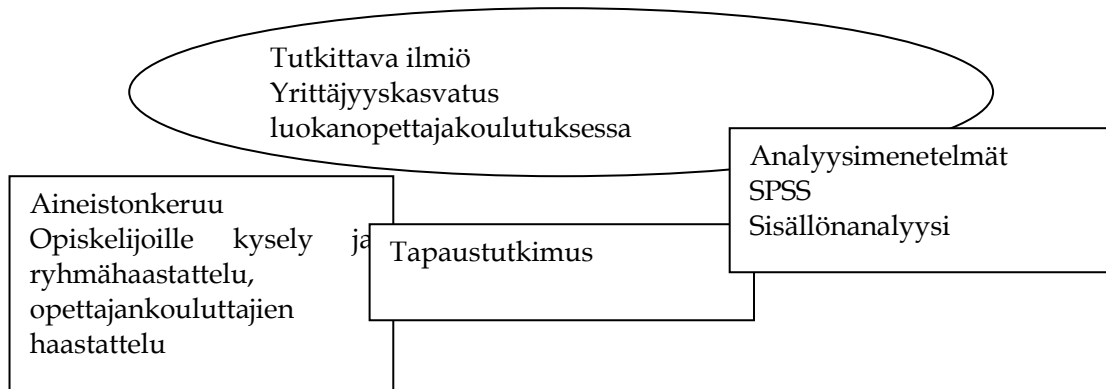
Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta (opiskelijaa) hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia sekä luoda pohjaa yrittäjämäisille toimintatavoille. Koulun (opettajankoulutuslaitoksen) oppimiskulttuurin ja toimintatapojen tulee tukea oppilaan (opiskelijan) kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi sekä tukea oppilasta (opiskelijaa) muodostamaan realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Oppilaan (opiskelijan) tulisi oppia ymmärtämään kouluyhteisön (opettajankoulutusyhteisön), julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen merkitystä, toimintaa ja tarpeita yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta sekä oppia muodostamaan oma kriittinen mielipide erilaista asiantuntijuutta hyödyntäen. Tavoitteiden toteutuessa oppilas (opiskelija) oppii osallistumaan tarkoituksenmukaisella tavalla ja ottamaan vastuuta yhteisten asioiden hoidosta omassa kouluyhteisössä (opettajankoulutusyhteisössä) ja paikallisyhteisössä. Samalla tavoitellaan sitä, että oppilas (opiskelija) oppii kohtaamaan ja käsittelemään muutoksia, epävarmuutta ja ristiriitoja sekä toimimaan yritteliäästi ja aloitteellisesti, toimimaan innovatiivisesti ja pitkäjänteisesti päämäärän saavuttamiseksi sekä arvioimaan omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia. Peruskoulun (Opettajankoulutuksen) aikana oppilas (opiskelija) oppii tuntemaan työelämää ja yritystoimintaa sekä ymmärtämään näiden merkityksen yksilölle ja yhteiskunnalle. (Mukaillen POPS 2004, 40) [sulkujen sisällöt tekijän]

Edellä esitellystä aihekokonaisuuden tavoitetekstistä ei ole eroteltu toisistaan osallistuvan kansalaisuuden ja yrittäjyyden tavoitteita, sillä tavoitteet voidaan nähdä myös yhtäläisinä. Iksen (2006, 70–72) mukaan aihepiirien liittäminen toisiinsa ja tarkastelu kokonaisuutena onkin lähes välttämättömyys. Toisaalta taas esimerkiksi yrittäjämäisen käyttäytymisen ja yleisen aktiivisen käyttäytymisen välille toivottaisiin myös rajanvetoa (Leskinen 1999, 74).

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Seuraavissa luvuissa kuvataan tutkimuksen toteutuksen eri vaiheita sekä tutkimuksen kulkua tutkimuksen tavoitteenasettelusta ja tutkimustehtävien määrittelystä, aineiston keruun kautta aineiston analysointiin. Tutkimuksen toteutus on tiivistetty havainnollisesti myös kuvaan 2.

KUVA 2 Tutkimuksen toteutus

3.1. Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät

Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva yrittäjyyskasvatuksen asemasta Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksessa. Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa luokanopettajaksi opiskelevien ja opettajankouluttajien suhtautumisesta yrittäjyyskasvatukseen, heidän käsityksistään sekä kokemuksistaan ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta sekä ilmenemisestä luokanopettajakoulutuksessa. Tutkimuksen avulla pyritään antamaan tietoa myös yrittäjyyskasvatuksen mahdollisiin kehittämistoimiin.

Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä yrittäjyyskasvatus on luokanopettajakoulutuksessa?
2. Miten yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan luokanopettajakoulutuksessa?
3. Minkälaiset valmiudet luokanopettajakoulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa?
4. Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla luokanopettajakoulutuksessa?
5. Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen?

Tutkimuksen teoriatieto yrittäjyyskasvatuksesta pohjautuu vallitseviin yrittäjyyskasvatusta kuvaaviin määritelmiin. Teoria tässä tutkimuksessa ei ole yhtenäinen, vaan Eskolaa (2001, 137) lainaten paremminkin kokoelma sirpaleita. Tutkimus on rakennettu sillä oletuksella, että yrittäjyyskasvatus

kuuluisi opettajankoulutukseen, koska yrittäjyyskasvatuksella on peruskoulun opetussuunnitelman kautta hallinnollinen perusta ja luokanopettajakoulutuksesta suunnataan peruskouluun toteuttamaan opetussuunnitelmaa.

3.2. Tapaustutkimus

Tässä tutkimuksessa teoreettinen kehys ja tutkimusstrategia tulee tapaustutkimuksellisesta lähestymistavasta. Tutkimus on tapaustutkimus muuttuvasta ja kehittämistoimien kohteena olevasta yrittäjyyskasvatuksesta luokanopettajakoulutuksen osana. Tutkimus on yksityiskohtaista ja intensiivistä yksittäisen tapauksen tutkimusta, jonka tavoitteena on ilmiön kuvailu (ks. Hirsjärvi ym. 2002, 123). Tutkittavasta tapauksesta on kerätty monipuolisesti tietoa eri tavoilla. Useiden tutkijoiden mukaan tapaustutkimuksen vahvuus onkin sen kokonaisvaltaisuus. Ominaista tutkimukselle on myös yksilöllistäminen, monitieteisyys, luonnollisuus, joustavuus ja vuorovaikutus. (Syrjälä & Numminen 1988, 8; Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 160). Tutkimuksen lähtökohtana ovat yksilöiden tulkinnat omasta toimintaympäristöstään. Tutkimuksen kannalta oleellisia ovat merkitykset, joita tutkittavat antavat toiminnoilleen ympäristössään (Syrjälä 1995, 13).

Tutkimusta tehtäessä on huomattu myös tapaus- ja toimintatutkimuksen häilyvä raja (ks. Syrjälä 1995, 16–17, 31). Tapaustutkimus on ”askel toimintaan”. Tutkimus muodostaa kuvailevan materiaaliarkiston, josta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja. (Cohen & Manion 1997, 256; ks. Adelman 1980) Tapaustutkimuksen avulla osallistujat voivat syvällisemmin ymmärtää toimintaa kaikkien osapuolten kannalta (Syrjälä 1995, 11). Tapaustutkimus tekee kohdeilmioista elävän ja ymmärrettävän monipuolisen aineistonsa ansiosta (Syrjälä & Numminen 1988, 177). Edellä mainituista syistä johtuen valitsin tapaustutkimuksen tutkimuksen lähestymistavaksi.

3.3. Aineiston keruu

Tutkimusmetodeina käytettiin kyselyä, opiskelijoiden ryhmähaastatteluja ja kouluttajien yksilöhaastatteluja. Kyselyllä haluttiin saada esiin yleinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tutkimusajankohtana. Kyselyllä ei pystytty riittävästi selvittämään asioiden syitä, joten tutkimuksen aineistonkeruuseen käytettiin myös haastatteluja. Haastatteluista nousevat merkitykset toivat syvyyttä kyselyn tuottamaan tietoon.

Tutkimuksessa hyödynnetään rinnakkain sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia lähestymistapoja, sillä monipuolisesta aineistosta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja. Suuntausten nähdään myös täydentävän toisiaan (ks. Hirsjärvi ym. 2002, 125; Hirsjärvi & Hurme 2000, 28; Alasuutari 1995, 23). Aineiston koonnissa olennaisena periaatteena oli triangulaatio, eli erilaisten aineistojen, teorioiden ja menetelmien käyttö samassa tutkimuksessa (ks. Eskola

& Suoranta 1998, 69). Triangulaation avulla on haluttu lisätä tutkimuksen kiinnostavuutta ja kattavuutta.

3.3.1. Kysely

Opiskelijoiden kyselyyn sisällytettiin monivalintakysymyksiä, neliportaiseen Likert-tyyppiseen asteikkoon (ks. Valli 2001) perustuvia asenne- ja merkityksen kokemisen väittämiä sekä avoimia kysymyksiä. Vastaajille annettiin mahdollisuus myös vapaaseen kommentointiin. (ks. LIITE 1). Kysely on laadittu osittain Seikkula-Leinon (2006) tutkimuskyselyä mukaillen.

Kysely testattiin eräessä viiden hengen seminaariryhmässä. Testauksen jälkeen kyselyyn tehtiin tarvittavat muutokset. Tutkimuskysely toteutettiin kuudessa luento- ja demoryhmässä, jotka oli erikseen valittu mukaan tutkimukseen. Vastaajia saatiin useilta vuosikursseilta, vaikka eniten vastauksia odotettiin ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoilta, joiden opinto-ohjelmaan ja opetussuunnitelmaan sisältyvät perusopetuksen aihekokonaisuudet. Vanhempien vuosikurssien opiskelijoita ei haluttu rajata pois, sillä näin tutkimuksesta saatiin entistä kattavampi. Kyselytilanteissa osallistujille huomautettiin, että kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Kysely toteutettiin kontrolloidusti informoituna kyselynä, eli vastaajille kerrottiin samalla tutkimuksen tarkoitus, selostettiin kyselyä sekä vastattiin heidän esittämiinsä kysymyksiin (ks. Uusitalo 1995, 91). Kyselyn kontrolloinnin uskottiin vähentävän katoa (vastaamattomuutta), joka sähköposti- tai internet-kyselyssä olisi voinut olla suuri. Kyselytutkimusten etuna pidetään mahdollisuutta laajan tutkimusaineiston keruuseen, sillä tutkimuksessa voidaan kysyä paljon asioita useilta ihmisiltä (Hirsjärvi ym. 2002, 182).

3.3.2. Haastattelu

Tutkimuksen teossa hyödynnettiin sekä yksilö- että ryhmähaastatteluja. Toisaalta tässä tutkimuksessa ryhmähaastattelu nähdään osin myös ryhmäkeskusteluna. Ryhmäkeskustelussa pyritään saamaan aikaan osallistujien välistä vuorovaikutusta, kun taas ryhmähaastattelussa vuorovaikutus nähdään painottuvan haastattelijan ja kunkin osallistujan välille (Valtonen 2005, 223, Kitzinger & Barbour 1999, 4). Yleisesti haastattelu menetelmänä sopii erityisen hyvin organisaatioiden ja ryhmien kulttuurien tutkimukseen. (Moilanen, L. 1995, Hirsjärvi ym. 2002).

Opiskelijoita haastatteluihin valittiin viideltä vuosikurssilta. Näin saatiin pidemmän aikavälin kuvaus ilmiöstä. Opiskelijoiden teemahaastatteluryhmiin, joita oli yhteensä kuusi, valittiin kuhunkin 3–5 osallistujaa, 13 naista ja viisi miestä. Yksi haastattelu tehtiin kahdelle, sillä eräs haastatteluun lupautunut ei päässyt paikalle. Teemahaastatteluissa korostui haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän yksilönä ja ryhmänä asioille antamat merkitykset. Myös kouluttajien yksilöhaastattelut (8) toteutettiin teemahaastatteluina. Kouluttajista

haastatteluihin valittiin eri aineryhmien edustajia. Haastatteluja tehtiin sen verran, että riittäväksi koettu saturaatio saavutettiin.

Haastattelujen ajankohdista sovittaessa kerrottiin haastatteluaihe ja tutkimuksen tarkoitus. Haastateltaville huomautettiin, että ei haittaa, vaikka aihealue olisi heille vieras. Lisäksi kerrottiin, ettei heidän henkilööllisyytensä selviä tutkimusraportista. Haastatteluissa edettiin keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Opiskelijoiden haastatteluissa vuorovaikutuskontrollista haluttiin tietoisesti luopua ja osallistujia rohkaistiin keskustelemaan teemoista keskenään. Lisäksi heitä ohjattiin kertomaan omia kokemuksiaan, kommentoimaan toistensa kokemuksia ja mielipiteitä sekä kyselemään toisiltaan kysymyksiä. Haastateltavat eivät ainoastaan viitanneet toistensa puheisiin, vaan he kävivät myös varsinaista vuoropuhelua keskenään. Haastattelujen edetessä aloittelevan haastattelijan ote varmentui ja haastattelut monipuolistuivat. Haastattelujen ilmapiiri oli yleisesti melko avoin.

Tutkimushaastattelut nauhoitettiin ja nauhoitukset purettiin koneelle kirjoitettuun muotoon. Kaikki haastattelut litteroitiin kokonaisina sanasta sanaan yhtenevällä tavalla heti haastattelujen jälkeen. Tutkimusraportissa opiskelijoille on annettu peitenimet. Kouluttajista ei käytetä nimiä heidän puhettaan lainattaessa.

3.4. Tutkimuksen kulku ja tutkijan asema

Aiheen tutkiminen tuntui luonnolliselta, sillä yrittäjyyskasvatuksen tavoin monitieteisyys on kuvannut myös opintojani. Ennen opettajankoulutusta opiskelin liiketaloutta ja kotoa aktiivisesta yrittäjäperheestä olen saanut vahvan yrittäjyyskasvatuksen. Toisaalta tutkimusta aloittaessani en kuitenkaan tiennyt, mitä yrittäjyyskasvatuksella tieteellisesti tarkoitetaan. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteen laajuus ja tarve selkeämpään käsitteen ymmärtämiseen ohjasi tutkimaan aihetta. Valitsin tutkimuskohteeksi käytännön syistä omien resurssien mukaan opettajankoulutuslaitoksen, jossa itse opiskelen.

Tutkimusluvan sain opettajankoulutuslaitoksen johtajalta sähköpostitse 31.1.2007. Tutkimusaineisto kerättiin useita eri menetelmiä hyödyntäen 13.2.-12.3.2007 välisenä aikana, jonka jälkeen analysointiin ja tutkimusraportin kirjoittamiseen käytettiin reilusti aikaa. Raportin kaikki osat sain valmiiksi keväällä 2008.

3.5. Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimuksessa käytettiin useita analyysitapoja. Kyselyn tuottaman tiedon tallennuksessa, käsittelyssä ja analysoinnissa hyödynnettiin SPSS (Statistical Package For Social Sciences) for Windows 14.0 -ohjelmaa. Kyselyotoksen pienuuden vuoksi aineisto käsiteltiin pääosin prosentuaalisesti suorien jakaumien avulla. Yleisesti prosenttijakaumia pidettiin tutkimusaineiston koon

kannalta riittävinä tiedon tarjoajina. Kyselyn avoimien vastauskohtien analysoinnissa hyödynnettiin myös taulukointia.

Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa ei voi ohittaa sitä seikkaa, että vastaajat kertovat jo kyselyn alussa, että he eivät tiedä yrittäjyyskasvatuksesta aiheena paljoakaan. Samalla he kuitenkin vastaavat useisiin aiheita käsitteleviin kysymyksiin. Yrittäjyyskasvatusta halutaan esimerkiksi lisää opetukseen, vaikka ei tiedetä mitä se tarkalleen on. Kyselytutkimuksen haittana pidetäänkin sitä, ettei todellisuudessa tiedetä, miten vastaajat ovat selvillä alueesta tai asiasta, josta kysymyksiä on esitetty (Hirsjärvi ym. 2002, 182).

Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysin keinoin luokitellen, teemoitellen sekä kvantifioiden. Sisällönanalyysia voidaan Tuomen ja Sarajärven (2004) mukaan pitää sekä metodina että väljänä teoreettisena kehyksenä. Menetelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että analyysilla saadaan aineisto järjestetyksi vain johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 93, 105–106; ks. Grönfors 1982) Uskon tässä tapauksessa kuitenkin laajempaan sovellettavuuteen.

Sisällönanalyysissa on hyödynnetty Laineen (2001) sekä Tuomen ja Sarajärven (2004) analysointiohjeita. Litteroinnin jälkeen haastattelujen sisältöön on aluksi perehdytty, jonka jälkeen pelkistettyjä ilmauksia on alleviivattu ja listattu etsien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Ilmaisuja on myös yhdistetty ja niistä on muodostettu alaluokkia. Myöhemmin alaluokista on myös muodostettu yläluokkia ja kokoavia käsitteitä. (ks. Tuomi ja Sarajärvi 2004, 110–115; ks myös Miles ja Huberaman 1984). Aineistoa analysoitaessa on jäsennelty, etsitty ja tutkittu merkityskokonaisuuksia, joita myöhemmin on arvioitu (ks. Laine 2001, 37–43).

Tutkimuksen konkreettisen todellisuuden kuvaamisessa on Syrjälän (1995, 13) painotuksen mukaisesti on huolehdittu, että osallistujien ääni kuuluu ja toiminta näkyy suorina lainauksina puheesta sekä tuotoksista. Lukijalla on näin mahdollisuus saada laajemmin tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimusaineiston analyysissä on pyritty jäsentelemään tietoa niin, että analyysistä avautuu uutta tietoa ja aineksia kehittämislle (ks. Moilanen 1995, 68). Tämän tutkimuksen analyysi on sekä aineistolähtöistä että teoriasidonnaista eli analyysissa on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät pohjautu suoraan teoriaan. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2004, 6, 98–99).

4. YRITTÄJYYSKASVATUS JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON LUOKANOPETTAJAKOULUTUKSESSA

Seuraavissa luvuissa kuvataan tutkimustuloksia opiskelijoiden kyselyn ja ryhmähaastattelujen sekä kouluttajien yksilöhaastattelujen perusteella. Tulosten taustatiedoksi kuvataan aluksi yrittäjyyskasvatuksen nykytilaa ja tulevaisuuden kehityssuuntia Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa.

Jo yli kymmenen vuotta sitten laitoksessamme on ryhdytty kehittämään yrittäjyyskasvatusta *”Uusi yrittäjyyskulttuuri kouluun ja opettajankoulutukseen”* -hankkeen avulla (ks. Kasvu yrittäjyyteen, 1997.) Jossain kohtaa oletukseni mukaan yrittäjyyskasvatuksen näkyvä toteuttaminen on laitoksessamme kuitenkin hävinnyt. Omien kokemusteni mukaan ainakaan vuosien 2002–2006 välillä aihetta ei tietääkseni ole opinnoissa käsitelty. Näkyvästi aihe tuli laitoksessamme uudelleen esiin keväällä 2007, jolloin ensimmäinen yrittäjyyskasvatuksen aihekokonaisuuskurssi järjestettiin. Tarkemmin historiaa ei ole selvitetty, sillä ilmiöstä ei oltu tekemässä pitkittäistutkimusta. Lyhyt katsaus menneeseen toi kuitenkin ilmi sen, että yrittäjyyskasvatusta on pyritty tuomaan koulutukseen jo vuosia aiemmin. Ilmiö ei siis opettajankoulutuksessa olekaan uusi, vaikka monet näkevätkin sen uutena tulokkaana. Avoimeksi jää, miksi yrittäjyyskasvatus ei aiemmin ole juurtunut pysyväksi osaksi koulutusta. Tutkimuksessa otetaan selvää, miten yrittäjyyskasvatuksen tuominen koulutukseen on onnistunut nyt, kun aihealue on tuotu uudelleen esiin.

Jyväskylän yliopiston nykyisen toiminta- ja taloussuunnitelman mukaan yrittäjyysopintojen lisäämiseksi pyritään kehittämään uusia ratkaisuja ja mahdollisuus aiheen opiskeluun halutaan tarjota kaikilla aloilla. Yliopisto osallistuu Suomen hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelman toteuttamiseen. (JY tts 2007–2010, 14, 23, 29.) Yliopiston yrittäjyysstrategian (2006) mukaan yliopistolla on koulutustehtävässään yrittäjyyskasvattajan rooli. Yrittäjyysopetuksen haasteena nähdään kasvatustieteet, psykologia, yhteiskuntatieteet ja humanistinen ala sekä opettajankoulutuksen näkökulmasta yrittäjyyskasvatus. (JY yrittäjyysstrategia 2006–2010, 2006, 2.) Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa kuuluu myös yliopiston kehittämishankkeisiin, jotka liittyvät tiiviisti valtakunnallisesti keskeisiin kehittämisen painoalueisiin (JY tts 2007–2010, 42). Yliopiston yrittäjyysstrategiassa ja yrittäjyyskasvatuksen hankeesityksessä on huomioitu aiemmin (luvussa 2) esitellyt Opetusministeriön linjaukset ja toimenpideohjelma. Hankeesityksen mukaan yrittäjyyskasvatuksesta valmistellaan 25 opintopisteen kokonaisuus kasvatustieteen tiedekunnan ja opettajankoulutuslaitoksen käyttöön. Lisäksi opettajankouluttajille tarjotaan täydennyskoulutusta ja yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta vahvistetaan. (JY yrittäjyysstrategia, 2006; Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa 2006.) *Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa* -hankkeen tavoitteena on kehittää opiskelijoiden tietotaitoa yrittäjyyskasvatuksesta. Myös aiheen pedagogiikkaa halutaan kehittää. Opiskelijoille pyritään tarjoamaan mahdollisuus elinkeinoelämäyhteyksien luomiseen ja ammatillisen osaamisen laajentamiseen, sekä

valmiuksia tulevaisuuden muuttuvassa koulussa toimimiseen. Opintokokonaisuudessa tullaan painottamaan yrittäjyyskasvatuksen integrointia eri oppiaineisiin yhteistyötahojen kanssa. Yrittäjyyskasvatusta kytkettäisiin myös harjoitteluihin ja aihetta tuotaisiin esiin innovaatioseminaareissa. (Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa 2006.) Edellä mainituista syistä yrittäjyyskasvatusta voidaan luokanopettajankoulutuksen osana tutkimuksessa tarkastella muuttuvana ilmiönä, joka kehittämistoimien kohteena.

4.1. Opiskelijoiden näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta

Tässä luvussa esitellään opiskelijoiden kyselyn ja ryhmähaastattelujen tuottamaa tietoa. Kyselytutkimuksen tuloksista on esitelty aluksi taustamuuttujat. Näiden jälkeen tutkimuksen tulokset on esitelty kyselyn ja haastattelun osalta teemojen, *yrittäjyyskasvatus tutkimusajankohtana, tieto, valmiudet, toiveet, asennoituminen sekä yrittäjyyskasvatuksen merkitys ja tarve* näkökulmasta. Näiden teemojen kautta on haettu vastauksia tutkimuskysymyksiin.

4.1.1. Kyselyn taustamuuttujat

Tutkimuskyselyyn vastasi yhteensä 102 opiskelijaa (74 naista ja 28 miestä). Vastaajat olivat 20–37 -vuotiaita luokanopettajaopiskelijoita (keski-ikä 23,8 vuotta). Vastaajat olivat 1.–6. vuosikurssin opiskelijoita, joista enemmistö (yli 70 %) oli ensimmäiseltä ja toiselta vuosikurssilta. Tutkimus on yleiskatsaus, eikä vuosikursseja erotella tutkimuksen analysoinnissa juuri toisistaan, sillä vastausmäärät olisivat jääneet yhtä vuosikurssia kohden pieniksi.

TAULUKKO 1 Tutkimuskyselyn vastaajat

Sukuoli	Vuosikurssi			Yhteensä
	1-2 (2006 -2005)	3-4 (2004 -2003)	5-9 (2002 -1998)	
Nainen	56	13	5	74 (73 %)
Mies	18	6	4	28 (27 %)
Yhteensä	74	19	9	102

Vastaajista 48 prosentilla oli itsellä tai lähisukulaisilla kokemusta liike-elämästä. Opettajankoulutuksessa yrittäjyyskasvatusta käsittelevää koulutusta ei ole ollut aiemmin tarjolla, joten ainoastaan yksi opiskelija oli osallistunut yrittäjyyskasvatuskurssille toisessa opettajankoulutusyksikössä. Kyselyn vastaajista 14 aloitti kyselyajankohtana opettajankoulutuksessa yrittäjyyskasvatuskurssin. Kahdeksan opiskelijaa oli osallistunut yrittäjyyskasvatusta käsittelevään koulutukseen aiemmissa opinnoissaan peruskoulussa, lukiossa, ammattikorkeakoulussa tai työpaikan koulutuksissa. Yrittäjyyskasvatuksesta tietoa muuta kautta mainitsi saaneensa 17 prosenttia vastaajista. Avointen

kysymysten vastausten mukaan tietoa oli saatu lehdistä (esim. Opettaja-lehti) ja muista medioista sekä ystävien, yhdistystoiminnan ja aiempien työpaikkojen kautta.

Pienen vastausmäärän vuoksi analysoinnissa ei verrata eri ryhmiä toisiinsa, vaikka alun perin oli tarkoitus selvittää, mitkä tekijät ovat yhteydessä toisiinsa ja miten taustamuuttujat vaikuttavat vastauksiin. Taustamuuttujien analysoinnista selviää kuitenkin oleellisesti se, että vain murto-osa on saanut opinnoissaan tai muuta kautta tietoa yrittäjyyskasvatuksesta.

4.1.2. Yrittäjyyskasvatus tutkimusajankohtana

Jyväskylän luokanopettajakoulutuksessa yrittäjyyskasvatusopintoja järjestettiin ensimmäistä kertaa aihekokonaisuuskurssina tutkimusajankohtana keväällä 2007. Vain vajaa puolet vastaajista (47 %) tiesi, että yrittäjyyskasvatusta järjestetään erillisenä kurssina. Muiden aineiden yhteydessä aihetta ei nähtävästi ole juuri käsitelty, sillä vain 3 prosenttia vastaajista valitsi kyseisen vaihtoehdon. Samalla opintojen järjestämistapojen taulukoinnista selviää, että 42 prosenttia kaikista vastaajista ei tiedä, miten yrittäjyyttä laitoksessa opetetaan. Ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoille järjestämismuoto on tutumpi, mutta silti noin kolmannekselle järjestämistapa on tuntematon. Osittaisena selityksenä vanhempien vuosikurssien vastaajien tietämättömyyteen on mahdollinen vanhan opetussuunnitelman mukainen eteneminen opinnoissa, sillä opetussuunnitelma uudistui vuonna 2005, eikä aiemmin aloittaneille ole erikseen vanhoissa opetusohjelmissa tarjottu yrittäjyyskasvatusopintoja. Ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoihin selitys ei kuitenkaan päde, sillä kurssi on mainittu aihekokonaisuutena heidän opetussuunnitelmassaan ja opinto-ohjelmassaan (ks. OKL OPS 2005–2007, 21, Opettajankoulutuslaitoksen opetusohjelma 2006; 2007). Myös kaikille vuosikursseille yhteisessä kurssitietojärjestelmässä on ollut esillä kurssikuvaus. Myös tutkintorakenneuudistus* vaikuttaa kurssitarjontaan ja siihen, mitä opetussuunnitelmaa tai -ohjelmaa kukin opiskelija toteuttaa. Kyselyssä opiskelijoilta ei valitettavasti kysytty, minkä opetussuunnitelman mukaan he opintojaan tekevät. Tiedon tarve oivallettiin vasta analyysivaiheessa. Tutkimuksen kannalta tieto olisi ollut opintojen aloitusvuotta merkittävämpi.

* Valtakunnallisen tutkintorakenneuudistuksen tultua voimaan 1.8.2005 kaikille opiskelijoille on tarjottu etupäässä uuden opetussuunnitelman kursseja, joita vanhempien vuosikurssien opiskelijat ovat sovittaneet omaan opetussuunnitelmaansa opintojen vastaavuustaulukon avulla. Siirtymäkauden ajan (1.8.2005–31.7.2008) ennen vuotta 2005 aloittaneet opiskelijat ovat itse saaneet päättää, etenevätkö he uuden vai vanhan tutkintojärjestelmän ja opetussuunnitelman mukaisesti. Päätöksiin on vaikuttanut etupäässä se, saavatko opiskelijat opintonsa valmiiksi 31.7.2008 mennessä, jolloin vanhan opetussuunnitelman mukaisia opintoja ei enää hyväksytä tutkintoihin. (ks. Tutkintorakenneuudistus)

TAULUKKO 2 Miten yrittäjyyttä opettajankoulutuksessa opetetaan?

Opetuksen muoto	1-2 (06-05)		Vuosikurssi 3-9 (04-98)		Yhteensä	
	f	%	f	%	f	%
Itsenäisenä oppiaineena / suuntautumisvaihtoehtona	1	(1 %)	1	(4 %)	2	2 %
Erillisenä kurssina	44	(59 %)	4	(14 %)	48	47 %
Jonkin muun aineen yhteydessä	2	(3 %)	1	(4 %)	3	3 %
En tiedä	25	(34 %)	18	(64 %)	43	42 %
Muulla tavoin	2	(3 %)	4	(14 %)	6	6 %
Yhteensä	74	100	28	100	102	100

Vajaa puolet vastaajista tiesi, että aihetta opetetaan erillisenä kurssina. Huomion arvoista on, että vain 3 prosenttia vastaajista kertoo yrittäjyyttä opetettavan jonkin muun aineen yhteydessä. Vastauksista saadun tiedon vuoksi olisi hyvä selvittää, voiko opiskelija käydä läpi opintonsa ilman yrittäjyyskasvatuksen sisältymistä tutkintoon. Tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioida myös kahden vastaajan huomautukset avoimessa vastauskohdassa:

”Riippuu mitä yrittäjyyskasvatuksella ymmärretään; periaatteessa kaikki autonomian aktivointi voi kehittää yrittäjyyttä.”

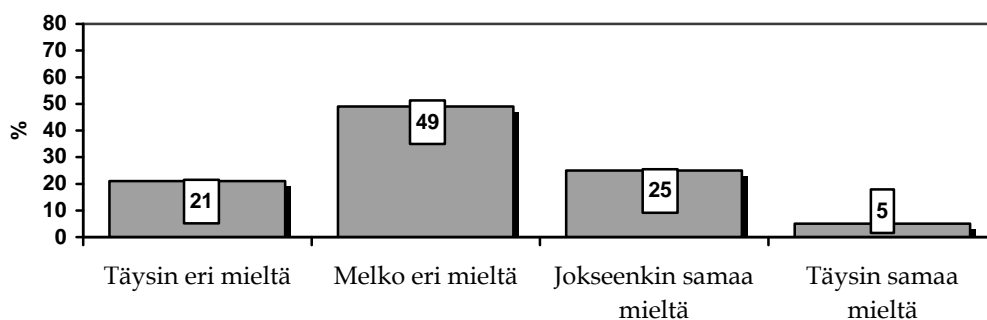
”Jos yrittäjyys on asenne, sitä opetetaan tai ei opeteta koko koulutuksen ajan.”

Näin ollen jo tutkimuskyselyn alussa selviää, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen useat erilaiset määrittelyt tai vastaajien omat arkitiedon oletukset vaikuttavat siihen, miten vastaajat ymmärtävät kysymykset ja miten ymmärrys vaikuttaa kyselyn vastauksiin.

Käsitteiden virallisten tieteellisten määrittelyjen puuttuessa opiskelijoille ei kuitenkaan voitu antaa yhtä oikeaa määritelmää yrittäjyyskasvatuksesta, minkä mukaan kysymyksiin olisi voitu vastata. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös opiskelijoiden tietoja yrittäjyyskasvatuksesta, joten tästäkään syystä määritelmää ei haluttu antaa. Samalla otettiin riski siinä, miten vastaajat ymmärtävät heille esitetyt kysymykset.

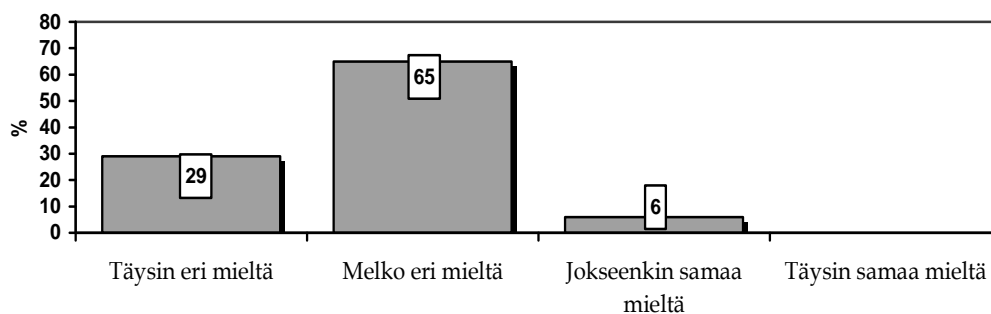
Selvittämättä jää tarkempi opetussuunnitelman ja opetusohjelmien yleinen sisällön tunteminen, vaikka spekulointia aiheesta voisi jatkaa pitkään esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta: Tiedetäänkö valinnaiskursseista tarpeeksi? Onko aihekokonaisuus osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys vaikea yhdistää yrittäjyyskasvatukseen? Onko yrittäjyyskasvatuskurssista tiedotettu riittävästi opiskelijoille?

Kyselyn väittämökohdissa asteikko oli pääosin muotoa: 1 = Täysin eri mieltä, 4 = Täysin samaa mieltä. Kysyttäessä yrittäjyyskasvatuksen koulutuksen tarjonnasta enemmistö (70 %) vastasi, ettei koulutusta ole ollut riittävästi tarjolla (14 e: ka = 2,15, kh = 0,80). Täysin samaa mieltä väittämän (14e) *Yrittäjyyskasvatuksen koulutusta on ollut riittävästi tarjolla opettajankoulutuksessa* kanssa oli viisi prosenttia ja jokseenkin samaa mieltä neljäsosa vastaajista.

KUVA 3 Yrittäjyyskasvatusta on ollut riittävästi tarjolla opettajankoulutuksessa (n= 102)

Kyselyn vastausten perusteella opettajankoulutuksen ei nähdä innostavan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen. Väitteen 14g) *Opettajankoulutus innostaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen* kanssa jokseenkin samaa mieltä oli vain 6 prosenttia vastaajista. (ka = 1,77, kh = 0,546, n = 102)

KUVA 4 Opettajankoulutus innostaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen

Haastattelun toiseen pääkysymykseen: *Mitä yrittäjyyskasvatus on opettajankoulutuksessa?* opiskelijoiden vastaukset olivat yhteneviä. Yrittäjyyskasvatus ei opiskelijoiden mukaan juuri ilmene opettajankoulutuksessa, tai parhaimmillaan ilmiö kiteytyy opiskelijoiden mielestä yhteen aihekokonaisuuskurssiin. Haastattelun tuottama tieto täydentää kyselyn vastauksista aiemmin esiin tulleita seikkoja. Läheskään kaikki eivät opinnoistaan huomaa tai tiedosta yrittäjyyskasvatuksen sisältöjä, tai niitä ei todellisuudessa ollenkaan ollut. Toisaalta sisältöjä ilmenee muutamista vastauksista, mutta opiskelijat eivät tunnu yhdistävän niitä yrittäjyyskasvatuksen osaksi.

Haastattelija: Mitä yrittäjyyskasvatus on opettajankoulutuksessa?

Anssi: Lupauduin sellaiseen graduhaastatteluun viime viikolla. Se oli ensimmäinen kerta kun kuulin sen sanan täällä ollessani.

Heikki: Joo, mä en oo kans koskaan kuullutkaan sanaa yrittäjyyskasvatus opettajankoulutuksessa kertaakaan täällä. Vieras käsite.

Sanna: Joo, ihan sama. Ei oo tullut missään törmätyä.

Antti: No mulla sitten taas, meillä on tässä uudessa opsissa näissä aihekokonaisuuksissa se on määritelty omaks kurssikseen, mikä on vapaavalintainen pom-kokonaisuus - - on niin kun eka kosketus nytte, mut sekään tietysti ei oo pakollinen kurssi - -.

Marc: Mäkin oon noteerannut sen kurssin, siis se on se osallistuva kansalaisuus kans samassa, et ne voi olla ihan toimiva kokonaisuus yhdessä. Periaatteessa kiinnostava kurssi, mut en oo ainakaan tänä keväänä vielä osallistumassa.

Heikki: Tai meillä oli viime vuonna käsitöissä - - yritysvierailuja, mutta en mää oo niitä mieltänyt millään tavalla yrittäjyyskasvatukseksi - -. Ei siinä sen isompaa yrittäjyyskasvatusta mun näkökulmasta oo ollut. Suvi: Ei oo tullut opinnoissa vastaan. En tiä, oisko pitänyt?

Marica: Eiks siitä oo ainakin jotain aihekokonaisuuksia olemassa? En oo ihan varma nytte.

Ida: Onko sitä?

Anna: Ei ainakaan varmaan siis yrittäjyyskasvatus nimellä. Mä en oo kuullut koskaan missään kurssilla puhuttavan, mutta että on justiin tommosta omaan aktiivisuuteen ohjaavia juttuja kyllä joitain ja joillain kursseilla enemmän kun toisilla.

Ulla: - - nyt kun se on erikseen oleva kurssi, joka on vielä valinnainen niin siihen ei välttämättä tuu tartuttua, kun että jos se nousis joskus jonkun muunkin aiheen piirissä, ees se sana esille, niin vois tulla jollain tutummaksi se niin ku omiin ajatuksiin.

Tutkimuskysymykseen *Mitä yrittäjyyskasvatus on opettajankoulutuksessa?* haettiin vastausta myös opettajankoulutuksen opetussuunnitelmien 2005–2007 ja 2007–2009 pohjalta. Vanhempia opetussuunnitelmia ei erikseen tarkastella, vaikka osa tutkimukseen osallistuneista on opiskellut osittain tai kokonaan niiden mukaisesti. Tuloksia tarkasteltaessa on hyvä huomioida, että opetussuunnitelmassa 2003–2005 ei nykyisiä aihekokonaisuuksia ollut mukana.

Opettajankoulutuslaitoksen opetussuunnitelmissa yrittäjyyskasvatus sisältyy Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys - aihekokonaisuuskurssiin, peruskoulussa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisiin opintoihin. Kaksi viimeisintä opetussuunnitelmaa eivät aiheen osalta juuri eroa toisistaan. Uudemman opetussuunnitelman mukaan opiskelijan on suoritettava yksi itse valitsemansa aihekokonaisuuskurssi pakollisena, jonka lisäksi toisen aihekokonaisuuden voi valita monialaisten opintojen valinnaisiin opintoihin. (OKL OPS 2005–2007, 21, 26 - 27; 2007–2009, 28.) Valinnaisuuden vuoksi opiskelija voi valita opinnoissaan kolmen opintopisteen kokonaisuuden yrittäjyyskasvatuksesta tai sivuuttaa aiheen kokonaan. Kurssien osallistujamääriä on rajoitettu (Korppi 2007), eikä kaikkia aihekokonaisuuksia ei ole tarjolla samanaikaisesti (OKL OPS 2005–2007, 27; 2007–2009, 28). Opetusohjelmien (2006; 2007) mukaan aihekokonaisuudesta osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys järjestetään lukuvuosittain kaksi erillistä kurssia, joilla keskitytään joko osallistuvan kansalaisuuden tai yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tarkasteluun.

Yrittäjyyskasvatuksen kurssilla tavoitteena on tarkastella aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä ja sisältöjä luokanopettajan työn näkökulmasta.

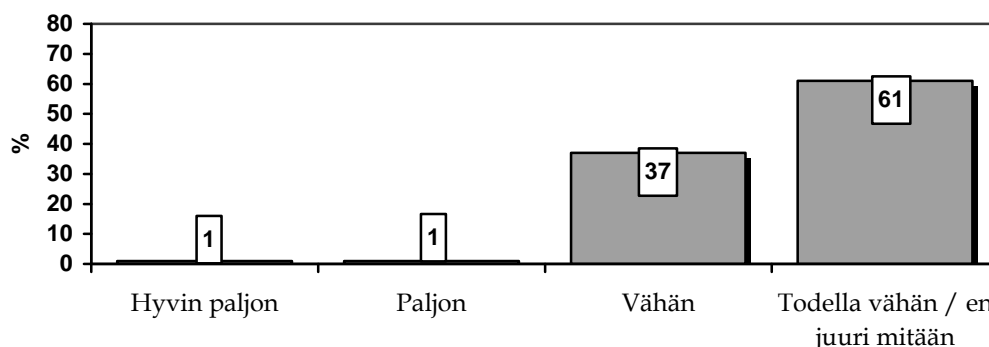
Aiempaan kurssin verrattuna kevään 2008 kurssikuvaukseen on lisätty, että tarkoituksena on kehittää valmiuksia koulun yrittäjyyskasvatuksen suunnitteluun sekä käytännön toteuttamiseen. Tärkeänä lisänä kurssikuvauksessa mainitaan erikseen myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tarkastelu aihekokonaisuuden näkökulmasta. (POM41AK kurssikuvaus 2008.)

Toisaalta yrittäjyyskasvatuksen sisältöjen voidaan nähdä myös laajemmin kuuluvan opetussuunnitelmaan riippuen, miten kattavana kokonaisuutena aihe käsitetään (ks. luku 2). Avarasti tarkasteltuna aihe sisältyy vähintään implisiittisesti opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa useaan kohtaan, samoin kuin peruskoulun opetussuunnitelmissa. Opetussuunnitelmasta voidaan löytää etenkin sisäiseen ja omaehtoiseen yrittäjyyteen liitettäviä sisältöjä ja oletettavaa on, että laajasti ymmärrettynä yrittäjyyskasvatus toteutuu vähintään joiltain osin myös piilo-opetussuunnitelman mukana. Ristimäen (1998b) tutkimuksen mukaan ei ole myöskään poissuljettua, että aihe voisi esiintyä myös käytännön opetuksessa esimerkiksi opetusmenetelmien kautta. Aiheeseen palataan myöhemmin opettajankouluttajien haastattelutuloksissa luvussa 4.3.1.

4.1.3. Tieto ja oletukset

Seikkula-Leinon (2006, 5, 60) mukaan erityisesti yrittäjyyskasvatuksen heikko tuntemus on haitannut aiheen kehittymistä peruskoulun koulutus-uudistuksessa. Samasta syystä tässä tutkimuksessa haluttiin ottaa tarkasteluun opiskelijoiden tiedot yrittäjyyskasvatuksesta.

Opiskelijat arvioivat tietävänsä yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä perusopetuksen osalta vähän (37 %) tai todella vähän (61 %). Vastauksista päätellen lisätieto aiheesta voisi olla tervetullutta.

KUVA 5 Tiedän yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä perusopetuksen osalta

Laajemmin opiskelijoiden tietopohjaa kartoitettiin yrittäjyyskasvatusta määrittävällä avoimella kysymyksellä 13) *Mitä yrittäjyyskasvatus on?* Kysymykseen oman määritelmänsä antoi 94 prosenttia vastaajista.

Vastausmäärää oli todella korkea, joten kyselyn kontrolloinnin voidaan olettaa nostaneen vastausaktiivisuutta. Koska opiskelijat arvioivat tietävänsä yrittäjyyskasvatuksesta vain vähän, voidaan olettaa, että määritelmät yrittäjyyskasvatuksesta perustuvat enemmänkin oletuksiin kuin tietoon.

Opiskelijoiden yrittäjyyskasvatusmääritelmiä verrattiin tieteellisiin yrittäjyyskasvatuskäsitteisiin. Käsitteenmäärittelyjen pohjalta vastaukset luokiteltiin sisäisen ja/tai omaehtoisen yrittäjyyden, ulkoisen yrittäjyyden sekä kaikkien edellä mainittujen muotojen sisältämiin luokkiin.

TAULUKKO 3 Mitä yrittäjyyskasvatus on?

Yrittäjyyskasvatuksen määritelmä kuuluu luokkaan	Vastausmäärä prosentteina
Sisäinen ja / tai omaehtoinen yrittäjyys	22 %
Ulkoinen yrittäjyys	38 %
Sisäinen ja / tai omaehtoinen ja ulkoinen yrittäjyys	29 %
Maininta tiedon puutteesta vastauksen yhteydessä	15 %
Ei vastausta, viiva tai kysymysmerkki	8 %

Ennako-oletusten mukaisesti useat opiskelijat (38 %) liittävät yrittäjyyskasvatukseen ainoastaan ulkoiseen yrittäjyyteen. Tulosta osattiin odottaa, sillä useiden tutkijoiden mukaan yrittäjyyskasvatus käsitetään usein koulutus-toiminnaksi, jolla pyritään ulkoisen yrittäjyyden kehittämiseen (ks. esim. Ristimäki 1998 a; 2004, Luukkainen & Wuorinen 2002, 15, Seikkula-Leino 2006, 69).

esim. "Käsittääkseni yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan oman yhtiön perustamisen opettelua. En osaa sanoa, miten se liittyy peruskouluun."

"En tosiaan osaa sanoa! Varmaankin tutustumista sijoittamiseen, kirjanpitoon, yrittämisen periaatteisiin."

Reilu viidennes (22 %) puolestaan näkee yrittäjyyskasvatuksen vain sisäisen ja/tai omaehtoisen yrittäjyyden mukaisesti.

esim. "Luulisin, että siinä pyritään kasvattamaan oppilaasta yritteliäs, vastuuntuntoinen ja ahkera aikuinen / kansalainen."

"Kasvatusta, jonka tavoite on oppilaan kyky kantaa vastuuta töistään & tekemisistään, rohkeus yrittää uutta, luovuus, oman toiminnan tarkoituksenmukaisuuden arviointi."

Yrittäjyyskasvatuksen sisällöt laajempina sisäisen ja/tai omaehtoisen yrittäjyyden sekä ulkoisen yrittäjyyden kokonaisuutena käsittää 29 prosenttia vastaajista. Tiedon tarkastelun osalta on positiivista, että vajaa kolmannes opiskelijoista näyttäisi tietävän yrittäjyyskasvatuksesta arvioitua enemmän.

esim. "Minusta kouluissa ei tuoda esille sitä yrittäjyyskasvatusta, joka OPS:ssa määritellään, vaan keskitytään nimenomaan liiketoiminnalliseen yrittämiseen. Yrittäjyyskasvatus pitäisi liittää nimenomaan kaikenlaiseen yrittämiseen ja uusien asioiden keksimiseen ja innovaatioihin, että oppilas yrittäisi parhaansa mukaan ja olisi rohkea valinnoissaan."

Lisäksi vastauksista nousevat esiin talous- ja liike-elämän painotukset, yrittäjyyden liittäminen yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttamiseen sekä osallistuvaan kansalaisuuteen. Erikseen aihetta koskevan tiedon puutteen oli maininnut 15 prosenttia vastaajista. Kysymykseen oli merkinnyt viivan, kysymysmerkin tai jättänyt vastaamatta 8 prosenttia vastaajista. Muutaman vastauksen luokittelu oli mahdotonta yrittäjyys-käsitteen useiden tulkintamahdollisuuksien vuoksi. Lyhyistä vastauksista ei selvinnyt, mitä vastaaja yrittäjyydellä tarkoitti (*esim. "Opettaa oppilaita yrittäjyyteen"*).

Haastatteluissa opiskelijoiden määritelmät loivat paljolti samaa todellisuutta koskevaa aineistoa kuin kyselyjen tuottama aineisto. Yhteismääritelmien avulla ilmiötä tarkasteltiin sekä ulkoisen, sisäisen että omaehtoisen yrittäjyyden kautta. Usein ryhmähaastattelu toimi oppimistilanteena, sillä ryhmän tuottama tieto laajensi monien käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen määritelmistä ja sisällöistä. Haastateltaville ei annettu valmista yrittäjyyskasvatusmääritelmää (ks. luku 4.1.2), joten ryhmien jäsenet rakensivat yhdessä tietoa ja kokosivat näin yhteisen määritelmänsä. Kaikki haastateltavat olivat vastanneet tutkimuskyselyyn, jossa valtaosa vastaajista kertoi tietävänsä yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä vähän tai todella vähän (ks. kuva 5). Opiskelijat eivät kertomansa mukaan olleet tutustuneet yrittäjyyskasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen. Useissa haastatteluissa opiskelijat saivat yhdessä rakennettua tietoa niin pitkälle, että yrittäjyyskasvatuksen määritelmät tulivat lähelle tutkijoiden laajempia määritelmiä ja tavoitteita (ks. luvut 2.2.4 ja 2.4). Tutkimuksen kannalta tieto on merkittävää, sillä tiedon prosessointi, yhteiset oivallukset ja yhteinen tiedon rakentaminen konstruktivistiseen tapaan on tuonut yrittäjyyskasvatusta opiskelijoiden omaa elämäkokemusta lähemmäs. Tieto on näin ollen rakentunut tutkimusprosessin aikana.

Sanna: - - mä näen enemmänkin et niin ku rohkastaan yrittäjyyteen ja omatoimisuuteen ja yhteiskunnassa toimimiseen - -.

Marjut: niin ja jotenkin semmoseen oman vastuun kantamiseen - -.

Anna-Liisa: Mulle tuli siitä just kauheesti mieleen semmonen yrittäjyys, siis semmonen niin ku että ai että mitä että lapsia yritetään kasvattaa johonki että perusta firma (naurua) vähä niin ku, sitä mää niin ku, että ei tää voi olla mitään tämmöstä, nää selitykset kuulostaa vähän loogisemmalta (naurua)

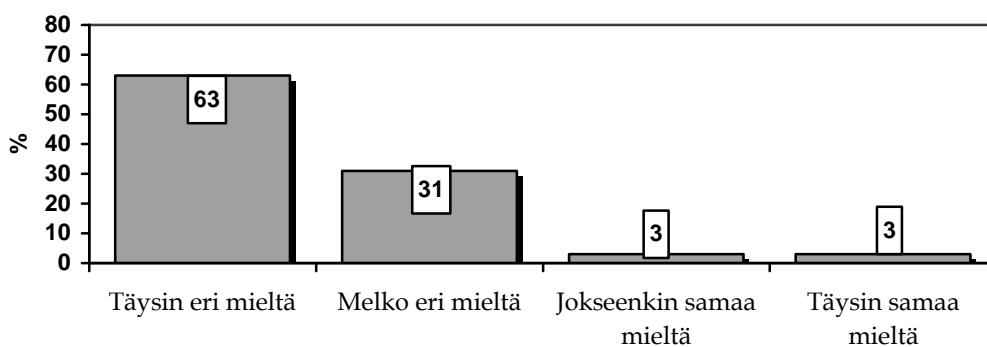
Ida: Jaa, no mä en ajatellut sitä oikeestaan, tai liittänyt heti välttämättä tommoseen niin kun likeyrittämiseen, vaan ehkä sillä tavalla ajatuksen tasolla jotain aktiivisuutta ja vastuunottoa ja semmosta ideointia ja ideoiden toteutusta, mutta että ei välttämättä sitten ehkä tommosta liike-elämää välttämättä ala-asteella kuitenkaan.

4.1.4. Valmiudet

Valtioneuvoston asetuksessa yliopistojen tutkinnoista todetaan opettajankoulutusta koskevissa säännöksissä, että opettajankoulutuksen opintoja ovat perusopetuksessa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset

opinnot, jotka antavat ammatillisia valmiuksia perusopetuslain (628/1998) 11 §:n mukaan perusopetuksen oppimäärään kuuluvien kaikille yhteisten aineiden opettamiseen (Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista 794/2004, 19 §:n 1 momentti 2 kohta). Edelliseen asetukseen viitaten professori Pentti Moilanen on kuitenkin aiemmin osuvasti huomauttanut, että asetuksessa mainitut ammatilliset valmiudet voidaan tulkita varsin monin tavoin (Moilanen 2007, julkaisematon). Avoimeksi jää, tarkoitetaanko ammatillisilla valmiuksilla esimerkiksi hyviä vai riittäviä valmiuksia. Muun muassa Niemen (1999, 7) mukaan hyvien valmiuksien saavuttaminen edellyttäisi, että koulutusaikana opettajankoulutuksessa saataisiin omakohtaisia kokemuksia opetettavilta alueilta. Niemen tavoin tiedän kuitenkin, että opettajien peruskoulutuksessa ei luonnollisesti voida lopullisesti vastata kaikkiin koulutukselle asetettuihin haasteisiin. Niemi asettaakin tavoitteeksi lähinnä kasvuun saattamisen (1999, 7). Tällöin riittävinä valmiuksina voitaisiin kenties nähdä se, että opiskelijat saisivat myös yrittäjyyskasvatuksen alueelta omakohtaisia kokemuksia ja tietoa, joiden varassa he myöhemmin voisivat toteuttaa aihetta omista lähtökohdistaan. Opiskelijoille ammatillisten tai riittävien valmiuksien määritelmiä ei tutkimuksessa kuitenkaan avattu, sillä tutkimuksen kannalta oleellisempänä pidettiin sitä, millaisena opiskelija itse valmiutensa kokee.

Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että opiskelijat eivät koe valmiuksiaan yrittäjyyskasvatukseen toteuttamiseen riittäviksi. Vastauksien perusteella vain 6 prosenttia opiskelijoista uskoi, että heillä on riittävät valmiudet aiheen toteuttamiseen.

KUVA 6 Minulla on riittävät valmiudet yrittäjyyskasvatukseen toteuttamiseen perusopetuksessa ($n = 102$, $ka = 1,42$, $kh = 0,652$)

Semanttisella ja sisällöllisellä kysymyksellä myös ryhmähaastatteluissa selvitettiin, minkälaiset valmiudet koulutus antaa yrittäjyyskasvatukseen toteuttamiseen peruskoulussa. Myöskään haastateltujen opiskelijoiden mukaan opettajankoulutus ei anna tai sen ei uskota antavan riittäviä valmiuksia tulevaa työtä ajatellen. Ryhmien keskusteluista selvisi, että valmiuksien puute liittyisi suoraan siihen, ettei yrittäjyyskasvatusta opettajankoulutuksessa ole näkyvästi tuotu esiin. Valmiuksien ja tiedon puutteen vuoksi yrittäjyyskasvatuksen opetuksen uskotaan vaativan enemmän työtä kun muiden tutumpien aiheiden

opetuksen. Täydennyskoulutukseen osallistuminen nähdään mahdollisena vaihtoehtona oman osaamisen lisäämiseen.

Haastattelija: Minkälaiset valmiudet...?

Anneli: Ei mitään

Katja, Marjut, Sanna: Heheh (nauravat)

Sanna: No ei se nyt ainakaan tällä hetkellä, tai jos mää mietin omaa tutkintoani niin ei sinne kyllä siihen oo mitään tulossa.

Anneli: Ei

Katja: Tai en oo ainakaan huomannut, et tosi salakavalasti on kyllä ujutettu tuonne jonnekin.

Haastattelija: Minkälaiset valmiudet...?

Heikki: Ainakaan tähän asti se ei oo antanut mulle minkäänkokoisia valmiuksia.

Sonja: Mä koen tavallaan niin kun, no, niin, toivottavasti kun tän koulun on käynyt läpi, niin mitä tahansa sieltä niin ku tavallaan opsista avaa, niin ois joku silleen käsitys siitä, et miten sitä voi opettaa oli se aihekokonaisuus tai mitä tahansa, mut kyl mä luulen, et se vaatii omaa työtä tosi paljon enemmän, kun jotkut aiheet, jota täällä on käsitelty. - - et ei oo sit kauheesti varmaan mitään omaa kritiikkiä tai mitään sitä aihetta kohtaan.

Anssi: Aika olemattomilla. Ei tässä niin kun koulun puolesta oo kyllä mitään niin kun valmiuksia saanut, eikä nyt näytä siltä, että jatkossakaan sitä ehtis tässä käydä.

Heikki: Varmaan riippuu siitäkin, et mitenkä paljon sitä tulevassa työpaikassa - - painotetaan, että kuinka paljon sitä pitää opettaa, että **jos sitä ihan oikeesti siellä on**, niin kun omana aiheena, vaikka onkin integroituna joihinkin muihin silleen suuremmassa määrin, niin kyllä silloin varmaan mulla ainakin ois tarvetta täydennyskoulutukseen ja varmaan menisinkin, **jos sitä oikeesti pitäis opettaa**. [lihavoinnit tekijän, haastateltava ei erikseen painottanut sanojaan kyseisissä kohdissa]

Marc: Joo. Luulen, että joutuu kyllä ite tekeen työtä just sen eteen, että pystyy sitä opettamaan.

Antti: Mä en kyllä usko, että toi yks kurssi nyt niin ku ratkasee niin kun tätä (naurua), antaa niin ku täydet valmiudet, mutta toivottavasti antaa niin ku ees vähän ajatuksia, et miten sitä pystyis toteuttamaan. Ainakin herättää sitä mielenkiintoa.

Edellisen tekstin lihavoinnilla halutaan tuoda esiin haastateltavan epäily siitä, miten yrittäjyyskasvatus ilmenee kouluissa ja siitä, pitääkö yrittäjyyskasvatusta oikeasti opettaa. Ehkä oleellista olisikin pohtia, miten yrittäjyyskasvatuksen näkymättömyys opettajankoulutuksessa heijastuu opiskelijalle omaa tulevaa työtä silmällä pitäen. Seikkula-Leinon (2006, 75) mukaan opettajankoulutuksen tutkintovaatimuksiin tulisikin sijoittaa peruskoulun opetussuunnitelman perusteet kokonaisuudessaan, jotta valmistuvat opettajat ymmärtävät ne määrättyiksi ja tuntevat niiden sisällön.

Myös yrittäjyyskasvatuksen käsitteen ymmärtämättömyys tai liian vähäiset tiedot saattavat vaikuttaa siihen, miten valmiuksia tai valmiuksien tarvetta määritellään. Kenties jo perustietojen opiskelu voisi muuttaa tilannetta. Tutkimustulosten mukaan yrittäjyyskasvatuksen opettamisen vaatimien

valmiuksien vahvistaminen voi jäädä opiskelijan yksilölliseksi haasteeksi. Jos opiskelijoiden esitiedot aiheesta eivät ole riittävät eikä kiinnostusta aiheen opiskeluun ole, voi opiskelija lähteä työelämään myös ymmärtämättä yrittäjyyskasvatuksen todellista merkitystä. Koska opettajan persoona on keskeinen työväline, olisi opettamisvalmiuksiin hyvä panostaa. Muun muassa ulkoisen yrittäjyyden harha voi johtaa tunne- ja tahtotasojen kautta aiheen sivuuttamiseen väärin perustein, jos opettaja ei ole mieltänyt yrittäjyyden asioita omikseen.

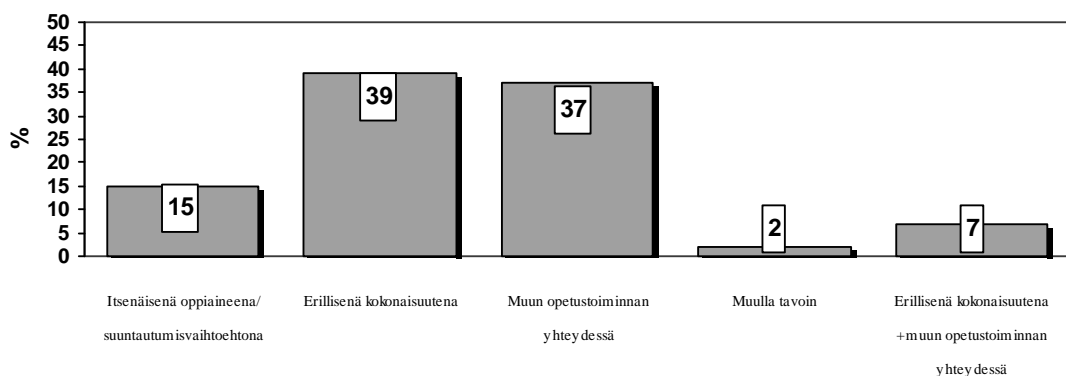
Ida: Nyt on vaikeeta sanoa, kun ei tiedä oikein, että mitä kaikkea siihen liittyy, koska siitä ei niin kukaan yrittäjyyskasvatuksena puhuta täällä.

Suvi: Ainakin jos miettii, että täältä ensi vuoden puolella valmistuu, niin aika heikosti, kun me ei olla ees kuultu siitä, niin siinä mielessä. Mutta tietysti voihan se olla, että meillä on paljonkin yrittäjyyskasvatukseen liittyviä tai sen sisältämiä ominaisuuksia ja kykyjä ja semmosia, mitä myöskin vaan ei osata määrittellä, että osattais tai että oltais siihen suuntautuneita. Mut et ainakaan tietoisella tasolla niin ei kyllä pätkäkään.

Oona: Ite henkilökohtaisesti oon sitä mieltä, että se ei oo koulun tehtäväkään antaa sinänsä mitään valmiuksia tai siis silleen, eihän se anna valmiuksia tai ei sen tehtävä oo sinänsä antaa valmiuksia mihinkään tiettyyn alaan.

4.1.5. Toiveet

Kun kysyttiin, tulisiko yrittäjyyskasvatus opettajankoulutuksessa tulevaisuudessa järjestää erillisenä kokonaisuutena vai muun opetustoiminnan yhteydessä, molemmat saivat lähes yhtäläisen kannatuksen (n. 38 %). Monivalintakysymykseen seitsemän vastaajaa oli valinnut oletetusta tavasta poiketen kaksi vastausvaihtoehtoa: erillisenä kokonaisuutena ja muun opetustoiminnan yhteydessä. Vastauksia ei hylätty vaan niille luotiin uusi yhteismuuttuja. Tulosten analysoinnissa on hyvä huomioda, että kuvan viimeinen kohta ei ollut erikseen valittavana monivalintavaihtoehtona. Vaihtoehdon itsenäisenä oppiaineena / suuntautumisvaihtoehtona valitsi 15 prosenttia vastaajista.

KUVA 7 Miten yrittäjyyskasvatus pitäisi opettajankoulutuksessa järjestää?

Kenties itsenäisen kurssin lisäksi aiheen käsittely myös muun opetustoiminnan yhteydessä olisi tarpeen, sillä näin useampi opiskelija saisi opinnoissaan perehtyä aiheeseen. Mahdollisuus aiheen tarkempaan perehtymiseen voitaisiin tarjota puolestaan erillisen kurssin tai suuntautumisvaihtoehdon kautta.

Leskinen (2000) on pohtinut eri toteutusmuotojen heikkouksia. Jos yrittäjyyskasvatusta opetetaan pelkästään erillisenä kurssina, saattaa se jäädä irralliseksi aiheeksi, joka ei mahdollisesti integroidu muuhun opetukseen. Läpäisyperiaatteella toteutetun opetuksen kokonaisvastuu puolestaan saattaisi puuttua kokonaan. (Leskinen 2000, 52.) Näin ollen monipuolisemmat järjestämistavat voisivat johtaa parempaan lopputulokseen aihetta kehitettäessä.

Tutkimuksen kannalta hyvin olennainen kysymys yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä ajatellen oli opiskelijoilta kysytty avoin kysymys 15) *Mitä mielestäsi yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa?* Kysymykseen vastasi 89 vastaajaa (87 %), 19 prosenttia ilmaisi ainoastaan tiedon puutteen (en tiedä / en osaa sanoa). Näin ollen tarkemmin luokiteltaviksi saatiin 72 vastausta, jotka jaoteltiin erillisiin teemoihin.

Seuraavaan taulukkoon vastaukset on kerätty ositeltuna, joten yhden opiskelijan vastaus voi olla jaettuna useamman teeman alle. Vastauksia on laajemmin esitelty teemoittain raportin lopussa, sillä vastausten uskotaan olevan hyödyllisiä luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä. (ks. liite III)

TAULUKKO 4 Mitä mielestäsi yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa?

(n=89, ks. LIITE III)

Teemat	Mainintojen määrät	Prosenttia vastanneista
Tietoa, ideoita, pohdintaa, keskustelua, suunnittelua ja käytännön esimerkkejä siitä, mitä yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ovat peruskoulussa ja miten yrittäjyyskasvatusta pitäisi opettaa peruskoulussa	23	26 %
Tietoa siitä, mitä ovat yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus sekä niiden sisällöt ja tavoitteet	16	18 %
Opettajaksi opiskelevien kouluttamista yrittäjiksi, ulkoiseen yrittäjyyteen tutustumista	10	11 %
Yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen integrointia muihin aiheisiin	8	9 %
Yritysvierailuja / yrittäjiä kouluttajiksi / tutustumista yrittäjyyskasvatusta toteuttaviin tahoihin	8	9 %
Asenne- ja arvokasvatusta	5	6 %
Vaikuttamismahdollisuuksien lisäämistä	5	6 %
Ehdotus kurssin järjestämistavasta, pakollisuudesta/vapaaehtoisuudesta	18	20 %
Ehdotus opetuksen järjestämisen muodosta tai projektioppimisesta / projektien suunnittelusta	10	11 %
Tiedon puute: En tiedä / en osaa sanoa (vastaus ei sisällä ehdotusta)	17	19 %

Useat opiskelijat ehdottavat, että yrittäjyyskasvatus voisi opettajankoulutuksessa olla tietoa, ideoita, pohdintaa, suunnittelua ja käytännön esimerkkejä siitä, mitä yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ovat peruskoulussa ja miten aihetta pitäisi opettaa. Opiskelijat toivovat teorian tiedon lisäksi käytännöllistä tietoa ja valmiuksia yrittäjyyskasvatuksen opettamiseen.

Yrittäjyyskasvatus on useille opiskelijoille vieras aihe, joten opiskelijat haluavat aluksi tietoa siitä, mitä yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus yleisesti ovat, sekä mitkä ovat niiden sisällöt ja tavoitteet. Osan mielestä yrittäjyyskasvatus voisi olla myös opettajien kouluttamista yrittäjiksi sekä ulkoiseen yrittäjyyteen tutustumista. Ulkoista yrittäjyyttä kuvaavien ehdotusten analysoinnissa on hyvä huomioda se, että opiskelijoista suuri osa määrittelee yrittäjyyskasvatuksen pelkästään ulkoisen yrittäjyyden käsittein (ks. luku 4.1.3). Opiskelijat näkevät tärkeänä myös yrittäjyyskasvatuksen integroinnin muihin aiheisiin koulutuksessa. Lisäksi he toivovat ohjausta yrittäjyyskasvatuksen integroimiseen. Opintoihin voisi opiskelijoiden mielestä sisältyä myös yritysvierailuja, ja yrittäjiä voitaisiin pyytää kouluttajiksi. Opiskelijat toivovat myös yleistä tutustumista yrittäjyyskasvatusta toteuttaviin tahoihin. Asenne- ja arvokasvatuksen merkityksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa mainitsi viisi opiskelijaa. Muutamat ehdottivat, että yrittäjyyskasvatukseen voisi koulutuksessa kuulua myös opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksien lisäämistä. Tällöin sisällöt kuuluisivat etenkin omaehtoisen ja sisäisen yrittäjyyden piiriin. Opiskelijat ideoivat myös opetuksen järjestämisen muotoja ja antoivat mielipiteensä opetuksen sisällöistä. Useissa vastauksissa viitattiin yrittäjyyskasvatuksen projektioppimiseen ja projektien suunnitteluun. Remeksen (2004, 84) mukaan hanke- ja projektityyppinen työskentely sopivatkin yrittäjämäisen toiminnan opettamiseen.

Opiskelijoiden näkemykset siitä, mitä yrittäjyyskasvatus voisi olla, kohtaavat osittain viralliset yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden määritelmät ja aiheelle asetetut tavoitteet (vrt. luku 2). Opiskelijoiden ehdotuksien perusteella aiheesta tulisi esiin etenkin yrittäjyyskasvatuksen sisällöllinen puoli. Lisäksi yrittäjyyskasvatus nähdään menetelmänä, mutta toimintakulttuuriksi yrittäjyyskasvatusta ei osata yhdistää. Opiskelijoiden määritelmässä tulevat esiin niin sisäisen, omaehtoisen kuin myös ulkoisen yrittäjyyden painotukset. Opiskelijat ovat huomioineet myös moniammatillisen yhteistyön mahdollisuudet sekä asiantuntija ja yhteistyöverkoston tärkeyden, joita myös tutkijat ovat yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä painottaneet.

Vastauksiin nähdään osittain vaikuttaneen kyselyn aiemmat kohdat, sillä muun muassa mielipiteensä kurssin järjestämistavasta toi uudelleen esiin 18 vastaajaa. Samalla vastaajat kertoivat mielipiteensä myös siitä, pitäisikö opintojen olla pakollista vai vapaaehtoista. Yrittäjyyskasvatuksen pakollisuuteen opettajankoulutuksessa voisi ohjata peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden normiluonteisuus. Toisaalta on hyvä muistaa, että yrittäjyyskasvatusta ei voi toteuttaa väkisin, sillä pakkoyrittäjyys ei varmaankaan lisää myönteistä yrittäjäasennetta (ks. Römer-Paakkanen 2007, 192).

Tulevaisuutta ajatellen opiskelijoilta kysyttiin haastattelussa *Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla opettajankoulutuksessa?* Opiskelijoiden esittämät

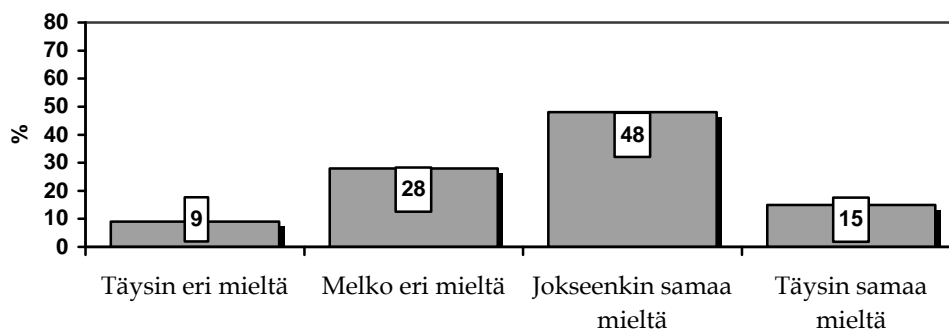
toiveet ovat kyselyn vastausten kanssa samansuuntaisia. Aiheen käsittelystä toivotaan käytännönläheistä ja opiskelijat haluaisivat kuulla myös konkreettisia kokemuksia yrittäjyyskasvatuksen järjestämisestä koulussa. Aihealue pitäisi opiskelijoiden mukaan tuoda helposti lähestyttäväksi.

Suvi: Se pitäis varmaan saaha niin kun ihmisten tietoisuuteen. Ensinnäkin, mitä se on ja mitä sillä halutaan ja että se on kaikille, koska toivottavasti se olis sitten kaikille. Mutta että siinä varmaan olis ensimmäinen niin kun suuri työ.

Toisaalta yrittäjyyskasvatuksessa haluttaisiin keskittyä myös henkilökohtaiseen vaikuttamiseen ja yrittäjyyden ytimeen. Opiskelijat toivovat kannustamista ja motivointia yritteliäisyyteen. He näkevät tarpeellisenä myös asennekasvatuksen ja ennakkoluulojen murtamisen sekä yhteiskunnassa ja talouselämässä pärjäämisen taitojen oppimisen. Haastatelluista neljännes liittäisi aiheen opintoihin opettajankoulutuksessa mielellään myös ulkoisen yrittäjyyden sisältöjä, vaikka tutkimustulosten mukaan ajatusta myös vastustetaan. Myös kyselyn avokysymykseen vastanneista 11 prosenttia ehdotti, että yrittäjyyskasvatus voisi olla ulkoiseen yrittäjyyteen tutustumista ja opettajaksi opiskelevien kouluttamista yrittäjiksi (ks. taulukko 4). Kolme haastatelluista kertoi oma-aloitteisesti näkevänsä yrittäjyyden myös varteenotettavana uravaihtoehtona opettajuuden rinnalla. Tulos yllätti, sillä oletin, että opiskelijat eivät kaipaishi erillisiä yrittäjyys- tai yrittäjäkursseja (ks. 2.2.4.).

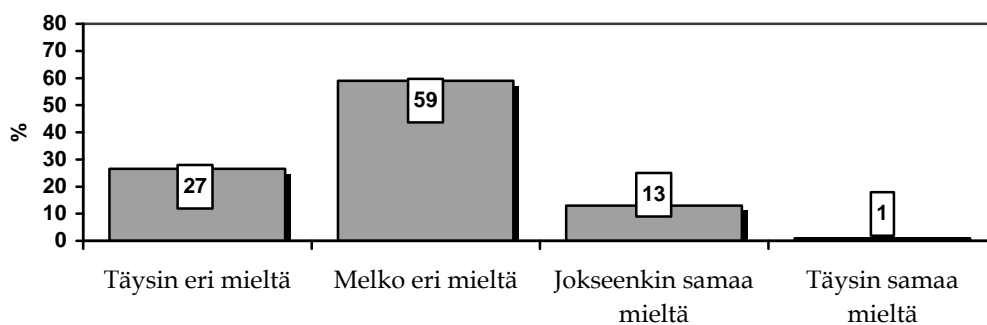
Anssi: - - ois mielenkiintoista niin ku okl:n yrittäjyyskasvatuksen puitteissa kuulla, et minkälaisia mahdollisuuksia on luokanopettajilla taikka kasvatustieteen maisterilla niin ku työllistyä yksityiselle sektorille tai minkälaisia yrityksiä vois niin kun kasvatustieteen maisteri laittaa pystyyn.

Tulevaisuutta ja opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä ajatellen merkittävää on, että opiskelijoista yli puolet (61 %) haluaisi osallistua yrittäjyyskasvatuskoulutukseen (ka = 2,65, kh = 0,79, n = 102). Tällä hetkellä näin suureen mahdolliseen kysyntään ei koulutustarjonnassa yhden vuosittain järjestettävän kurssin kautta pystytä vielä vastaamaan (ks. luku 4.1.2). Tämän tiedon perusteella kannattaisi pohtia, miten koulutusta saataisiin tarjottua useammille opiskelijoille.

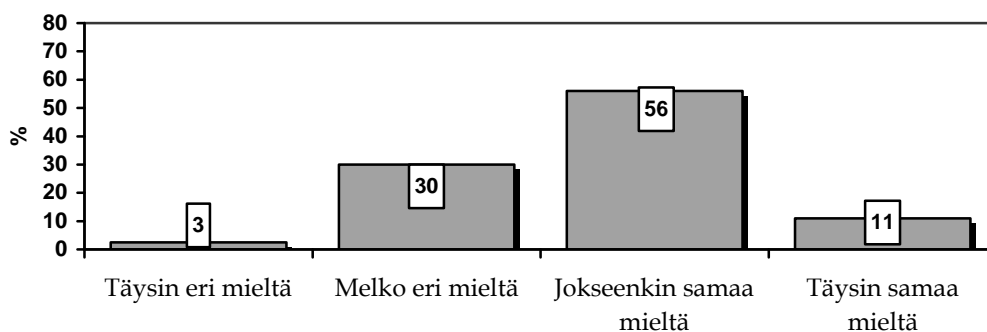

KUVA 8 Haluaisin osallistua yrittäjyyskasvatuskoulutukseen

Opiskelijoiden halua osallistua yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun kartoitettiin kahden kysymyksen avulla. Tuloksista selviää, että vastaajat itse eivät ole kiinnostuneita osallistumaan opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun. Melko eri mieltä tai täysin eri mieltä väittämästä 14d) *Haluaisin osallistua opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun* oli 88 prosenttia vastaajista (14d: ka = 1,83, kh = 0,65, n = 102). Yrittäjyyskasvatuksen suunnittelu- ja ideointihalusta kysyttäessä negatiivisen väittämän 14a) *Luokanopettajaksi opiskelevat eivät ole kiinnostuneita yrittäjyyskasvatuksen suunnittelusta ja ideoinnista* kanssa täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä oli yhteensä 66 % vastaajista (14a: ka = 2,70, kh = 0,67, n = 102).

KUVA 9 Haluaisin osallistua opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun

KUVA 10 Luokanopettajaksi opiskelevat eivät ole kiinnostuneita yrittäjyyskasvatuksen suunnittelusta ja ideoinnista

Onko siis niin, että vastaajat olettavat, että kiinnostus suunnitteluun ja ideointiin on yleisesti korkeampi kuin heidän oma halunsa osallistua opetuksen suunnitteluun? Vaikka yleisesti suunnittelu nähdään tärkeänä opetus- ja oppimisprosessin vaiheena, niin avoimeksi jää, mistä opiskelijoiden haluttomuus suunnitteluun osallistumiseen johtuu. Voitaisiinko opiskelijoiden osallistumisella tai osallistamisella suunnitteluun muuttaa opettajankoulutuslaitoksen toimintakulttuuria yritteliäämmäksi?

4.1.6. Asenteet

Yleisesti lukuisten yrittäjyys-tutkimusten mukaan asenteet yrittäjyyttä kohtaan ovat muuttuneet viime vuosina myönteisemmiksi kuin aiemmin. Yhteiskunta on tullut aiempaa yrittäjämönteisemmäksi (Luukkainen & Wuorinen 2002, 187). Miettisen ja Taposen (2006, 15) mukaan asenteiden muuttumisen syinä nähdään muun muassa yleisen ilmapiirin muuttuminen ja ilmiön julkisuuden, tietoisuuden, sekä syvällisen ymmärryksen lisääntyminen. Luultavasti opettajien asenteiden muutokseen on vaikuttanut myös opetussuunnitelmauudistus. Toisaalta Seikkula-Leinon (2006, 43) ensimmäisen tutkimuksen mukaan asenteet yrittäjyyskasvatukseen eivät yleisesti ole negatiivisia eivätkä positiivisia, kielteisimmät asenteet aiheita kohtaan on kuitenkin luokkien 1-6 opettajilla. Tutkijan toisen tutkimuksen mukaan asenteet puolestaan ovat jokseenkin positiivisia (Seikkula-Leino 2007a, 51) Vaikka asenteet keskimäärin ovat aiempaa myönteisempiä, niin Yrittäjyys ja kunnat -hankkeen mukaan reilulla neljänneksellä opettajista arvioitiin olevan melko tai erittäin kielteinen asenne yrittäjyyskasvatukseen (Miettinen & Taponen 2006, 12). Ruskovaaran (2007) tutkimuksen mukaan opettajien asenne yrittäjyyskasvatusta kohtaan vaihtelee positiivisesta negatiiviseen riippuen koulutukseen osallistumisesta tai osallistumattomuudesta. Koulutukseen osallistuneet ovat valmiimpia vastaamaan yrittäjyyskasvatuksen haasteeseen niin tunne- kuin myös tahto- ja motivaatio- sekä tieto- ja taitosisällöllisen asennetason valmiuksin. (Ruskovaara 2007.)

Opiskelijoiden asenteet haluttiin ottaa tarkasteltaviksi, sillä Ristimäen (1998 a, 18) mukaan asenteet ohjaavat myös yrittäjyyskasvatuksen toteutumista. Ristimäki kirjoittaakin, että opettajan halukkuus ja motivaatio ottaa aihe osaksi opetustyötä on sidoksissa asenteisiin, joita opettajalla on yrittäjyyttä kohtaan (Ristimäki 2004, 116). Ristimäen tutkimustulosten (1998a) mukaan opettajien hyvinkin positiivinen asenne ei näy välttämättä haluna ja positiivisena asenteena yrittäjyyskasvatuksen opettamiseen. Luukkainen ja Wuorinen (2002, 10) puolestaan painottavat, että opettajien asenteiden tarkastelu yrittäjyyden suhteen on erityisen tärkeää, koska opettajat voivat toiminnallaan ja "mallillaan" sekä ilmaisuillaan että piiloviesteillään muokata vahvasti lasten ajattelua. Koulutuksessa saaduilla asenteilla on myös Merimaan ja kumppaneiden (1993, 14) mukaan keskeinen merkitys sille, miten nuoret suhtautuvat yrittäjyyteen.

Seuraavaksi esitellään väittämät ja vastausten prosenttiosuudet, joiden avulla selvitettiin asenteita yrittäjyyskasvatusta kohtaan.

TAULUKKO 5 Asennoituminen yrittäjyyskasvatukseen

Väittämät	ka	kh	Täysin eri mieltä (%)	Melko eri mieltä (%)	Jokseenkin samaa mieltä (%)	Täysin samaa mieltä (%)
12a) Yrittäjyyskasvatus on tärkeä tuoda esille, jotta pystytään vahvistamaan yrittäjyyttä	2,79	0,65	1	30	57	12
12b) Yrittäjyyskasvatus on liike-elämän ajatusten tuontia kouluun.	2,53	0,67	6	39	51	4
12d) On hyvä, että yrittäjyyskasvatus on mukana perusopetuksen uudessa opetussuunnitelmassa.(vastaamatta jätti 1)	3,0	0,66	2	16	62	19
12f) Mielestäni yrittäjyyskasvatus on tärkeä alue peruskoulussa.	2,52	0,71	6	43	44	7
12g) Minun ei kuulu toteuttaa yrittäjyys-kasvatusta perusopetuksen luokilla 1-6.	1,8	0,68	34	51	15	
12h) Yrittäjyyskasvatus on helppo yhdistää oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin.	2,47	0,70	7	44	44	5
12i) Yrittäjyyskasvatus liittyy "hyväosaisten" kasvatukseen.	1,69	0,69	43	46	10	1
12j) Yrittäjyyskasvatuksen tuominen peruskouluun voi hävittää perusopetuksen tasa-arvoajatuksen.	1,75	0,62	35	55	10	

Yrittäjyyskasvatuksen mukanaolo perusopetuksen opetussuunnitelmassa nähtiin pääosin hyvänä (81 %), vaikka vajaa viidennes oli melko eri mieltä aiheesta. Väittämän 12 g) *Minun ei kuulu toteuttaa yrittäjyyskasvatusta perusopetuksen luokilla 1-6* suhteen eri mieltä tai täysin eri mieltä oli 85 prosenttia vastaajista ja vain pieni osa jokseenkin samaa mieltä. Yrittäjyyskasvatuksen tuominen peruskouluun ei enemmistön (90 %) mielestä voi myöskään hävittää perusopetuksen tasa-arvoajatuksia. Lähes yhtä moni on sitä mieltä, ettei yrittäjyyskasvatus liity hyväosaisten kasvatukseen. Näiden väittämien osalta asenteita voidaan pitää pääosin positiivisina.

Enemmistön (69 %) mukaan yrittäjyyskasvatuksen esiin tuominen on tärkeää, että pystytään vahvistamaan yrittäjyyttä. Vajaa kolmannes vastaajista oli kuitenkin melko eri mieltä väittämän suhteen. Puolet vastaajista (51 %) oli jokseenkin samaa mieltä väittämän 12b) *Yrittäjyyskasvatus on liike-elämän ajatusten tuontia kouluun* kanssa. Väittämästä melko eri mieltä oli 39 prosenttia ja loput 10 prosenttia jakaantui vahvempiin väittämäsuuntiin. Väittämien 12f) *Mielestäni yrittäjyyskasvatus on tärkeä alue peruskoulussa* ja 12h) *Yrittäjyyskasvatus on helppo yhdistää oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin* vastaukset jakaantuivat lähes yhtäläisesti niin, että vastaajista noin 44 prosenttia oli joko melko eri

mieltä tai jokseenkin samaa mieltä väittämien kanssa. Näin ollen mielipiteissä ja asenteissa näkyy myös selkeitä eroja, vaikka pääosin asennoitumista yrittäjyyskasvatusta kohtaan voidaan väittämien suhteen pitää positiivisina tai vähintään neutraaleina. Asenneväittämien perusteella selviää kuitenkin, että osa opiskelijoista suhtautuu ehkä epäröivästi yrittäjyyskasvatukseen.

Myös haastatteluissa opiskelijat jatkoivat keskustelua asenteista. Vaikka asenteet eivät kyselyn tulosten mukaan näyttäyty erityisen negatiivisina yrittäjyyskasvatusta kohtaan, niin eräs opiskelija kertoo haastattelussa myös vastakkaista tietoa pohtien samalla syitä siihen, miksi yrittäjyyskasvatuksen kurssia ei tunneta omaksi.

Antti: Ainakin nyt tuntuu, ettei tuo nyt suuria intohimoja herätä hirveen monessa. Enemmän vastustusta se koko kurssi ainakin, mitä oon ihmisten kanssa jutellut niin ei se oo hirveen niin ku näyttänyt, enemmänkin että ”mikä toi tollanen kurssi on? Eihän siinä oo mitään järkeä.”

Haastattelija: Mistä ne asenteet on yleensä tulleet?

Antti: En mä oo sen syvemmälle sitä tietysti kysellyt, mutta en mä tiä johtuuko se sitte, onko se joku sukupuoliero, että tytöt on vähän enemmän passiivisia tuon aiheen suhteen. En osaa sanoa, että mistä ne tulee ne asenteet sitten että onk se ajateltu, että se on jotenkin liian vaikeeta, eikä se kuulu kouluun jotenkin, en tiedä.

Haastatteluissa tuli esiin epäileviä asenteita ja arvostuksia yrittäjyyskasvatusta kohtaan enemmän kuin kyselyssä. Koulumaailma ja yritys- sekä talouselämä nähtiin erillisinä toimijoina. Yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tuominen koulutukseen voisi opiskelijoiden pohdintojen mukaan muun muassa ohjata opiskelijoita toisille aloille. Haastatellut liittivät yrittäjyyskasvatuksen vahvasti yrittäjyyteen, talouteen ja liike-elämään. Keskustelua heräsi siitä, ovatko liike-elämän arvot koulun arvoista poikkeavia vai yhtäläisiä. Osa opiskelijoista näki yrittäjyyden ja kasvatuksen yhtenevinä ilmiöinä, mutta osalle ilmiöt jäivät vastakkainasettelun tasolle. Arvokeskustelu nähtiin antoisana, sillä keskustelussa saatiin avattua ennakkoluuloja ja rakennettua yhdessä uutta tietoa aiheesta. Myös Pihkala (1998, 143–144) näkee arvokeskustelun yrittäjyyskasvatuksen kehittymisen kannalta keskeisenä. Leskisen mukaan (2000) yrittäjyyskasvatus antaisi mahdollisuuden myös eettiseen taloudellisten arvojen pohdintaan. Tutkijan mukaan arvokeskustelua tarvitaan, että huomataan, miten monipuolisiin arvoihin yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus sitoutuvat. (Leskinen 2000, 69–71.) Kapeasti ajateltuna yrittäjyys voidaankin liittää ulkoisen yrittäjyyden tuloksellisuuteen ja voiton tavoitteluun, eikä aihetta tällöin välttämättä hyväksytä koulutukseen. Jos taas yrittäjyyden arvoja tarkastellaan laajemmin esimerkiksi oma-aloitteisuuden, luovuuden, mahdollisuuksien tunnistamisen ja vastuunkantamisen osalta, on oletettavaa, että yrittäjyyden arvot nähdään jo koulutuksen arvojen kanssa yhtäläisinä.

Anneli: ehkä enemmän jos ajattelee sellaista niin kun yleistä arvomaailmaa, mikä nytte on, niin onhan se aika tämmönen, markkinavoimat jyllää meininki
Sanna: yym

Ella: ja sitte, et toisaalta niin ku oppilaan pitäis pärjätä siinä maailman menossa, mutta toisaalta ehkä ne ei oo ihan niitä koulun arvoja sitte taas ne liike-elämän arvot, että sitte (.)hmm niin, että mitenkä sen sitten suhteuttaa?

Sanna: niin, toisaalta sen kautta, yrittäjyyskasvatuksen kautta voi myös oppia arvioimaan niitä liike-elämän arvoja

Ella: Aivan

Sanna: tai niitä vallitsevia arvoja ja se että jos niin ku, et oisko se oma yrittäjyys niitten arvojen mukaista, mitä yhteiskunnassa on, vai sit jonkun muun.

Elina: Harvalla luokanopettajalla on kiinnostusta yhtään siihen rahapuoleen - - että mielummin me ollaan kulttuurin kanssa tai jonkun muun mahdollisimman vähän minkään rahan kanssa tekemisissä silleen, - - se on jakautunut niin selkeesti, että on sitten ne markkinoinnin ja kaiken talouspuolen opiskelijat ja sitten on ihan erikseen niin ku jotkut luokanopettajat, ettei tarvi välittää niistä asioista.

Kahdessa haastattelussa keskusteltiin myös yrittäjyyden kouluun tuomisen vaatimuksen tulevan koulun ulkopuolisilta tahoilta. Opiskelijat näkivät yrittäjyyskasvatuksen tulevan kouluun lähinnä talouselämän ohjaamana. Myös kouluttajien haastatteluissa keskusteltiin samasta teemasta. (ks. luku 4.3.1)

Heikki: Ja eikö sitä sanota, että pieni- ja keskikokoiset yritykset on Suomen talouden selkäranka, niin kai sitä on hyvä jotain ymmärtää siitä miten homma täällä pyörii.

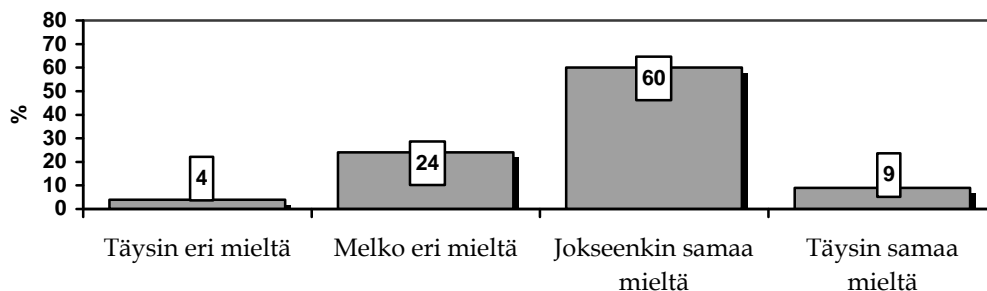
Anssi: Voi pitää talouselämän tyytyväisenä.

Haastattelija: Osaatko kuvata enemmän tuota?

Anssi: No kyllä sen voi myöntää olevan mielikuvia, et nää on tämmösiä talouselämän vaatimuksia, sieltä käsin nousseita ajatuksia. Luulisin.

4.1.7. Merkitys

Opiskelijat eivät pitäneet yrittäjyyteen liittyviä opintoja erityisen merkittävinä eivätkä merkityksettöminä oman tulevaisuutensa kannalta (14b: ka = 2,49, kh = 0,64). Tulevaa työtä ja perusopetusta ajatellen, yrittäjyyskasvatuksen sekä aihekokonaisuuden merkitystä tutkittiin suhteessa muihin opetustavoitteisiin.

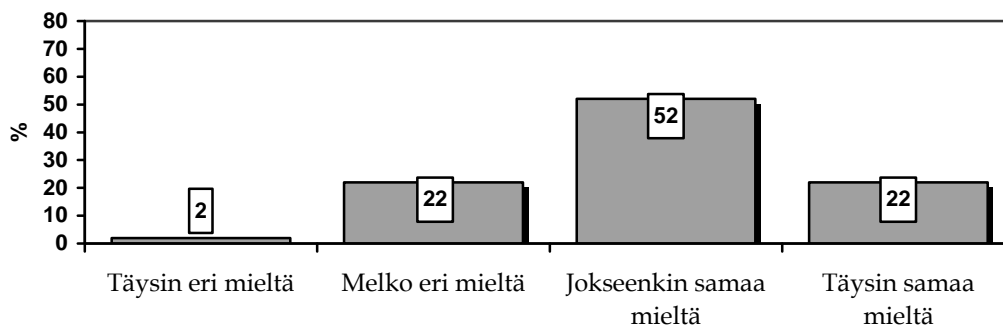

KUVA 11 Yrittäjyyskasvatuksessa toteutetaan mielestäni perusopetuksen tavoitteita ($n = 99$, vastaamatta jätti 3) ka = 2,76, kh = 0,67

Väittämän 12k) Yrittäjyyskasvatuksessa toteutetaan mielestäni perusopetuksen tavoitteita kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä oli noin 69 prosenttia

vastaajista. Yli neljäsosa (28 %) ei puolestaan näe yrittäjyyskasvatuksessa toteutettavan perusopetuksen tavoitteita.

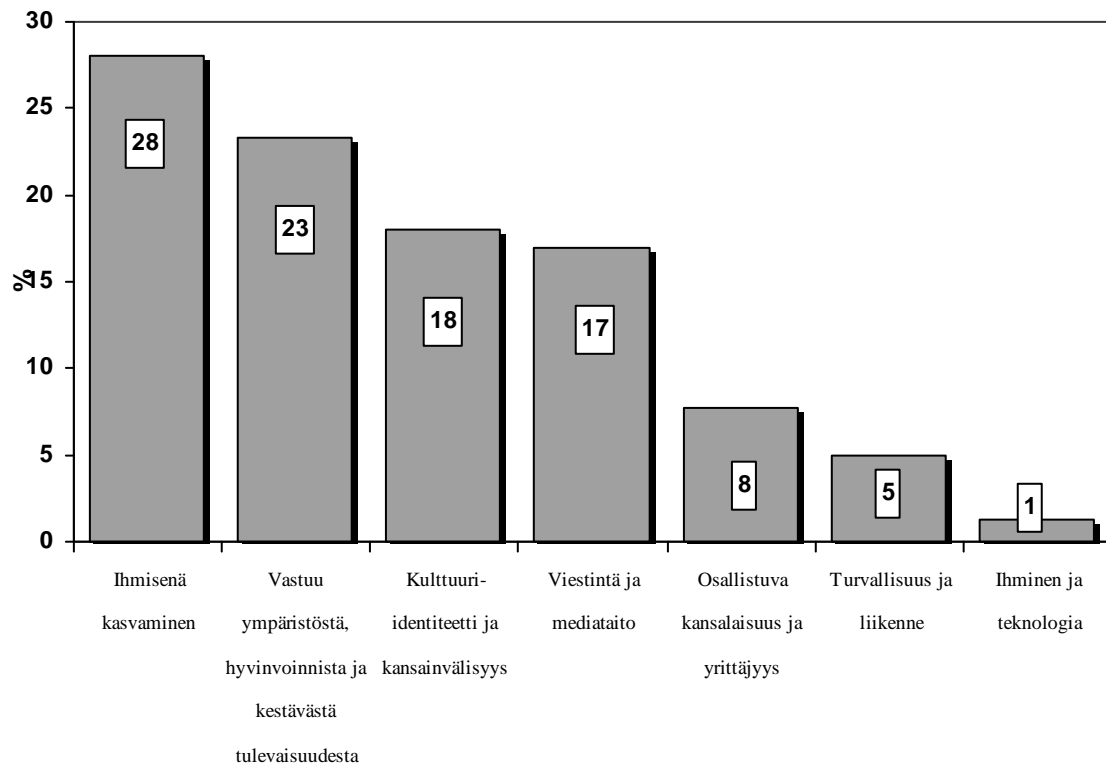
Enemmistön (74 %) mielestä peruskoulun opetussuunnitelmassa on paljon yrittäjyyskasvatusta tärkeämpiä sisältöjä. Vastausten perusteella yrittäjyyskasvatus ei ole saanut aihekokonaisuutena erillisten oppiaineiden tasoista asemaa. Toisaalta on muistettava, että suurin osa aihekokonaisuuksien tavoitteista ja sisällöistä voidaan toteuttaa luontevasti eri oppiaineiden opiskelun yhteydessä (Halinen 2004, 14).

KUVA 12 Uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa on paljon tärkeämpiä sisältöjä kuin yrittäjyyskasvatus aihekokonaisuudessa "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys" ($n = 100$, vastaamatta jätti 2) $ka = 2,96$, $kh = 0,72$

Kysymyksen 12 c) *Oppiaineiden sisältöjen opettaminen on yhtä tärkeää kuin yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen* asettelu todettiin heikoksi, sillä kysymyksessä ei saatu vastausta siihen, pidetäänkö yrittäjyyskasvatusta tärkeämpänä vai vähemmän tärkeänä. Kysymyksen tuloksia ei näin ollen käsitelty.

Tutkittaessa "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys" -aihekokonaisuuden merkitystä vastaajia pyydettiin merkitsemään perusopetuksen aihekokonaisuuksista kolme itselleen tärkeintä kokonaisuutta. Valintojen perusteella aihekokonaisuudet jaettiin omiin luokkiinsa. Tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioida, että todellisuudessa aihekokonaisuudet muodostavat kokonaisuuden, jonka osia ei voida jyrkästi erottaa toisistaan (Halinen 2004, 11), vaikka aihekokonaisuudet usein eritellään luettelomuotoon. Aihekokonaisuudet eivät ole vaihtoehtoisesti toteutettavia vaan kaikille kokonaisuuksille pitäisi löytää paikka koulutuksessa ja opetuksessa.

KUVIO 13 Aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys ($n = 102$)

Kuviossa 13 tulee esiin aihekokonaisuuksien koettu tärkeysjärjestys. Aihekokonaisuuksista tärkeimmiksi koetaan "Ihmisenä kasvaminen" sekä "Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta." Myös "Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys" sekä "Viestintä ja mediataito" koetaan tärkeiksi aihekokonaisuuksiksi. Aihekokonaisuudet "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys", "Turvallisuus ja liikenne" sekä "Ihminen ja teknologia" koetaan vähemmän tärkeiksi. Samansuuntaisia tuloksia on aiemmin saatu opettajina toimivilta perusopetusta käsittelevässä Seikkula-Leinon yrittäjyyskasvatustutkimuksessa (2006), jossa aihekokonaisuuksien tärkeyttä määriteltiin opetuksessa ja opetussuunnitelmaudistuksessa. Tuolloin Seikkula-Leinon tutkimuksessa "Viestintä ja mediataito" koettiin lähes yhtä tärkeäksi "Osallistuvan kansalaisuuden ja yrittäjyyden" kanssa. Opetussuunnitelmaudistuksen osalta yrittäjyyskasvatus arvioitiin neljänneksi ja opetuksen tärkeydessä viidenneksi aihekokonaisuuksista. Opetuksen tärkeyden osalta viestintä ja mediataito ohitti niukasti osallistuvan kansalaisuuden ja yrittäjyyden. (Seikkula-Leino 2006, 45–47.) Seikkula-Leinon tutkimuksen (2007a) toisessa osassa opettajia pyydettiin puolestaan valitsemaan kolme aihekokonaisuutta, joiden he katsoivat painottuneen kasvatuksessaan ja opetuksessaan sekä erikseen toimintakulttuurissa. Näissä painotuksissa "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys" olivat pudonneet kuudensiksi, sillä "Turvallisuus ja liikenne" olivat koulutyössä nousseet selkeämmiksi painotuksiksi. (Seikkula-Leino 2007a, 55–56.)

Valintojen perusteluita ei kysytty kyselyssä, joten pohdittavaksi jää, miten järjestys selittyi. Vaikka turvallisuus ja liikenne jää vähiten valittujen joukkoon, ei se luultavasti ole menettänyt tärkeyttään perusopetuksen alaluokilla. Päinvastoin voimme olettaa, että vuoden 2007 lopulla turvallisuus-aihe olisi nähty entistä tärkeämpänä Jokelan koulusurmien jälkeen. Painotukset voivat siis lyhyessäkin ajassa muuttua konkreettisesti. Ihmisenä kasvaminen puolestaan soveltuu suoraan kasvatustilanteeseen. Ihmisenä kasvamisen läheiseksi kokeminen tuli esiin myös opiskelijoiden ryhmähaastattelussa.

”No voi olla et - - ne ketä se kiinnostaa (viittaa yrittäjyyskasvatukseen) niin ne saa siitä kurssista jotain irti varmaan, mut sit muut vaan menee kasvamaan ihmisenä tai-”

Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta korostuu yhteiskunnallisissa keskusteluissa ehkä kaikkein eniten, joten kokonaisuus heijastaa yhteiskunnan yleisiä asenteita ja arvoja. Ympäristövastuu ja kestävä tulevaisuus korostaminen ilmastonmuutokseen havahtuneen yhteiskunnan keskusteluissa on yrittäjyysaihetta yleisempi. Oletukseni mukaan tiettyjen aihekokonaisuuksien sisällöt myös hyväksytään yleisesti yhteiskunnassa ja koulussa kiistatta. Myös media vaikuttaa eri ilmiöiden tunnettavuuteen. Tiettyjä teemoja myös painotetaan yhteiskunnallisten painotusten lisäksi eri tavoin myös opettajankoulutuksessa. Yliopistoyhteisön toimintatavat, arvot ja normit sekä laitosten henkinen ilmapiiri opettavatkin opiskelijoita arvostamaan yliopiston tärkeinä pitämiä asioita (Aittola 1998, 193, 209). Kenties juuri Jyväskylän opettajankoulutuksessa painotettujen monikulttuurisuusopintojen vuoksi kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys ovat aihekokonaisuutena viestintä ja mediataidon tasolla.

Tietyt aihekokonaisuudet koetaan nähtävästi itselle läheisempinä, ja valinnoissa painavat myös omat arvot ja arvostukset. Valintatilanteissa arvoista valitaan usein kattavimmat. Syy voi olla myös siinä, että aihekokonaisuudet nähdään eri tasoilla tai sisällöllisesti toisiinsa kietoutuneina. Tiettyjen aihekokonaisuuksien sisältöjä on jo vuosien ajan painotettu kasvatuksessa ja koulutuksessa ilman, että niitä olisi eritelty aihekokonaisuuksiksi. Seikkula-Leino (2006, 46) jakaakin tutkimuksessaan aihekokonaisuudet vanhoihin ja uusiin painotuksiin. Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys sekä ihminen ja teknologia ovat monille vieraampia kokonaisuuksia. Samasta syystä muutamat opiskelijat ehdottivat käsitteen uudelleen nimeämistä kyselyn vastauksissa ja haastattelussa. Myös muutamat yrittäjyyskasvatuksen tutkijat ovat ehdottaneet käsitteen korvaamista (esim. Leskinen 2000, 175).

Kaisa: ”Toi on niin kuin nimenä oudompi, jos se on yrittäjyyskasvatus, niin se sillain vähän blokkaa pois, kun siihen liittyy semmosia just jotain liike-elämän myyttejä ja muita.”

Ida: ”No sitten helpommin ottaa sieltä just, että aha liikunta, tätä mä just tartten tai vaikka enemmän se että on jonku tämmösen, jos suoraan tuntee, että ite tarttee. Toi on vähän semmonen nimenä kyllä hämäävä.”

Heikki: ”Jos otsikon perusteella lähtis, niin tuskin sitä sitten-. Kuinka moni lukee sitten sitä tekstiä siinä otsikon alla, jos se on yrittäjyyskasvatus nimellä?”

”Miks se ei voisi olla yritteliäisyyskasvatus? Se yrittäjä niin kuin sanana ohjaa aika lailla mun mielestä väärään suuntaan.”

Osallistuvan kansalaisuuden poliittisella ja yrittäjyyden taloudellisella yhtymällä voi myös olla oma vaikutus aihekokonaisuuden mieltämiseen etenkin mielikuvien ja arvojen kautta. Koulun perinteiseen kulttuuriin eivät ole kuulunut poliittiset ja taloudelliset yhteydet. Näiden yhteyksien vuoksi aihekokonaisuutta ei välttämättä kiistatta hyväksytä koulutuksen sisältöihin. Kulttuurin säilyttävä ominaisuus ilmenee vahvana, vaikka opetuksen ja oppimisen tavoitteet, olosuhteet ja yhteiskunnan tarpeet muuttuisivat.

Kyselyn vapaaseen kommentointikohtaan oli jättänyt vastauksensa 26 prosenttia vastaajista. Vastauksissa toistui jälleen tiedon puutteesta kertominen, aihealueen vieraus, yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuuden pohtiminen sekä mielikuvat, joita yrittäjyyskasvatuksesta nousee.

”Tarvitseeko OKL:ssä yrittäjyyskasvatuskoulutusta? Mihin se liittyy??”

”Aika tuntematon käsite tämä yrittäjyyskasvatus. Kuulostaa mielenkiintoiselta ja tärkeältäkin, mutta en osaa oikein yhdistää sitä koulumaailmaan.”

”Vaikea vastata, kun yrittäjyyskasvatus herättää ristiriitaisia mielikuvia. Ei oikein tiedä, mistä puhuu.”

”Sana yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus nostaa ihokarvat pystyyn, tulee paha olo!”

”No, totta puhuen itselläni ei ole oikein mitään tietoa, mitä yrittäjyyskasvatus on tai miten tulevia opettajia siihen tulisi kouluttaa, siksi myös ideani opetukseen ovat aika vähissä.”

”Nuo oli heittoja, sillä en oikeasti tiedä asiasta juuri mitään; vaikka lähes valmistuvana luoko-opiskelijana minun mielestäni pitäisi tietää.”

”Aihe on todella vieras, eikä sitä ole käsitelty niillä kursseilla, joihin olen osallistunut”

”Yrittäjyystutkiminto pohjalla odotan mielenkiinnolla, mitä okl:n puolella aiheesta tulee vastaan.”

4.1.8. Tarve

Yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuutta perustellaan muun muassa sillä, että postmodernissa yhteiskunnassa työ saa uusia muotoja (Lindström 2004, 8) kun siirrytään palkkatyöyhteiskunnasta yrittäjyysyhteiskuntaan (Paasio ym. 2005, 77). Enää ei riitä modernin ajan oppilaiden massakoulutus työntekijöiksi tuotantolaitoksiin, sillä modernit koulutusrakenteet eivät pysty reagoimaan riittävän nopeasti muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin (Sahlberg 1998, 46–47). Innovaatioita tarvitaan, kun verkottuminen muuttaa yhteiskunnallisen toiminnan luonnetta sekä työ- ja oppimisympäristöjä (Lindström 2004, 8–9). Kyrö (1997) onkin tuonut esiin sen, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tarve korostuu erilaisissa murrosvaiheissa, jolloin yhteiskunta tarvitsee uudistavaa voimaa. Myös Ristimäki (2004) on liittänyt yrittäjyyskasvatuksen tarpeen talouden murrosvaiheisiin jolloin työnteon luonne on muuttunut

siirryttäessä maataloudesta teollistumisen kautta tietoaikaan. Tulevaisuudessa yrittäjyys on yhä varteenotettavampi uravaihtoehto, keino parantaa omia työllisyysmahdollisuuksia. Yrittäjämäisiä valmiuksia tarvitaan riippumatta siitä, kenen palveluksessa toimitaan. (Ristimäki 2004, 9, 35.) Työyhteisöt kaipaavat erilaisia työntekijöitä ja koulun odotetaan vastaavan haasteeseen (Suojanen 1997, 12).

Toisaalta yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuuden perustelemiseen ei luonnollisesti riitä pelkästään muutoksen perustelu työelämälähtöisesti ajan hengen mukaisena. Leskinen (2000) tuokin esiin sen, että työelämän tarpeiden lisäksi yrittäjyyskasvatus pohjautuu elinikäisen oppimisen näkemykseen ja palvelee näin sekä yhteiskuntaa, organisaatioita että ihmistä yksilönä (Leskinen 2000, 8). Laajempi tarpeellisuuden osoittaminen onkin tarpeen, jos aihetta halutaan todellisesti kehittää ja viedä opetukseen, sisältöihin, menetelmiin sekä toimintakulttuuriin. Haastatteluissa haluttiin pragmaattisella kysymyksellä: *Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan opettajankoulutukseen?* löytää syitä siihen, millä perusteilla yrittäjyyskasvatusta tarvitaan tai sen tarvetta voitaisiin perustella opettajankoulutukseen. Arvio koulutustarpeesta perustuu tässä tutkimuksessa siihen, että tulevat opettajat ovat velvoitettuja toteuttamaan yrittäjyyskasvatusta.

Yleisimmin opiskelijat sanoivat perusteeksi yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuudelle tiedon tarpeen. Opiskelijat tarvitsevat mielestään aiempaa enemmän tietoa yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta. Myös yritys- ja talouselämän tunteminen sekä niiden ymmärtäminen on opiskelijoiden mielestä tavoiteltavaa. Tietoa haluttaisiin myös siitä, miten yrittäjyyden ja voi liittää kasvatukseen ja omaan opetukseen. Yrittäjyyskasvatuksen näkökulmaa pitäisi opiskelijoiden mukaan tuoda koulutuksessa esille niin, että se siirtyisi opiskelijoiden mukana myös kouluihin. Yrittäjyyden kuuluminen peruskoulun opetussuunnitelman aihekokonaisuuksiin nähdään erityisenä syynä yrittäjyyskasvatuksen tuomiseen opettajankoulutukseen. Yrittäjyyskasvatusta perustellaan myös omien vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen mahdollistajana ja myös aktiivisuuden tasolla aihetta toivotaan koulutukseen.

Anna: Varmaan ainakin siksi koska niin kun jos ei siihen aktiivisuuteen ohjata niin silloin ei myöskään mitään uudistuksia pääse tapahtumaan koskaan missään, jos kukaan ei ota vastuuta siitä toisin tekemisestä, toisella tavalla tekemisestä.

Sonja: No, jotta sitä olis mitään mahdollisuutta opettaa tai niin kun tottakai sitä voi itse kukin kouluttaa myöskin itseään sitten ammatin puitteissa, mut ois se kiva niin ku jo koulutuksessa lähtiessään niin ku tietää ees jotakin niistä aiheista, mitä tulee opettamaan.

Ida: Varmaan se, että jos ei sitä näkökulmaa tuo täällä koulutuksessa esille, niin ei se sitten siirry sinne kouluunkaan, että kun tossa just oli, että kumpi on tärkeempää ne oppisisällöt vai toi yrittäjyyskasvatus niin nehän voi olla niin ku samassa, jos ne vaan niin ku muistaa sinne viiä kouluun, yhdistää ne.

Ella: No, varmaan siitä lähtökohdasta et jos se nyt opsissa on, niin ois se hyvä täälläkin olla.

Marjut: Mä en ees tiennyt että se on opsissa

Anneli: Mä tiesin sen verran et se luki tossa tai siinä tavoitteissa (viittaa täyttämäänsä kyselylomakkeeseen). En tiä niin ku et mitä se käytännössä on.

Opiskelijoiden haastatteluissa tuli esiin myös yhteiskunnallinen näkökulma sekä yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen yleisiä tavoitteita (ks. luku 2.4), vaikka haastateltavat eivät kertomansa mukaan olleet tietoisia virallisista tavoitteista.

Anssi: Yks syy on varmaan semmonen niin ku tulevaisuuden näkymä, että nää julkiset palvelut vähenee koko ajan ja entistä enemmän niin ku kaikki toteutetaan tämmösinä yksityisellä sektorilla. Varmaankin se jollakin tavalla tulee näkymään tulevaisuudessa myöskin opettajan työssä.

Heikki: Pyritään luomaan sitä vahvaa pohjaa sille tulevaisuuden yrittäjyydelle, mitä tarvitaan enemmän ja enemmän.

Antti: Jos nyt kovasti uutisissa ja muualla sanotaan, että niin ku nuorten innostus yrittäjyyteen on ollut hiipumaan päin, onks se sitten, että saadaan taas asennekasvattajia kouluihin lisää.

Opiskelijoista osa kannatti laajemminkin yrittäjyyskasvatuksen tuomista koulutukseen, mutta jotkut kertoivat myös syitä tai oletuksia siihen, miksi aiheita ei heidän mielestään tarvittaisi opettajankoulutukseen. Koulutukseen osallistuminen saattaisi vaikuttaa aiheeseen suhtautumiseen. (ks. luku 4.1.6)

Maija: No kun mä oon ainakin tosi pimennossa just tästä asiasta, niin musta tuntuu, että sitä ei tarvii mihinkään, mut toisaalta sit jos mä saisin siit enemmän tietoa niin sitten vois tottakai ajatukset muuttua ja jos se just ilmenis enemmän.

Ryhmäkeskustelu toi esiin myös vastapuhetta (ks. Valtonen 2005, 235–236):

Haastattelija: Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan opettajankoulutukseen?

Rami: Tarvitaanko sitä sitten kuitenkaan, kun ei sitä oo vielä tähänkään mennessä ollut - -. Koska voishan se olla jotain muutakin, varmaan paljon muitakin tärkeitä asioita mitä vois tuoda tänne.

Näin ollen haastateltava tavallaan haastoi ne oletukset, joiden varaan haastattelu rakentui. Toisenlaisena vastapuheena voidaan pitää myös sitä, miten osallistujat puhuvat aiheesta haastattelijan kysymyksistä välittämättä siirtäen keskustelua itselleen oleellisempiin aiheisiin (Madriz 2000, 847).

Ella: Tää menee nyt vähän eri aihepiiriin, mutta kotipaikkakunnalla (paikannimi poistettu) on ollut pitkään - - yrittäjyyspainotteinen luokka ja sit mä oon joskus kysyny näiltä oppilailta, että mitäs te siellä teette - -.

”En tiedä aiotko kysyä tästä ja koskeeko aiheitasi, mutta voisin kertoa myös...”

Edellä mainitusta vastapuheen muodosta huomataan, että osallistujat ovat ottaneet keskusteluvastuun. Aineisto rikastui tällöin myös aiheen teemoilla, joita haastattelussa ei erikseen kysytty. Tutkimustavoitteen kannalta voidaan olla tyytyväisiä myös tähän, sillä opiskelijat keskustelivat aiheesta omaaloitteisesti myös laajemmasta näkökulmasta.

4.2. Koonti opiskelijoiden käsityksistä ja määritelmistä

Seuraavaksi esitellään kooste opiskelijoiden kyselyn ja haastattelun keskeisimmistä tutkimustuloksista.

Tutkimuskyselyyn vastasi 102 opiskelijaa, joista 18 osallistui myös ryhmähaastatteluihin. (ks. luku 4.1.1) Kyselyn perusteella ilmeni, että läheskään kaikki opiskelijat eivät tiedä, miten yrittäjyyttä opettajankoulutuslaitoksessa opetetaan. Haastateltujen opiskelijoiden mukaan yrittäjyyskasvatus ei juuri ilmene opettajankoulutuksessa tai parhaimmillaan aihe kiteytyy vapaavalintaiseen aihekokonaisuuskurssiin. Vain vajaa puolet kyselyn vastaajista tiesi, että aiheita opetetaan erillisenä kurssina. Muiden aineiden opetuksen yhteyteen aiheita ei vastaajien mukaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole liitetty. Enemmistön (70 %) mielestä yrittäjyyskasvatuksen opintoja ei ole ollut riittävästi tarjolla opettajankoulutuksessa, eikä koulutuksen myöskään nähty innostavan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen (84 %). Tutkimusajankohtana opiskelija pystyi tulosten mukaan käymään läpi opintonsa ilman yrittäjyyskasvatuksen sisältymistä tutkintoon. (ks. luku 4.1.2)

Lähes kaikki (98 %) opiskelijat arvioivat tietävänsä yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä perusopetuksen osalta vähän tai todella vähän. Toisaalta opiskelijoiden yrittäjyyskasvatusmääritelmistä kuitenkin selviää, että vajaa kolmannes käsittää yrittäjyyskasvatuksen kolmen yrittäjyyden muodon (ks. luku 2.2) sisältävänä laajempänä kokonaisuutena. Tutkimuksen ennako-oletuksen mukaisesti yrittäjyyskasvatus liitetään useimmiten kuitenkin ulkoiseen yrittäjyyteen (38 %). Reilu viidennes puolestaan näkee yrittäjyyskasvatuksen vain sisäisen ja/ tai omaehtoisen yrittäjyyden kautta. Haastatteluissa opiskelijat puolestaan kokosivat ryhmänä yhteisen yrittäjyyskasvatusmääritelmänsä. Opiskelijat saivat yhdessä rakennettua uutta tietoa niin, että yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen määritelmät tulivat lähelle tutkijoiden virallisia määritelmiä ja tavoitteita. Tiedon prosessointi, yhteiset oivallukset ja yhteinen tiedon rakentaminen konstruktivistiseen tapaan toi haastattelussa yrittäjyyskasvatusta lähemmäs opiskelijoiden omaa elämänkokemusta. Tieto on näin ollen rakentunut tutkimusprosessin aikana. (ks. luku 4.1.3)

Lähes kaikki opiskelijat (94 %) tunsivat omat valmiutensa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen riittämättömiksi, joten tiedon ja koulutuksen lisääminen voisi vaikuttaa positiivisesti opiskelijoiden tuntemuksiin. (ks. luku 4.1.4)

Opiskelijoiden ideoimana yrittäjyyskasvatus opettajankoulutuksessa voisi olla etenkin teoria- ja käytännön tietoa siitä, mitä on yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus yleisesti sekä miten aihe ilmenee peruskoulussa ja miten sitä pitäisi opettaa. Erillisiksi teemoiksi nousivat myös yrittäjyyskasvatuksen integrointi, yritysvierailut ja tutustuminen yrittäjyyskasvatusta toteuttaviin tahoihin, asenne- ja arvokasvatus sekä vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen. Osan mielestä yrittäjyyskasvatus voisi olla myös opiskelijoiden kouluttamista yrittäjiksi ja yleistä tutustumista ulkoiseen yrittäjyyteen.

Opiskelijat toivovat kannustamista yritteliäisyyteen. Opiskelijat näkevät tarpeellisena myös ennakkoluulojen murtamisen sekä yhteiskunnassa ja talouselämässä pärjäämisen taitojen oppimisen. Tulevaisuutta ajatellen on merkittävää, että yli puolet (61 %) opiskelijoista haluaisi osallistua aihetta käsittelevään koulutukseen. Tämän hetken kurssitarjonta ei vastaa näin suureen kysyntään. (ks. luku 4.1.5)

Kyselyn tulosten mukaan opiskelijat asennoituvat yrittäjyyskasvatukseen pääosin positiivisesti tai neutraalisti. Toisaalta tutkimusanalyysistä selviää, että osa opiskelijoista suhtautuu siihen epäröivästi. Epäröintiä havaitsin selvästi enemmän haastatteluissa. Yrittäjyyskasvatusta ei oteta varauksetta vastaan. (ks. luku 4.1.6) Yrittäjyyteen liittyviä opintoja ei kuitenkaan pidetä erityisen merkittävinä eikä merkityksettöminä oman tulevaisuuden kannalta. Enemmistön mielestä peruskoulun opetussuunnitelmassa on paljon yrittäjyyskasvatusta tärkeämpiä sisältöjä. Aihekokonaisuuksien tärkeäksi kokemisessa kokonaisuus sijoittuu opiskelijoiden keskuudessa vähemmän tärkeiden joukkoon. (ks. luku 4.1.7)

Opiskelijat näkevät yrittäjyyskasvatuksen opetuksen koulutuksessa tarpeelliseksi, sillä he kokevat tietonsa ja valmiutensa yrittäjyyskasvatuksen osalta tulevaa työtä ajatellen riittämättömiksi. Yrittäjyyskasvatuksen tarvetta voidaan perustella monin tavoin. (ks. luku 4.1.8)

Ryhmähaastatteluaineisto toi kyselyn lisäksi hyvin esiin opiskelijoiden tämän hetken käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta ja yrittäjyyskasvatuksen tilasta opettajankoulutuksessa. Samalla haastatteluissa nousi esiin ryhmien yhteisiä arvoja ja normeja. Ryhmän jäsenten toisinaan eriävätkin mielipiteet haastoivat ryhmäläisiä kriittiseen pohdintaan ja teeman syvempään tarkasteluun. Haastattelut toimivat myös aiheen oppimistilanteina.

4.3. Opettajankouluttajien näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta

Opettajankouluttajien yksilöhaastatteluissa yhteisön jäsenet pohtivat ja reflektoivat työtään sekä analysoivat toiminnan nykytilaa. Lisäksi he kehittivät ratkaisuja ongelmiin ja miettivät, miten yrittäjyyskasvatuksen kehitystavoite voitaisiin saavuttaa, sekä mitä yrittäjyyskasvatus voisi opettajankoulutuksessa tulevaisuudessa olla. Samalla toiminnasta tuotettiin uutta tietoa yhteisön käyttöön.

4.3.1. Yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen kouluttajien näkökulmasta

Yrittäjyyskasvatuksen ilmenemistä pohtiessaan kouluttajat kertoivat omat määritelmänsä yrittäjyyskasvatuksesta. Kouluttajien yrittäjyyskasvatusemääritelmät erosivat huomattavasti toisistaan. Määritelmissä tulivat esiin ulkoisen, sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden lisäksi myös aktiivisen kansalaisuuden, tuotteistamisen sekä taloudellisen autonomian käsitteet. Yrittäjyyskasvatusta tarkasteltiin muun muassa aktiivisuuden ja luovuuden

näkökulmista sekä oman elämän ja itseä koskevien asioiden vaikuttamisen kautta. Aihetta peilattiin myös opettajankoulutuksen toimintakulttuurin. Yksi haastatelluista vertasi myös autonomisen oppimisen ja sisäisen yrittäjyyden käsitteitä toisiinsa. Myös yrittäjyyden yhteiskunnallista näkökulmaa ja asennekasvatuksen tärkeyttä korostettiin. Moniselitteisyys ei aiheen tieteellisen määrittelemättömyyden vuoksi kuitenkaan liene yllätys. (ks. luku 2) Toisaalta pohdinnan arvoista on, pitäisikö kouluttajien yhdessä määrittellä yrittäjyyskasvatus, jonka tavoitteelliseen toteuttamiseen voitaisiin tulevaisuudessa juuri luokanopettajakoulutuksessa yhdessä pyrkiä. Koulutusta voitaisiin tällöin tarkastella reflektiivisenä ja itseään korjaavana prosessina oppivan organisaation tavoin, tavoite-, toteutus- ja arviointiprosessien kautta (Rauste - von Wright ym. 2003, 188-189).

Luokanopettajakoulutuksen lähtökohdat ja ominaispiirteet yrittäjyyskasvatukseen toteuttamiseen olisi hyvä ottaa huomioon, sillä Ghosh'n ja Block'n (1993) mukaan eri aloilla yrittäjyysopetuksesta voidaan saada tehokkaampaa, jos ymmärretään alan omat tarpeet ja tunnustetaan alan sekä kohdeyleisöjen oppimistavoitteet yrittäjyysopetuksen kannalta. (Ghosh & Block 1993, 65, 77.) Myös Luukkainen & Wuorinen (2002, 188) kirjoittavat, että eri ammattiryhmiä tulee yrittäjyyskasvatuksen osalta lähestyä eri tavoin. Lisäksi Ristimäki (2007b) on huomauttanut, että yrittäjyyskasvatus on pystyttävä määrittelemään sopivaksi kaikille kouluasteille, jos aiheen ajatellaan kuuluvan koko koulujärjestelmän piiriin (K. Ristimäki, henkilökohtainen tiedonanto 9.11.2007).

Samoin kuin opiskelijat, myös kouluttajat (8) kertoivat avoimesti, että heidän kokemustensa mukaan yrittäjyyskasvatus ei koulutuksessa juuri ilmene. Kaksi kouluttajaa mainitsi, että aihe on yksittäisten kokeilujen varassa. Joidenkin mukaan yrittäjyyskasvatus ei näkynyt tutkimusajankohtana koulutuksessa lainkaan.

"No tällä hetkellähän sitä ei oikein ole olemassakaan."

"Meidän koulutuksessa miten se näkyy? No eipä se tällä hetkellä varmaan näy. Se lienee aika yksiselitteinen vastaus."

"No mun mielestä sitä ei täällä ihan oikeesti toteuteta ollenkaan eli sitä ei oikeesti tietyt, että mitä se on, että eihän meillä oo mitään perinteitä siihen."

"No, se jää nähtäväksi, että kun sitä ei oo juuri aiemmin kokeiltu. Et kyllä se on jäänyt niin ku yksittäisten opettajien varaan, et millä tavalla niissä oppiaineissa mitä ne on edustanut niin on käsitelty asiaa ja epäilenpä, että ei kovin paljoa."

Lähes kaikki (6) tiesivät kuitenkin, että aihekokonaisuuskurssia Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys oltiin järjestämässä. Kurssia ei silti pidetä yksiselitteisenä vastauksena yrittäjyyskasvatuksen opetustarjontaan.

"Tietenkin tää kurssi on, mut että ei tätä käy sitten kuitenkaan varmaan kun muutama, ehkä 20 maksimissaan."

"Vaikka se kuulostaa hyvältä, että siellä on nyt sit se yks jakso tulossa, niin mä en tiedä, et miten se sitten näkyy niin kuin muissa opinnoissa - - et jos jotain kauheen semmosta yksittäistä joka jää irralleen muista opinnoista ja muusta elämästä yrittää viedä niin eihän sillä hirveen isoo vaikutusta oo."

”Että jos ajatellaan nykyistä opettajankoulutuksen rakennetta ja sitä sen opetussuunnitelmaa, niin eihän siellä oikein ole muuta rakenteellista paikkaa kuin se yks pieni aihekokonaisuus, joka velvoitetaan, jota velvoitetaan opiskeleen monialaisissa opinnoissa nykyisen asetuksen mukiaan, mut että eihän siinä tarvi yrittäjyyskasvatusta ottaa meidän opetussuunnitelmassa ottaa ollenkaan huomioon. Eli että käytännössä niin kun opettajankoulutuksessa voi laskeskella ilman yrittäjyyskasvatusta ihan tyylikkäästi sen koko 300 opintopistettä läpi.”

Yrittäjämäistä toimintaa ja opettajankoulutuksen toimintatapoja kouluttajat kuvailivat monin tavoin. Muun muassa projektityyppinen toiminta sekä tutkiva oppiminen nähtiin yrittäjämäisinä työskentelytapoina. Myös vastuun antaminen ja ottaminen mainittiin tällaisena toimintana, samoin yleinen vapaus kokeilla uusia asioita. Opiskelijoiden ja kouluttajien toimintatavoissa nähtiin yrittäjämäisyyttä, mutta laitoksen yhteiseksi toimintatavaksi sitä ei erikseen mainittu.

Neljä kouluttajaa kertoi laitoksen johtajan muistutelleen aihekokonaisuuksien ja yrittäjyyskasvatuksen tärkeydestä. Näin ollen johdon voidaan olettaa sitoutuneen aiheen edistämiseen. Toisaalta tutkimuksen aikana opettajankoulutuslaitoksen johtaja on jo ehtinyt vaihtua, joten uuden johtajan kantaa ei tiedetä.

Opiskelijoiden pohdintojen suuntaisesti (ks. luku 4.1.6) yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen vaatimuksen nähtiin (5) tulevan myös muilta tahoilta. Kouluttajat toivat opiskelijoiden tavoin esiin yrittäjyyskasvatuksen taloudellisen yhteyden, mutta lisäksi myös sen poliittisen luonteen. Taloudellisen ja poliittisen yhteyden uskottiin vaikuttavan myös aihekokonaisuuden hyväksymiseen koulutuksen sisältöihin (ks. luku 4.1.7). Useat poliittiset ja taloudelliset järjestöt pyrkivätkin vaikuttamaan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen. Myös aiemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että yliopiston opettajien näkemyksen mukaan opettajankoulutuksen kehittämistä ohjaa entistä enemmän yleinen koulutuspolitiikka sekä Opetusministeriön ohjaus (Piesanen, Kiviniemi & Valkonen 2006, 79). Poliittiset yrittäjyyskasvatuksen kehittämistavoitteet haastavat etenkin yliopistosektorin uuden tiedon ja opetuksen kehittämiseen (Kyrö & Ripatti 2006, 13–14). Toisaalta merkittävää on, että Välijärven (1999, 103–104) mukaan opettajan ammattitaitoa kuvaa kyky ymmärtää odotuksia, joita koulun ulkopuolelta poliittiset päättäjät ja yritys-elämä kouluun kohdistavat, sekä taito soveltaa odotukset osaksi omaa pedagogista pyrkimystään. Vaarana kuitenkin on, että koulutuksen ulkopuolelta annettu opettajuuden määrittely saattaa myös estää opettajankoulutuksen sisältöjen kehittämistä etenkin silloin, kun kehittämistarvetta ei perustella eikä liitetä työn edellyttämiin kvalifikaatioihin eikä avaintaitoihin (Saari 2002, 244). Näin ollen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistarpeen laajempi perustelu on entistä tärkeämpää.

”sit kun yritys-elämä taas on aika voimakkaasti ottanut tän puolesta kantaa, niin - - se aiheuttaa mielissä vääristymän, että tää on pelkästään yritys-elämän niin ku missio”

”Kun tää on yliopisto, niin se ei voi olla sama kuin niin kun joku ulkoasyötetty ohjelmajulistus - - samaan aikaan siinä pitäis olla niin kun kaikkeen täällä, niin jotenkin se kriittisyys mukana. - - tässäkin huomaa miten vahvasti tää on niin kuin poliittinen tota vääntö.”

Usein haastattelujen alussa kouluttajat kertoivat, että he eivät ole toteuttaneet yrittäjyyskasvatusta opetuksessaan, mutta pohdinnan jälkeen aiheeseen liitettäviä sisältöjä ja toimintatapoja tunnistettiin omasta työstä. Opiskelijoille ei aihetta kuitenkaan erikseen nostettu esiin yrittäjyyskasvatuksen käsitteiden kautta tai yrittäjyyskasvatuksen nimellä. Kenties kouluttajat soveltavatkin tiedostamattaan tai tietämättään myös yrittäjyyskasvatuksen oppeja. Seikkula-Leinon (2006, 69) arvion mukaan yrittäjyyskasvatus voisi herättää enemmän mielenkiintoa opettajien keskuudessa, jos he tiedostaisivat, että monet heistä toteuttavat työssään yrittäjyyskasvatusta.

”Ehkä se sillai implisiittisesti* tulee esille ja silleen esimerkiksi meidän opinnoissa, mutta ei sillai ihan suoranaisesti, että, sitä ei varmaan sanota edes ääneen ja julki mitä tämmönen omaehtoinen yrittäjyys. - - sitä ikään kuin itse tietää ja niitä ei silti tuu sanottua ääneen opiskelijoille ollenkaan. - - niin ei se mitenkään sillai selvästi tuu näkyviin.”

”Mutta tässä nyt jos ajattelee, niin käytetään näitä opiskelijaa aktivoivia menetelmiä - - opetusmenetelmällisenä asiana. - - Jos meillä olis, tai kyllähän meillä tavallaan sitä on. - - että siinä tutustutaan myöskin - - yrittäjyyteen. - - Että siis tavallaan niin kun tää yrittäjyys, ihan yrittämisenä, niin kun business-mielessä, kyllähän se tuleekin meillä esille, vaikka sitä ei silleen tiedosta yrittäjyyskasvatukseksi, mutta sitähan se itse asiassa on - -. Että nyt kun rupesin ajattelemaan, niin huomasin, että onhan meillä yrittäjyyskasvatusta siellä.

- - se on niin kun yks näkökulma erilaisiin asioihin ja tota sitä ei aina niin kun edes ajattele yrittäjyyskasvatukseksi, että jos mäkin lähtisin perkaamaan koko mejjän opetus suunnitelmaa, - - niin voi olla, että sieltä löytyis enemmänkin näitä kohtia ihan suoraan yrittäjyyskasvatukseen, että kyllähän sitä siellä varmasti sitten on.”

Edellä mainituista vastauksista nousivat esiin selvästi myös kehityskohteet. Pienilläkin askelilla päästäisiin eteenpäin, jos yrittäjyyskasvatusta nostettaisiin selkeämmin esiin. Kenties kouluttajat voisivat tehdä sisällönanalyysin oman opetusaiheensa suhteen ja selvittää, mitkä aihekokonaisuudet tulevat ja mitkä eivät tule huomioiduiksi opetuksessa.

4.3.2. Opettajankoulutuksen rooli yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä

Opettajankouluttajista enemmistö (6) näki opettajankoulutuksen roolin yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä laajassa koulutuksen kontekstissa yleisesti hyvin merkittävänä tai tärkeänä. Yksi vastaaja näki roolin tutkimushetkellä olemattomana, yksi vähemmän tärkeänä, ja yhden mielestä vaikuttavuutta voitaisiin lisätä niin, että rooli olisi suuri. Opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen edistämisrooli nähtiin kaikille kouluasteille ulottuvana. Luokanopettajakoulutuksen lisäksi roolia pidettiin tärkeänä koko yliopistokoulutuksessa, erityisesti aineenopettajankoulutuksessa. Yrittäjyyskasvatuksen

vieminen laajemmin yliopistorakenteeseen sai osan haastatelluista pohtimaan, kuuluuko kehittämisvastuu opettajankoulutuksen vai yrittäjyyden koulutusohjelman alaisuuteen. Todettaneen tässä kohdassa, että yhteistyö olisi varmaankin kehittämisen kannalta paras vaihtoehto, sillä molempien alojen vuoropuhelua tarvitaan.

Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen ehtona ei nähty aiheen sisältymistä opettajankoulutukseen, mutta koulutus mainittiin usein (6) helpottavana tekijänä. Kouluttajien mukaan opiskelijoiden olisi hyvä saada toimintamalleja yrittäjyyskasvatuksesta koulutuksen aikana.

" - - opettajankoulutus on kuitenkin se, missä niitä eväitä annetaan. Kaikkea ei niin ku opi suinkaan täällä, mutta et niin ku niitä rakennuspuita - - et kyl täällä nyt ainakin alkuun sitäkin asiaa pitäis saada."

"Sitähän tapahtuu koulussa jo ilman opettajankoulutusta - - meistä huolimatta ja meistä riippumatta. - - Mut ehkä se nyt kumminkin jotenkin helpottais jos täällä meillä siihen samaan kulttuuriin vois opiskelija jo jotenkin oppia opintojensa aikana."

"Käytäntö siirtyy helpommin sitten eteenpäin kuin tämmönen joidenkin ideoiden periaatteella kertominen. Kyllähän mejän paremmin pitäis pystyä mallintamaan konkreettisesti niin kun opiskelijan opintoihin integroituna, et mitä yrittäjyyskasvatus sitten käytännössä on."

Samalla aiheen sisältyminen peruskoulutukseen nähtiin tärkeänä, sillä täydennyskoulutusta ei nähty riittävänä vastuunkantajana. Vaikka täydennyskoulutusta on tarjolla useiden järjestäjien taholta, koulutukseen osallistuvat vain yksittäiset opettajat.

4.3.3. Ylitettävät haasteet: rajallinen koulutuksen rakenne, asenteet ja kulttuuri

Kouluttajien mukaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista hankaloittaa yleisimmin tutkinnon rajallinen rakenne (6). Yrittäjyyskasvatuksen lisäksi paljon muitakin ajankohtaisia teemoja vaaditaan lisättäviksi opetukseen yhä kiivaammin, mutta koulutuksen sisältöjä ei voida enempää paisuttaa. Uusien aineksien tuominen koulutukseen nähdään haasteellisena. Yrittäjyyskasvatuksen ei nähdä sisältyvän niihin koulutuksen ydinteemoihin, joiden lisäämisen eteen itse tehtäisiin lisätyötä. Aiheen juurruttaminen laitospolttuuriin on vähintään aikaa vievää. Toisaalta on kuitenkin hyvä muistaa, että koulutusjärjestelmille asetettu yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen tavoite ei sulje pois koulutuksen muita tavoitteita.

"Toinen on tietysti tää opetusohjelma sinänsä koulutusohjelma, että nää 300 pistettä, niin niistähän käydään aika tiukkaa taistelua - - niitä pisteitä on aivan liian vähän jo ilman yrittäjyyskasvatustakin."

"Aihekokonaisuuksien hidas eteneminen, hidas meneminen kouluun tai opettajankoulutuslaitokseen, niin osoittaa vaan sen, että se on aika jähmeä se

organisaatio ja siellä niin kuin se toimii niin kuin tiettyjen olemassa olevien rakenteiden pohjalta ja sinne on hirveän vaikea tuoda mitään uutta.”

Puolet haastatelluista kokee myös asenteellisten seikkojen hankaloittavan kehittymistä. Ongelmallisiksi nähdään niin opettajien, opiskelijoiden kuin myös kouluttajien asenteet.

”Et kyllä se sama allergia varmaan siihen liittyy niin kun tota kun sanotaan, että - - hyvin huomattava osa tota opettajista suhtautuu siihen niin kun kentällä, ei nyt kielteisesti, mut ainakin penseästi yrittäjäyyskasvatukseen. Tuntuu erikoiselta, jos se ei näy täällä sitten rakenteiss, et ei ainakaan olla niin kuin nostamassa sitä.”

”Kyl meillä voi olla vähän tässä henkilökunnassa sitä samaa vikaa kuin opiskelijoissa, et on tämä hyvä opetuspuoli ja tämmönen puhdas ja aatteellinen ja sitten se vähän paha yritys - -.”

”No kaikki opettajat varmaan kokee jotenkin, että on jotain semmosia perusasioita, ydinasioita, joita niitäkään ei ehdi kunnolla - - ja sitten jää paljon tärkeitä asioita käsittelemättä ja tää yrittäjäyyskasvatus koetaan semmosena ylimääräisenä, erillisenä, irrallisena ilmiönä, jolle ei oo aikaa, eikä paikkaa.”

”Varmaan asenteetkin on yks et, mut ne asenteet on ehkä muodostuneet siitä, kun sitä ei ole olemassa ja taloudesta ehkä sit voi tulla assosiaatioita varsinkin tämmösessä nyky-yhteiskunnassa.”

Kouluttajilta ei opiskelijoiden tavoin erikseen kysytty asennekysymyksiä. Useista vastauksista ilmeni kuitenkin joko mielipide- tai arvottamissuuntia, joiden perusteella oli nähtävissä, ettei yrittäjäyyskasvatus ole kaikkien mielestä ansainnut vakituista paikkaansa opettajankoulutuksessa. Käsitteillä yrittäjäyys sopivuudesta osaksi omaa opetusta voidaankin Ristimäen (2004, 124) mukaan nähdä yhteys opettajan motivaatioon ottaa yrittäjäyyskasvatus osaksi omaa opetusta. Jatkotutkimuksen kannalta olisi aiheellista tutkia sitä, miten kouluttajat arvottavat erilaisia teemoja ja miten arvottaminen näkyy toiminnassa. Joka tapauksessa Römer-Paakkasen (2007, 193) mukaan suurin haaste yrittäjäyysopintojen kehittämisessä lienee korkeakoulujen tutkijoiden ja opettajien asenteiden muuttamisessa ja perustietojen lisäämisessä. Tutkimustulokset puolsivat osittain tutkijan käsityksiä.

”Minua se ei puhuttele se aihe - -. Sitä niin ku lähtee tekemään sitä, mikä puhuttelee eniten, koska siihen joutuu panostamaan niin paljon.”

”Kyl mä näen sen ihan keskeisenä sillä tavalla, et jos sitä kerran halutaan viedä eteenpäin, niin kyl meidän se tosissamme pitäis ottaa.”

” - - on jo niin paljon muitakin tämmösiä, mitä, mitkä niin ku läpäisee, kaikki nää aihekokonaisuudet - - et on kansainvälisyys, joka nyt on niin ku ajankohtainen ja jotenkin tuntuu, että se meidänkin aineeseen istuu paremmin kuin sitten yrittäjäyys”

Toisaalta, vaikka yksittäisten kouluttajien asenteet olisivatkin negatiivisia, niin kulttuuri ja koulun arvot hankaloittavat yrittäjäyyskasvatuksen toteuttamista enemmän kuin yksittäisten opettajien arvot ja asenteet (Hytti 2002, 59). Yliopistoyhteisössä on myös muistettava, että asioiden kriittinen tarkastelu

kuuluu tiedeyhteisön toimintaan. Paasio ym. (2005, 34) pitävät kriittisyyttä myös yrittäjämäisenä ajattelutapana.

Eräs kouluttaja myös huomautti, että opiskelijoiden mielipide aiheesta ja aiheen tärkeydestä pitäisi saada tietoon. Tällä oletuksella opiskelijoiden kiinnostus nähdään ilmeisimmin tarpeen määrittelijänä.

”Tässä pitäis pikkusen niin ku kuunnella sitä opiskelijoitten ääntä - - niin mitä mieltä opiskelijat on sitten tällasesta yleensäkin tällasesta yrittäjäyyskasvatuksen yrittämisestä sisällyttää tänne, että onks ne - - niin ku innostuneita siitä tai onks niitten mielestä siinä aihetta.”

Yksittäisinä hankaloittavina tekijöinä mainittiin myös vanhentuneet pedagogiset näkemykset, asiantuntemuksen ja kontaktien puute sekä se, ettei opiskelijoiden ymmärrykseen luoteta. Myös toimintakulttuuri*[†] nähtiin tavallaan esteenä muutokselle. Toimintakulttuurin tiedostamisen kautta voidaan kuitenkin etsiä yhdessä ratkaisuja kehittämiseen.

”Se ei oo ehkä saanut kuitenkaan niin kun laitospolttuuriin juurrutettua sitä ja siinä voi olla esteenä et kun on niin monia muitakin tämmösiä intressejä samaan aikaan.

”Toimintakulttuurissa ei oo paikkaa käsitellä tän tyyppisiä asioita.”

”Ensin pitää vaihtaa henkilökunta ja sen jälkeen pitää vaihtaa opiskelijat. Kyse on koko kulttuurista. Sen kulttuurin pitää muuttua. - - päästään vanhoista jäänteistä eroon. Laitoksen tehtävä on haastaa se opiskelijan ymmärrys siitä, että mitä hän tarvii.”

”Toikin kertoo jotain tästä kulttuurista mikä meillä okl:ssä on. Vois niin kun kuvitella, että tuo yrittäjäyyskasvatuksen kurssi vaatii teiltä enemmän aktiivisuutta tai ainakin mulle tulee semmonen mielikuva, et jos teema ihmisenä kasvaminen niin siinä jotenkin pääsee helpommalla.”

Haasteita tarkasteltaessa huomionarvoista on, että vaikka rakenteelliset seikat näyttäytyisivät muutoksen esteenä, niin muutokseen pyrittäessä ainoastaan resursseja lisäämällä ei muutosta saada aikaan. Muutos onnistuu parhaiten, jos muutoksen kohteena olevat henkilöt haluavat muutosta ja jos muutos on heille merkittävä. Muutokseen tarvitaan rakenteiden, kulttuurin ja erityisesti ajattelutapojen muutosta. (Sahlberg 1997, 116.) Sahlbergin (1997) esittelemät muutostarpeet tai kenties samalla muutosta estävätkin tekijät tulivat esiin myös kouluttajien haastattelujen pohjalta. Opettajankoulutuksen rakenteen, toimintakulttuurin ja ajattelutapojen tarkastelu nähdään yrittäjäyyskasvatuksen kehittämisen kannalta olennaisina. Kehittämisessä olisi hyvä huomioida myös yleiset koulun muutosta vaikeuttavat seikat. Esimerkiksi Hargreavesin (2005, 1-2) mukaan muutosta voi vaikeuttaa tai jopa estää muuttumattomat rakenteet, useat samanaikaiset muutosaallot, sitoutumattomuus sekä resurssien puute.

[†]Toimintakulttuurilla tarkoitetaan käytännön tulkintaa oppilaitoksen kasvatus- ja opetustehtävästä. Toimintakulttuurin luovat yhteisön viralliset ja epäviralliset säännöt, toiminta- ja käyttäytymismallit sekä arvot ja periaatteet, joiden mukaan toimitaan. Toimintakulttuurissa ilmenevät yhteisön jäsenten tapa toimia, suhtautua toisiinsa sekä tehdä yhteistyötä. (Lindström 2004, 10)

Myös muutosten perustelemattomuus, huono käsitteellistäminen ja epäselvyydet siitä, kuka muutoksesta hyötyy, voivat vaikeuttaa muutosten toteutumista. Näin ollen haasteita riittää niin opettajankoulutukselle kuin myöskin edelleen yrittäjyyskasvatukseen tutkijoille.

4.3.4. Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen: keskustelu, koulutus ja vastuunjako

Yrittäjyyskasvatus on kehittämistoimen kohteena opettajankoulutuksessa. Yrittäjyyskasvatuksesta tehtyyn hanke-esitykseen (ks. luku 4) viittasi haastatteluissa kolme kouluttajaa, vaikka haastateltujen mukaan aiheen kehittämisestä ei laitoksessa yhteisönä ole juuri puhuttu. Kouluttajien yrittäjyyskasvatukseen kehittämisideat erosivatkin huomattavasti toisistaan, eikä yhteisiä linjoja tullut vahvasti esiin.

Yhteinen keskustelu aiheesta (4) ja kouluttajien kouluttaminen (4) mainittiin kehittämisen kannalta tärkeiksi. Myös koulutuksen puute ilmeni keskusteluissa. Asiantuntijoita voitaisiin pyytää kouluttamaan kouluttajia. Eräs haastateltu toivoi myös Opetusministeriöltä selkeämpää yrittäjyyskasvatuksen linjausta ja tukea koulutukseen.

”Et meidän pitäis ensinnäkin ihan lähteä niin kun laitoksena pohtimaan, et mitä se aihekokonaisuus tarkoittaa - - et ollaanks me niin ku ees laitoksena mietitty et mitä tää aihekokonaisuus tarkoittaa, kuka siit kantaa huolta.”

”Mut sit tietysti jos lähetään perusteista niin varmaan opettajankouluttajien täydennyskoulutuksella sitten voidaan ajatella, et muutosta voidaan saada aikaan. Et jos se nähdään tärkeänä, niin silloin sitten niin kun tulis olla valmiutta kouluttaa opettajia ja opettajankouluttajia - - mutta et aika vähän tällä hetkellä sellaseen on niin kuin kuitenkin halukkuutta.”

”Sitä pitäis joidenkin alaan perehtyneiden henkilöiden mieluiten kouluttaa meitä. Ainakin sellasta koulutusta, että me tiedettäis, mitä se tarkoittaa ja voitasko me sitä huomioida meidän työssä. - - luennoimista meille henkilökunnalle.”

”Siihen ei oo koulutusta ja se on yks suurimpia ongelmia tietysti, että ainakin jos jotakin uutta opetussuunnitelmaan esitellään, niin sitten pitäis ihmiset kouluttaa sitä uutta soveltamaan ja toteuttamaan.”

Kouluttajien mukaan yrittäjyyskasvatukseen kehittämistyöhön on saatavilla tarvittaessa apua. Mahdollisia yhteistyötahoja kouluttajat mainitsivat lukuisia, ja yhteistyöverkostojen tärkeys on tiedostettu. Yrittäjyyden yhteiskunnallisen merkityksen pohtimista opiskelijoiden kanssa pidettiin tärkeänä. Monen vastaajan mielestä yhteiskunnallisia laajempia kontakteja voitaisiin lisätä. Yleisimmin yhteistyötä oltiin valmiita kehittämään koulujen, yrittäjien ja erilaisten järjestöjen kanssa. Kolme haastatelluista mainitsi, että taloustieteiden tiedekunnan yrittäjyyden pääaineen kanssa yhteistyötä olisi hyvä lisätä. Yleisesti ottaen yhteistyötä uskallettaisiin tehdä monien tahojen kanssa, kunhan kriittistä yliopistokoulutuksen näkökulmaa ei unohdeta.

Yleisesti tiedon lisääminen nähtiin tärkeänä kehittämisalueena. Kouluttajien mukaan opiskelijoille olisi hyvä antaa tietoa siitä, mitä yrittäjyyskasvatus on, sekä mahdollisuus yrittäjyyskasvatuksen opiskeluun.

Yrittäjyyskasvatukseen etsittiin useissa pohdinnoissa tiettyä vastuuhenkilöä. Henkilösidonnaisuus tuli esiin useista viittauksista joko mahdolliseen vastuuhenkilöön tai aiempiin toimijoihin. Eräs haastateltu kertoi yrittäjyyskasvatuksen aikoinaan olleen vahvemmin esillä, kun aiheesta kiinnostuneita toimijoita oli työskennellyt laitoksessa. Muutamat myös olettivat, että tiettyjen aineiden opinnoissa yrittäjyyskasvatus tulisi selkeämmin esiin. Näille oletuksille ei kuitenkaan tullut vahvistusta.

”Se on aika henkilösidonnainen, että jos sattuu sellaisia opettajia, jotka on kiinnostuneita tai innostuneita tän tyypisistä näkökulmasta, niin silloinhan opiskelija siihen ehkä törmää.”

”Et jos täällä olis joku semmonen niin ku oikein yrittäjyyskasvatukseen suuntautunut tyyppi, niin se pystyy saamaan paljon aikaan, et täällä kyllä tuetaan hankkeita, että ehkä este on ollut sitten se, että ei oo ollut sellasta ihmistä”

”Jos alalla sen alan asiantuntija olis, niin hän vois sitten kantaa soihtua.”

”Jos olis alan asiantuntemusta niin varmasti sitten vois olla ihan sen alan pintojakin, mut että kun ei oo alalla lehtoraattia tai professuuria, niin silloin sitä ei niin korosteta. Se jää helposti lapsipuolen asemaan”

Joidenkin haastateltujen mukaan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen pitäisi saada vastuuhenkilö. Kolme ehdotti kehittämiseksi yrittäjyyskasvatuksen lisäämistä virkarakenteeseen. Yksi puolestaan vastusti ajatusta.

”Et siinä ois joku ihminen, lehtori tai tutkija tai yliassistentti tai joku joka niin on yrittäjyyskasvatuksen asiantuntija - - henkilö, jonka kanssa voidaan viedä niitä eteenpäin ja voidaan kehittää niin ku projekteiksi tai kursseiksi - - tois näkökulmia, niin sit siihen vois joku syttyä ja lähteä sitten sitä koulutusta-.”

”Mutta en mä näkis kuitenkaan että pitäis olla joku yrittäjyyskasvatuksen professuuri seuraavana, niin se on kyllä, niin se rupee oleen aika naurettavaa, et aina kun nostetaan joku tema, niin heti ruvetaan miettimään, et siihen pitäis saaha resursseja, et kyl se pitäis niin ku jotenkin olla niin ku sisäänrakennettuna kuitenkin”

Henkilöitymisen vastakohtana esiin nousi yhteinen vastuu kehittämisestä ja opettamisesta. Kaikkien vastuuttamisen mainitsi kehittämisalueena puolet haastatelluista. Eräs haastateltava huomautti, että kaikkien aktiivisissa optimaalisen tason löytäminen on hankalaa. Samalla haastateltu huomautti, että tarkoituksellista ei ole myöskään liiallinen aiheen toistaminen. Tutkimustulosten mukaan huoli ei kuitenkaan ole ajankohtainen, sillä yrittäjyyskasvatus ei juuri ilmene opiskelijoille. Yksi vastaaja ei nähnyt yhteistä vastuuta toimivana. Omasta mielestäni aiheen toteuttaminen ja kehittäminen voisi kuitenkin onnistua kattavammin, jos vastuu saataisiin siirrettyä henkilöitymisen sijaan yhteisölle.

”Et tuota kyl kai ihanne mun mielestä olis se, et siellä on niin kun se jakso, mut pidettäis huolta, et me kaikki, jotka ollaan opiskelijoitten kans tekemisissä niin tuota tavallaan sitä samaa ideaa vietäis läpi niis omissa yhtä aikaa olevissa jaksoissamme. - - Et se menis todella läpi kaikkien opintojen. Mä en todellakaan usko niihin semmisiin yksittäisiin.”

”Mun mielestä parempaan lopputulokseen tultais kun aktivoitais ihmisiä vaan tällä informaatiolla ja sitten ne toteuttais sitä omien oppiaineittensa puitteissa sikäli kun siellä on tilaa.”

”Kun se ei oo kenenkään vastuulla niin, tai kun se on yhteisellä vastuulla, niin se ei oo kenenkään vastuulla.”

Kolme kouluttajaa korosti kehittämissuuntana puolestaan opiskelijoiden oman vastuun lisäämistä. Näistä kaksi halusi opiskelijat mukaan suunnittelemaan, miten heidän opintonsa toteutetaan. Vastuun lisäämisellä kehitettäisiin kokonaisuudessaan toimintakulttuuria eikä pelkästään yrittäjyyskasvatusta.

”- - yleensäkin mejän koulutusta tulis kehittää, niin monet niistä asioista on just sen suuntaisia, mitkä myös tukis mun mielestä yrittäjyyskasvatustakin, että me ei vaan puhuta mitä on yrittäjyyskasvatus vaan niitä samantyyppisiä piirteitä näkyis myös ja voitais niin ku elää todeksi tässä meidän koulutuksessa eli just tämmönen niin ku mä puhun ite autonomisesta oppimisesta, jossa niin kun annetaan mahdollisimman paljon valtaa ja sitä myötä myös vastuuta siitä omasta oppimisesta ja osaamisen kehittämisestä.”

”Meijän pitäis opiskelijoita vastuuttaa enemmän omasta oppimisesta, antaa opiskelijoille paremmat mahdollisuudet vaikuttaa, miten opinnot toteutetaan. - - Hyvän oppimisprosessin ehkä tärkein ominaisuus on sen oppijan oma aktiivisuus ja osallisuus koko siihen oppimisprosessiin. Kyllähän meillä on hirveän vähän mahdollisuuksia ymmärtääkseni vaikuttaa, miten opiskellaan ja mitä opiskellaan.”

Opiskelijoiden vastuuttaminen koko oppimisprosessiin olisi tervetullut lisä opettajankoulutuksen yritteliään toimintakulttuurin kehittämisen näkökulmasta. Opiskelijat eivät kuitenkaan kyselyn tulosten mukaan olleet juurikaan kiinnostuneita osallistumaan opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun (ks. luku 4.1.5). Pieni osa opiskelijoista voisi kuitenkin tarttua mahdollisuuteen, jos opiskelijoille tarjottaisiin tilaisuus osallistua koulutuksen suunnitteluun. Toisaalta opiskelijoiden ajatuksista on saatu tässä tutkimuksessa melko kattava kuva, joten vähintään tutkimuksen tuloksia voitaisiin hyödyntää suunnittelussa.

4.4. Tuloksien yhteenveto – lähtökohdat muutokseen

Tämän työn tavoitteena oli kuvata yrittäjyyskasvatuksen nykytilannetta Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksessa. Yleiskuvaa kartoitettiin kyselyn avulla (102 vastaajaa) ja lähempään tarkasteluun päästiin opiskelijoiden (18) ryhmähaastattelujen sekä kouluttajien (8) yksilöhaastattelujen kautta. Tutkimuksen tulokset antoivat melko kattavan kokonaiskuvan siitä, miten yrittäjyyskasvatus tutkimusajankohtana ilmeni koulutuksessa opiskelijoiden ja

kouluttajien näkemysten mukaan. Tutkimus pohjautui yrittäjyyskasvatuksen laajaan määrittelyyn. Käsitteiden sisäinen, omaehtoinen ja ulkoinen yrittäjyys avulla kuvattiin yrittäjyyskasvatuksen kenttää laajemmin. Myös yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita avattiin tutkimuksessa aihealueen näennäisen uutuuden vuoksi. Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksen opetus-suunnitelman tarkastelu nähtiin tärkeäksi kokonaiskuvan antamisen kannalta. Tässä luvussa esitetään tiivistettynä tutkimuksen päätulokset ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymyksiin on vastattu kerätyn aineiston lisäksi yrittäjyyskasvatusta kuvaavien käsitteiden ja tavoitteiden avulla. Luvun loppuun on tuloksista koottu myös yrittäjyyskasvatuksen kehittämishaasteita.

Tutkimuksen päätuloksista selviää, että yrittäjyyskasvatus on vielä marginaalinen ilmiö luokanopettajakoulutuksessa. Tulos oli toisaalta odotettu, sillä muun muassa Kyrön (2006) mukaan yrittäjyyskasvatuksen yliopistotutkintoihin sisällytettävien opintokokonaisuuksien tarjonta on toistaiseksi niukkaa. Yrittäjyyskasvatus ilmenee Jyväskylän yliopiston luokanopettajakoulutuksessa lähinnä yhden vapaavalintaisen aihekokonaisuuskurssin kautta, eikä aihetta muuten opinnoissa ole käsitelty. Vaikka asennoituminen yrittäjyyskasvatusta kohtaan oli pääosin positiivista tai neutraalia, ilmeni aihetta kohtaan myös epäröintiä ja varauksellisuutta. Arvokeskustelu aiheesta nähdään tarpeellisena. Tutkimuksen tuloksista selvisi, etteivät opiskelijat tunne valmiuksiaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa riittäviksi. Myös opiskelijoiden tiedot aiheen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä ovat heidän omien näkemystensä mukaan vähäiset. Aiheen kehittämiseen ja opetustarjonnan lisäämiseen tulisi tutkimuksen mukaan panostaa. Tutkimuksen perusteella yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen muun muassa tietojen ja valmiuksien lisäämisen vuoksi. Tulevien opettajien olisi hyvä saada mahdollisuus tutustua opetettavaan aiheeseen jo opiskeluaikana.

4.4.1. Mitä yrittäjyyskasvatus on luokanopettajakoulutuksessa?

Tämän tutkimuksen perusteella yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen luokanopettajakoulutuksessa on vähäistä. Läpäisevänä aihekokonaisuutena aihe ei koulutuksessa peruskoulun tavoin ilmene, vaan ilmiö kiinnittyy tulosten mukaan lähinnä yhteen vapaavalintaiseen aihekokonaisuuskurssiin. Vapaavalintaisen kurssin kautta vain pieni osa opiskelijoista saa tietoa aiheesta. Kyselyn tulosten mukaan lähes puolet opiskelijoista ei tiedä, miten yrittäjyyskasvatusta koulutuksessa opetetaan. Opiskelija voi käydä läpi opintonsa ilman yrittäjyyskasvatuksen opintojen sisältymistä tutkintoon ja usein näin myös näyttää käyvän. Haastateltujen opiskelijoiden sekä kouluttajien mukaan yrittäjyyskasvatus ei juuri ilmene koulutuksessa. Näin ollen tutkimuksen avulla ei erikseen saatu selvitettyä, miten yrittäjyyden eri muodot, sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen (ks. luku 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3), ilmenisivät koulutuksessa.

Vaikka Ristimäen (1998b) mukaan luokanopettajakoulutus näyttäytyy yliopiston koulutusohjelmista yrittäjämäisimpänä, opiskelijat ja kouluttajat eivät tämän tutkimuksen perusteella nähneet koulutusohjelmaansa erityisen yrittäjämäisenä. Tutkimuksen perusteella ei voida myöskään yhtyä Paasion ja kumppaneiden (2005) käsitykseen siitä, että yritteliäisyys, yrittäjähenkki, yrittäjämäiset toimintatavat sekä sisäinen yrittäjyys olisivat jo vahvasti mukana yliopistoissa, vaikka yksittäisten opiskelijoiden ja kouluttajien toiminnassa voidaan nähdä paljonkin yrittäjämäisyyttä. Yrittäjämäiset toimintatavat ilmenivät muun muassa aktiivisuuden tasolla. Koko laitoksen toimintakulttuuriksi yrittäjämäistä toimintaa ei tunnustettu. Näin ollen tulokset viittasivat lähinnä omaehtoisen yrittäjyyden huomiointiin. Toisaalta yrittäjyyden muodoista jopa kaikki tai vähintään sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys voivat implisiittisesti olla osana opintoja. Monipuolisten opetusmenetelmien vuoksi aiheen metodinen puoli saattaa koulutuksen osana toteutua. Yksittäisiä toteutustapoja havaittiinkin opettajankouluttajien haastattelujen pohjalta, mutta usein aiheetta oli koulutuksen osana opetettu tiedostamatta. Tiedostetulle ja julkilausutulle tasolle yrittäjyyskasvatuksen sisällöllistä, menetelmällistä tai opetuksellista puolta ei kuitenkaan ole nostettu, eikä aiheesta ole yrittäjyyskasvatuksen nimellä koulutuksessa puhuttu. Toisinaan aihe oli myös tietoisesti jätetty toteuttamatta. Näin ollen myöskään opiskelijat eivät tiedostaneet aiheen mahdollista toteutumista aihekokonaisuuskurssia lukuun ottamatta. Yrittäjyyskasvatuksen tunnistamiseen tai paremminkin tunnistamattomuuteen saattavat vaikuttaa myös opiskelijoiden vähäiset tiedot aiheesta. Kuten ennalta oletin, opiskelijoiden tiedot yrittäjyyskasvatuksesta olivat vähäiset. Lähes kaikki opiskelijat (98 %) arvioivat tietävänsä yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, sisällöistä ja tavoitteista perusopetuksen osalta vähän tai ei juuri mitään. Tietämättömyyden diskurssi kertaantui useissa opiskelijoiden vastauksissa niin kyselyssä kuin haastatteluissa.

Opettajankouluttajat eivät olleet keskustelleet yhteisesti yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista ja toteuttamisesta. Kouluttajien yrittäjyyskasvatuserittelyt poikkesivatkin huomattavasti toisistaan. Ennako-oletuksen mukaisesti suuri osa opiskelijoista (38 %) puolestaan liitti yrittäjyyskasvatuksen ainoastaan ulkoiseen yrittäjyyteen. Sisäisenä ja/tai omaehtoisena yrittäjyytenä aiheen ymmärsi noin viidennes opiskelijoista ja laajana kokonaisuutena aiheen käsitti 28 prosenttia kyselyn vastaajista. Vähäisten tietojen vuoksi osa opiskelijoista käsittää yrittäjyyskasvatuksen aiheena joko väärin tai suppeasti. Tämän hetkiselällä aiheen toteuttamismallilla opiskelijat eivät näytä saavan riittävästi tietoa aiheesta. Ristimäen (1998a) tutkimuksen tapaan myös tämän tutkimuksen tulokset viittaavat osittain siihen, että tiedon puutteesta seuraa yrittäjyyskasvatuksen liittäminen ulkoiseen yrittäjyyteen. Koulutus nähtäisiin tärkeänä, sillä muun muassa Ristimäen tutkimuksen (1998a) mukaan koulutuksella on suora suhde asenteisiin, arvoihin, tietoihin sekä käsityksiin.

Positiivisena aiheen kannalta nähdään se, että yrittäjyyskasvatus on luokanopettajakoulutuksessa kehittämistoimien kohteena (ks. luku 4). Aiheen kehittäminen näyttää kuitenkin vaativan aikaa. Esimerkiksi yrittäjyyskasvatuksen hanke-esityksessä mainittua 25 opintopisteen kokonaisuutta ei tutkimusajankohtana (2007 - kevät 2008) vielä tarjottu. Kenties hanke-esityksessä mainitut tavoitteet ja aiheen kehittäminen tulevat konkreettisesti näkyviin myöhemmin.

4.4.2. Miten yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan luokanopettajakoulutuksessa?

Ennalta oletin, että opiskelijat suhtautuisivat yrittäjyyskasvatukseen aiheena negatiivisesti, sillä yrittäjyyskasvatuksen ongelma-alueiksi on aiemmin mainittu muun muassa opettajien asenteet ja vastustus yrittäjyyttä kohtaan. Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus sanoina kantavatkin mukanaan merkityksiä, jotka helposti herättävät kysymyksiä ja epäilyjä koulun piirissä sitä kohtaan (Ristimäki 2004, 13). Eräiden tutkimusten mukaan opettajat eivät halua tuoda koulutukseen elinkeinoelämän sisältöjä (Luukkainen & Wuorinen 2002, 203–204) eivätkä termejä ja termien taustalla olevia arvoja (Syrjäläinen 2002, 56). Luukkainen on jopa olettanut, että opettajat pelkäisivät jonkin verran yhteiskunnallisen, etenkin elinkeinoelämän, koulutukseen vaikuttamisen kasvamista (2005, 157). Leskisen (2000) mukaan opettajat ja opettajankoulutus ovat avainasemassa yrittäjyyden asennekasvatuksessa, sillä tiedot ja asenteet yrittäjyyttä kohtaan välittyvät opiskelijoille. Yrittäjyyskasvatuksessa on erityisen tärkeää selvittää opettajien ja opiskelijoiden esiymmärrys yrittäjyydestä sekä yrittäjyyskasvatuksesta, sillä esiymmärryksestä heijastuvat mielikuvat, jotka ilmentävät asennoitumista yrittäjyyteen. Esiymmärrys yrittäjyydestä muodostaa lähtökohdan tulevalle oppimiselle (Leskinen 2000, 13, 32–33, 35). Edellä mainituista seikoista johtuen tutkimuksessa selvitettiin, miten luokanopettajakoulutuksessa yrittäjyyskasvatukseen asennoidutaan.

Tutkimuksen perusteella kouluttajien ja opiskelijoiden asenteissa oli havaittavissa selkeitä eroja. Kyselyn perusteella opiskelijoiden asenteet eivät olleet ennako-oletukseni mukaisia (ks. luku 1), vaan enemmänkin positiivisia tai neutraaleja. Periaatteellinen hyväksyntä ja tärkeäksi kokeminen vallitsee, mutta tiettyä epäröintiä ja varauksellisuutta aihetta kohtaan on kuitenkin havaittavissa. Haastatteluissa tuli esiin myös negatiivisempaa suhtautumista aiheeseen. Yrittäjyyskasvatus ei ole saavuttanut vastaajien näkemänä ydinaineksen tasoista asemaa osana luokanopettajakoulutusta. Avoimeksi jää, mistä toisinaan kielteinenkin suhtautuminen aiheeseen voisi johtua. Toisaalta koska yrittäjyyskasvatuksesta ei luokanopettajakoulutuksessa ole muodostettu yhtenäistä kantaa, voivat yhteiskunnan yleiset asenteet heijastua myös opiskelijoiden ja kouluttajien näkemyksiin. Yrittäjyyskasvatukseen asennoitumisessa saattaa vaikuttaa myös yleinen liiketoiminnalliseen yrittäjyyteen asennoituminen. Ulkoisen yrittäjyyden harha eli yrittäjyyskasvatuksen liittäminen vain yrittäjäksi ryhtymiseen ja yrityksen perustamiseen

liittyvään opetukseen, voi tiedon puutteen vuoksi vaikuttaa negatiivisesti asenteisiin. Koska asenteet ohjaavat Ristimäen (1998 a, 18) mukaan myös yrittäjyyskasvatuksen toteutumista, näen arvokeskustelun yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen osalta tarpeellisena.

Suuri osa opiskelijoista sekä kouluttajista arvottaa yrittäjyyskasvatuksen aiheena vähemmän tärkeiden aiheiden joukkoon. Siksi arvokeskustelu aiheesta olisi erityisen tärkeää. Yrittäjyyden ja kasvatuksen arvot ovat yllättävän lähellä toisiaan, vaikka usein oletetaan toisin. Yleisesti kouluttajat pitävät opettajankoulutuksen roolia yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä laajassa koulutuksen kontekstissa tärkeänä ja merkittävänä. Opettajankoulutuksen rooli koetaan yleisellä tasolla tärkeäksi, mutta henkilökohtaisella tasolla useat kouluttajat kokevat aiheen itselleen vieraaksi, eikä aiheen nähdä soveltuvan oman opetuksen osaksi. Näyttää siltä, että opettajien tunne- ja tahtotasot ovat vaikuttaneet myös yrittäjyyskasvatuksen opetushalukkuuteen. Aiheen liittäminen opetukseen näyttääkin pitkälti olevan opettajan henkilökohtaisista valinnoista riippuvainen.

4.4.3. Minkälaiset valmiudet luokanopettajakoulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa?

Yrittäjyyskasvatuksen tutkijat odottavat opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatukselta paljon. Muun muassa Remeksen (2003) mukaan opettajankoulutuksessa olisi kyettävä sekä päivittämään opettajien näkemys yrittäjyyskasvatuksesta että kouluttamaan yrittäjyyskasvatukseen. Tällä hetkellä tutkijoiden vaatimukset eivät näytä toteutuvan.

Tutkimuskysymykseen, minkälaiset valmiudet luokanopettajakoulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa, joudutaan vastaamaan, ettei luokanopettajakoulutuksen koeta antavan riittäviä valmiuksia aiheen opettamiseen. Opiskelijaryhmien keskusteluista selvisi, että valmiuksien puute liittyy suoraan siihen, että aihetta ei koulutuksessa ole näkyvästi nostettu esiin. Opiskelijoista 98 prosenttia tietää oman näkemyksensä mukaan yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä peruskoulun osalta vähän tai ei juuri mitään. Tiedon puute vaikuttanee oleellisesti myös valmiuksien kokemiseen, sillä lähes yhtä suuri joukko (94 %) pitää valmiuksiaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen tulevaa työtä ajatellen riittämättöminä. Opettajankouluttajilta tähän tutkimuskysymykseen ei haettu vastausta. Jotta opiskelijan tiedot, taidot ja valmiudet kehittyisivät, tarvittaisiin mielestäni kokemuksia yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta, koska yrittäjyyskasvatuksen opettamisen kannalta on oleellista se, miten hyvin opettajat tuntevat yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuuden ja miten paljon he uskovat omaavansa välineitä opettaa aihetta.

Ulkoisen yrittäjyyden harha ja tiedon puute voivat johtaa siihen, että yrittäjyyskasvatus liitetään esimerkiksi ainoastaan talousasioihin ja rahan käsittelyyn. Jos opettaja järjestää myyjäiset, joihin äiti leipoo, lapsi myy ja isä ostaa, ollaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteellisesta toteuttamisesta vielä

kaukana. Esimerkiksi rahan käsittely ei itsessään välttämättä edes viittaa yrittäjyyskasvatukseen. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt olisi hyvä tuntea tarkemmin. Tavoitteita ei mielestäni voida saada kokonaisvaltaisesti saavutettua, jos tulevat opettajat eivät tiedä, mitä yrittäjyyskasvatus on. Koulutuksen kautta voitaisiin lisätä tietämystä yrittäjyyskasvatuksesta ja näin luoda paremmat edellytykset ja valmiudet aiheen toteuttamiseen.

Positiivista kuitenkin on, että opiskelijoiden yrittäjyyskasvatusvalmiuksiin tulevaisuuden muuttuvassa koulussa toimimiseen halutaan panostaa, sillä valmiuksien lisääminen on kirjattu laitoksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeeseen (ks. luku 4).

4.4.4. Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla luokanopettajakoulutuksessa?

Opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatus nähdään yliopistollisen yrittäjyysopetuksen uutena tulokkaana (Paasio ym. 2005, 42), vaikka useat yrittäjyyskasvatuksen tutkijat ovat ehdottaneet aiheen sisällyttämistä opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen jo vuosien ajan (ks. Peltonen 1986, 223; Pihkala 1998, 143; Luukkainen & Wuorinen 2002, 180). Tutkijat eivät kuitenkaan ole kertoneet, mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla juuri luokanopettajakoulutuksessa. Yrittäjyyskasvatuksen teorioiden ja tavoitteiden pohjalta (ks. luku 2) voidaan tiivistetysti sanoa, että yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla vähintään sisältö tai paremminkin metodi ja parhaimmillaan osa toimintakulttuuria. Yrittäjyyskasvatuksessa olisi huomioitava aiheen moninaisuus. Aiheen tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa ilmiötä voitaisiin tarkastella kaikki kolme yrittäjyyden osa-aluetta (ks. luku 2.2) sisältävänä kokonaisuutena (Kokko 2007, 15). Erilaisten yrittäjyyskasvatuksen toimenpideohjelmien ja kehittämissuunnitelmien (ks. luku 2.3, 2.4) vaatimuksena on opettajankoulutuksen osalta ollut muun muassa opetustarjonnan lisääminen ja yrittäjyyden perustietojen liittäminen koulutukseen sekä opetussisältöjen ja -menetelmien kehittäminen. Myös tämän tutkimuksen perusteella tavoitteet nähdään tärkeinä.

Tutkimuskysymykseen Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla luokanopettajakoulutuksessa? olisi voitu hakea enemmänkin vastauksia yrittäjyyskasvatuksen yleisten tavoitteiden kautta. Mielestäni on kuitenkin erityisen tärkeä huomioida myös opiskelijoiden (ks. luku 4.1.5) sekä kouluttajien omat näkemykset (ks. luku 4.3.4) ja toiveet, jos aihe halutaan sopivaksi kohdejoukolle. Tutkimuksen kautta on haluttu aktivoita opiskelijoita ja kouluttajia pohtimaan, mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla luokanopettajakoulutuksessa. Samalla on saatu selville, miten yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista voitaisiin myös kehittää.

Tutkimustulosten perusteella yrittäjyyskasvatuksen nykyinen toteuttamistapa ei näytä riittävältä aiheelle asetettuihin yleisiin tavoitteisiin verrattuna. Opiskelijoista suurin osa (72 %) onkin sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatusta ei ole ollut koulutuksessa riittävästi tarjolla. Koulutuksen ei nähty (94 %) myöskään innostavan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen. Tiedollisten ja taidollisten

painotusten ohella tulisikin koulutuksessa kiinnittää huomiota myös affektiivisiin ja konatiivisiin valmiuksiin niin opiskelijoiden kuin myös opettajankouluttajien osalta (ks. Koiranen ja Ruohotie luku 2.2). Jos yrittäjyyskasvatus ilmiönä todella halutaan kaikkien tietoisuuteen, tulisi aiheen toteuttamistapoja tulosten perusteella kehittää. Tutkimustulosten perusteella olisi tarpeen, että aihe tuotaisiin esiin vapaavalintaisen kurssin ohella myös muun opetustoiminnan yhteydessä. Näin aihe saataisiin useampien opiskelijoiden tietoisuuteen. Lisäksi aiheesta voitaisiin tarjota laajempia kokonaisuuksia niille, jotka ovat enemmän kiinnostuneita. Ennakkoletuksestani poiketen pieni osa opiskelijoista oli kiinnostuneita myös erillisistä yrittäjyyskursseista, joissa pääpaino olisi ulkoiseen yrittäjyyteen ohjaamisessa. Näin ollen luokanopettajankoulutuksessa voitaisiin pyrkiä vastaamaan sekä yrittäjyyskasvatuksen suoriin että välillisiin tavoitteisiin (ks. Ristimäki 1998 b, luku 2.5), vaikka yleisesti yrittäjyyskasvatuksella ja -koulutuksella pyritään korkeakoulutasolla ulkoisen yrittäjyyden edistämiseen. Luokanopettajankoulutuksessa tavoitteet voitaisiin suunnata yhtäläisesti myös sisäiseen ja omaehtoiseen yrittäjyyteen, joiden kehittämiseen yrittäjyyskasvatus peruskoulun luokkien 1-6 opetuksessa pääosin pyritään. Sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden esiin tuominen olisi tarpeen myös siksi, että iso osa opiskelijoista liittyy yrittäjyyskasvatuksen liiaksi ulkoiseen yrittäjyyteen. Luokanopettajakoulutuksessa yrittäjyyskasvatuksen laajuus tulisi saada opiskelijoiden tietoisuuteen.

Opettajankouluttajien mukaan ennen yrittäjyyskasvatuksen opettamista opiskelijoille tulisi kouluttajille itselleen tarjota täydennyskoulutusta aiheesta. Myös Jyväskylän yliopiston yrittäjyysstrategiaan sekä laitoksen yrittäjyyskasvatuksen hanke-esitykseen on kirjattu sama tavoite. (ks. JY yrittäjyysstrategia 2006, Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa 2006.) Tavoitteista huolimatta kouluttajat itse eivät näytä olevan opiskelijoiden tavoin (ks. kuva 8) yhtä halukkailta osallistumaan yrittäjyyskasvatuskoulutukseen, vaikka he mainitsivatkin kouluttajien koulutuksen usein mahdolliseksi kehittämistoimeksi. Tutkimuksen tulosten kannalta opiskelijat voidaan nähdä opettajankouluttajiin verrattuna vastaanottavampina yrittäjyyskasvatuksen lisäämiseen luokanopettajakoulutuksessa.

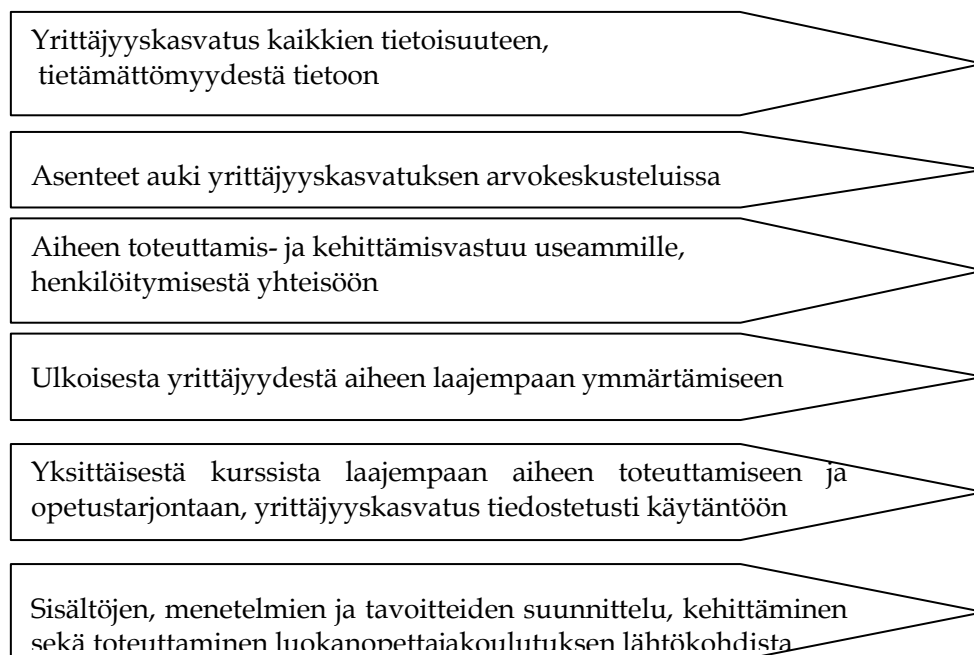
Kouluttajien motivointi ja aktivointi toteuttamaan aihetta nähtäisiin tärkeänä. Myös aiheen tutkimuksen vahvistaminen näyttäisi olevan tarpeen, sillä tutkimuksia yrittäjyyskasvatuksesta on luokanopettajakoulutuksessa tehty vain muutamia. Kokonaisuudessaan aihetta voitaisiin edistää sekä käytännön että tutkimuksen kautta. Paasion ja kumppaneiden (2005) tuloksia kerraten (ks. luku 2.1), myös luokanopettajakoulutuksessa näyttää olevan hyödyntämättömiä mahdollisuuksia yrittäjyyden suhteen.

Opiskelijat korostavat tarvetta yrittäjyyskasvatuksen tietosisältöjen oppimiseen. Aluksi halutaan tietää, mitä yrittäjyyskasvatus on sekä tieteen että peruskoulun käytännön näkökulmasta ja mitkä ovat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet. Laitoksen hanke-esityksessä korostettu opiskelijoiden yrittäjyyskasvatuksen tietotaidon lisääminen ei tutkimuksen tulosten mukaan ole monien osalta toteutunut. Tiedon ja koulutuksen lisääminen sekä aiheen

näkyvämpi esiin tuominen nähdäänkin tulosten perusteella tärkeinä. Yrittäjyyskasvatuksen monipuolisuus tulisi tuoda opiskelijoiden tietoisuuteen ja aiheita pitäisi pystyä mallintamaan myös käytännössä. Aiheen koulutus niin opettajankouluttajille kuin myös opiskelijoille nähdään tutkimuksen tulosten perusteella tärkeinä, sillä koulutuksen kautta molemmat ryhmät voisivat omaksua tietoja, taitoja ja valmiuksia aiheen soveltamiseen.

Opettajankouluttajat pitivät tärkeänä myös yhteistä keskustelua yrittäjyyskasvatuksesta sekä aiheen toteuttamisen ja kehittämisen vastuunjaosta. Tutkimuksen tulosten perusteella aiheen toteuttamisesta vastasi tutkimusajankohtana lähinnä vain erillisen yrittäjyyskasvatuskurssin järjestäjät. Henkilösidonnaisuudesta tulisikin pyrkiä laajempaan vastuunjakoon, jolloin useammat kouluttajat toteuttaisivat yrittäjyyskasvatusta opetuksensa osana.

Tiivistetysti todettakoon, että tutkimustulokset haastavat luokanopettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyöhön. Tutkimuksen tulosten perusteella jatkossa yrittäjyyskasvatusta voitaisiin kehittää muun muassa vastaamalla kuvaan 14 koottuihin kehityshaasteisiin:

KUVA 14 Yrittäjyyskasvatuksen kehittämishaasteet

4.4.5. Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan luokanopettajakoulutukseen?

Yrittäjyyskasvatuksen tarve näyttäytyy aiempien tutkimusten mukaan aikaan ja kulttuuriin sidonnaisena. Yhteiskunnalliset muutoshaasteet, työelämän muutokset sekä koulutuspoliittinen ohjaus ovat tuoneet yrittäjyyskasvatuksen kaikille kouluasteille. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet velvoittavat tulevat opettajat toteuttamaan yrittäjyyskasvatusta kouluissa. Samalla opetussuunnitelman aihekokonaisuuksien kautta on pyritty vastaamaan

yhteiskunnan muutossaasteisiin. Koska peruskoululaissa todetaan, että ”opetus ja muu toiminta tulee järjestää siten, että se antaa oppilaalle – – yhteiskunnan ja työelämän, ammatinvalinnan ja jatko-opintojen – – kannalta tarpeellisia valmiuksia – –” (Perusopetuslaki 476/1983 2 §), nähdään yrittäjyyskasvatus tarpeellisenä myös luokanopettajankoulutukseen, jotta tulevilla opettajilla olisi riittävät valmiudet aiheen toteuttamiseen. Näin opettajille on annettu yhteiskunnallisesti yrittäjyyden suhteen iso haaste. Useiden yrittäjyyskasvatuksen tutkijoiden mukaan aiheen liittäminen osaksi opettajankoulutusta on jopa välttämätöntä.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella yrittäjyyskasvatusta tarvittaisiin luokanopettajakoulutukseen etenkin siksi, että tulevat opettajat eivät tiedä, mitä yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan ja tavoitellaan. Tiedon ja valmiuksien puute sekä aiheen vieraus voivat vaikuttaa myös aiheeseen asennoitumiseen ja myöhemmin opetustaitoon sekä -halukkuuteen. Koirasen ja Ruohotien (2000, 34) mukaan tieto ilman taitoa ei ole sovellettavissa, joten vaatimatonkin taito edellyttäisi tietoa. Leskisen (2000) mukaan on puolestaan kohtuutonta vaatia, että opettajien tulisi opettaa aihetta, mihin he eivät ole perehtyneet tai mistä heillä ei ole kokemusta, eikä riittävästi tietoa. (Leskinen 2000, 177) Suojanen (1997, 14) puolestaan on huomauttanut, että yrittäjyyskasvatus ei voi olla pääosin tietojen jakamista, sillä myös omia kokemuksia ja tekoja sekä niiden perusteiden ja vaikutusten pohdiskelua tarvitaan. Näin ollen tiedon tarve ja oman oppimisprosessin kokemisen tarve korostuu. Vaikka opitun siirtovaikutuksesta voidaan olla montaa mieltä, oletan, että jos yrittäjyyskasvatusta ei opettajankoulutuksessa tuoda esiin, on aiheen siirtäminen kouluun vaikeampaa. Henkilökohtaisen kokemuksen ja oppimisen kautta aihetta voisi olla helpompi viedä osaksi koulun toimintaa. Jos opettajan yhtenä tehtävänä on opetussuunnitelman sisältöjen siirtäminen oppilaalle, pitäisi nämä sisällöt mielestäni myös tuntea tai vähimmäisvaatimuksena tiedostaa.

Tällä hetkellä suurin osa opiskelijoista käy opintonsa läpi ilman yrittäjyyskasvatuksen sisältymistä tutkintoon. Tutkimuskyselyn tulosten mukaan opiskelijoista yli puolet (61 %) haluaisi osallistua yrittäjyyskasvatuskoulutukseen. Nykyisellä yhden vuosittaisen vapaavalintaisen kurssin tarjonnalla, ei pystyittäisi vastaamaan näin suureen mahdolliseen kysyntään. Määrällisesti vuosittaiselle kurssille pääsee nykyisellä toteuttamistavalla osallistumaan alle kolmannes yhden vuosikurssin opiskelijoista. Myös tästä syystä opetustarjontaa olisi hyvä monipuolistaa ja lisätä.

Vaikka tutkimuksessa on otettu lähtökohdaksi yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen tarpeellisuus muun muassa peruskoulun opetussuunnitelman yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisvelvoitteen takia, voisi toisaalta myös yrittäjyyskasvatuksen tarpeen kyseenalaistaminen toimia aiheen kehittäjänä. Tällöin yrittäjyyskasvatuksen mahdollisten vastustajien tai varauksellisesti aiheeseen suhtautuvien perustelut olisi hyvä saada esiin, sillä yrittäjyyskasvatuksen tutkijoilta kriittistä näkökulmaa aiheen tarpeettomuudesta ei ole juuri saatu. Kriittinen tarkastelu voisi saada aikaan myös uutta perusteltua keskustelua yrittäjyyskasvatuksen kenttään. Toisaalta koska yrittäjyys on jo

pitkään ollut osana peruskoulun opetussuunnitelmaa, en nähnyt tutkimuksen kannalta välttämättömäksi tai ajankohtaiseksi pohdintaa siitä, tarvitaanko yrittäjyyskasvatusta luokanopettajakoulutukseen. Samasta syystä olen jättänyt tutkimuksessa huomioimatta aiheen tarpeettomuuden perustelun, vaikka kriittinen aiheen käsittely olisi voinut avata asiaa laajemmin. Kriittisyyden olen jättänyt tältä osin lukijan vastuulle.

5. POHDINTA

Koska korkeakoulussa ja opettajankoulutuksessa sen osana tulisi tutkimuksen ja toiminnan kautta olla suurempi kyky yhteiskunnallisten muutosten syvempään analyysiin (Hakala 1999, 91; Aaltola 1991, 8), esiteltiin tutkimuksessa yrittäjyyskasvatus yhteiskunnallisista lähtökohdista. Yrittäjyyskasvatus onkin selkeästi yhteiskuntaan ja sen tarpeisiin sidoksissa (Seikkula-Leino 2006, 24), vaikka samalla yrittäjyys on tärkeää myös yksilön itsensä kannalta. Vaikka opettajankoulutuksen opetussuunnitelman mukaan yhteiskunnan toiminta- ja kasvuympäristöjen moninaistumisen asettamat haasteet nähdään tärkeinä huomiointikohteina (OKL OPS 2005–2007, 2), ei yrittäjyyskasvatus ole saavuttanut koulutuksessa tutkimuksen tulosten mukaan näkyvää asemaa. Aiheen yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtäminen olisikin mielestäni tärkeää, sillä uusien sisältöjen tuomisessa koulutukseen keskeistä olisi ymmärtää uudistusten ja muutosten syyt. Yrittäjyyskasvatuksen osalta muutokset työssä ja oppimisessa ovat haastaneet koko koulujärjestelmän muutokseen. Yhteiskunnan, työelämän ja koulutuksen lähentyessä toisiaan, asioihin olisi hyvä ottaa kantaa puolin ja toisin.

Jos yrittäjyyden asema yliopistoissa tulevaisuudessa on pitkälti kiinni siitä, millaista roolia yliopistolta odotetaan, kuten Paasio kumppaneineen (2005) on todennut, tulisi yrittäjyyskasvatukseen panostaa, sillä aiheen tutkijoiden ja kehittäjien odotukset opettajankoulutusta kohtaan ovat huomattavat. Kaikkia yhteiskunnan asettamia tehtäviä ei kuitenkaan voida ottaa vastaan koulutukseen siinä laajuudessa, mitä tiettyjen aiheiden tutkijat ovat vaatineet. Näin ollen en ihmettele, ettei yrittäjyyskasvatuksen tuominen luokanopettajakoulutukseen ole edennyt tutkijoiden ja aiheen aktiivisten kehittäjien toivomalla tavalla. Aiheen tuominen koulutukseen ei ole ongelmaton (ks. luku 4.3.3) ja kehittämistyössä on vielä tehtävää. Toisaalta aihetta ei kuitenkaan kaikkien opiskelijoiden opintojen aikana edes mainita ääneen, joten jo pienellä kehittämisellä olisi mahdollista saada aikaan muutoksia.

Vaikka opettajankoulutusta kritisoidaan herkästi eri osa-alueiden unohtamisesta, en tutkimuksellani halua yhtyä kritisointiin. On ymmärrettävää, että muutoshaasteet ja -paineet ovat jatkuvia, eikä aikaa vaihtuvien uusien ilmiöiden kehittämiseen aina ole. Kehittämiseen tarvitaan aikaa ja tiedon lisäksi myös tahtoa. Toisaalta, vaikka opetussuunnitelmassa tavoitteita ja sisältöjä on paljon, tulisi mielestäni myös yrittäjyyskasvatukselle löytää oma paikka osana kaikkien opettajaksi opiskelevien opintoja.

Tutkimuksen taustakirjallisuuden sekä kerätyn aineiston perusteella yrittäjyyskasvatusta tulisi kehittää luokanopettajakoulutuksen omista lähtökohdista, eikä ainoastaan muiden tahojen antamien tavoitteiden kautta. Yrittäjyyskasvatukseen tarvittaisiin myös laajempaa kasvatustieteellistä näkökulmaa taloudellisen ja poliittisen ohjauksen vastineeksi. Näen luokanopettajakoulutuksen merkittävänä tahona kasvatustieteellisen näkökulman muodostamiseen. Koska yrittäjyyskasvatus on luokanopettaja-

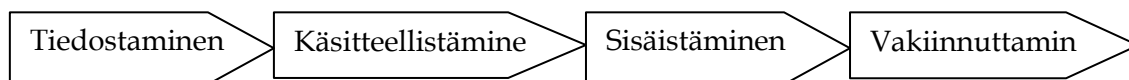
koulutuksessa kehittämistoimien kohteena, uskaltaudun pohdinnassani ehdottamaan myös kehittämistoimenpiteitä.

Mielestäni luokanopettajakoulutuksessa olisi hyvä määritellä ja tavoitteellistaa yrittäjyyskasvatus koulutusalan omiin tarpeisiin ja oppimistavoitteisiin sopivalla tavalla (vrt. Ghosh & Block 1993). Yrittäjyyskasvatuksen luokanopettajakoulutukseen sopivien tavoitteiden määrittelyllä sekä sisällön ja menetelmien suunnittelulla aihe saataisiin laajemmin koulutuksen osaksi. Tutkimuksen tulosten perusteella olisi tarpeellista myös miettiä, millaiset sisällöt ja menetelmät sopisivat juuri luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatukseen. Lisäksi olisi hyvä pohtia, miten ja millaisin toimenpitein aiheen toteuttamista kehitetään. Kehittäminen näyttäisi edellyttävän muutosta asenteissa ja rakenteissa, toimintakulttuurissa sekä tiedon lisäämisessä. Arvokeskustelulla, yhteisellä aiheen toteuttamisen suunnittelulla, koulutuksella ja motivoinnilla voitaisiin vaikuttaa positiivisesti aiheen kehittämiseen.

Yrittäjyyskasvatusta kehittämistä voitaisiin suunnitella esimerkiksi Seikkula-Leinon (2006, 2007a) toimintaohjeiden avulla. Tutkijan mukaan olisi tärkeä selvittää yrittäjyyskasvatuksen käsite ja tavoitteet sekä tutustua aiheen osalta opetussuunnitelmaan. Tavoitteet tulisi asettaa sisäiseen, (omaehtoiseen) yrittäjyyden kehittämiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen. Tärkeänä nähdään oppimisympäristön suunnittelu, yhteistyötahojen hankkiminen ja aiheen integrointi opetettaviin aiheisiin sekä toimintakulttuuriin. Myös monipuolisten yrittäjämäisten työtapojen käyttö sekä tavoitteiden ja toiminnan arviointi oppilaitoksen, yksilön sekä yhteisön kehittymisen näkökulmasta nähdään aiheelliseksi. (2007, 35) Seikkula-Leinon ohjeistusta voitaisiin soveltaa mielestäni myös luokanopettajakoulutuksessa.

Yrittäjyyskasvatuksen jalkauttamisessa luokanopettajakoulutukseen voitaisiin soveltaa mukaillen myös Scheinin (2001) transformatiivisen muutoksen mallia. Scheinin mukaan kaikki muutokset alkavat jonkinlaisella kyseenalaistamisella, jolloin muutoksen sulattamiseen ja motivaation luomiseen tarvitaan aikaa (2001, 134, 141). Yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuuden kyseenalaistajia löytyykin niin opiskelijoiden kuin myös kouluttajien rivistöistä. Kyseenalaistaminen voitaisiin liittää muutostavastarintaan, mutta sillä ei mielestäni voida eikä halutakaan kuitata yrittäjyyskasvatuksen kehittymisen hitautta. Muutokseen vaikuttavat useat muut esteet ja haasteet. Toisaalta yrittäjyyskasvatuksesta ei tiedetä riittävästi ja näin ollen aiheen merkityksellisyys ja tarpeellisuus ei kohtaa odotuksia, joita koulutukselle on annettu. Koska opittavana on uusia ajattelutapoja, asenteita ja taitoja, voitaisiin koulutuksen kautta luoda turvallisuutta uuden asian opetteluun ja samalla tiedostettaisiin myös uuden oppimisen tarve (vrt. Schein 2001, 141). Tutkimustulosten perusteella tulisikin pohtia, miten yrittäjyyskasvatus saadaan kaikkien opiskelijoiden tietoisuuteen. Käsitteellistämisvaiheessa puolestaan korostuisi uusien käsitteiden ja toisaalta myös vanhojen käsitteiden uusien merkitysten oppiminen. Yrittäjyyskasvatuksessa poisoppimista vaatisi etenkin ulkoisen yrittäjyyden harha. Kognitiivisen uudelleenmäärittelyn kautta kehittyisivät uudet käsitteet ja samalla pystyttäisiin vähitellen arvioimaan myös käsitteiden uusia merkityksiä (ks. Schein 142–143). Jos koulutuksessa saataisiin tietoa

yrittäjyyskasvatuksesta ja yrittäjyyskasvatuksen käsitteistä, voitaisiin myös käsitteiden merkitykset sisäistää. Jos yrittäjyyskasvatuksen käsite sisäistettäisiin ja käsite saataisiin yhdistettyä vallitseviin suhteisiin, voitaisiin yrittäjyyskasvatus myöhemmin myös helpommin vakiinnuttaa toimintaan. (ks. Schein 132, 144-145)

KUVA 15 Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen Scheinin (2001) mallia mukailten

Nykytilanteen kuvauksen kautta aiheen kehittämiseen

Tutkimukseni on yksi keskustelunavaus luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen lähes tutkimattomaan alueeseen. Vaikka osa tutkimuksen tuloksista vastasi asettamiani ennakko-oletuksiani, se avasi myös uusia näkökulmia aiheen tarkasteluun. Toisaalta tutkimus vahvisti myös joitakin aikaisemmin, toisenlaisten tutkimusten pohjalta tehtyjä havaintoja (esim. Seikkula-Leino 2006, 2007, Paasio ym. 2005, Ristimäki 1998a). Tutkimus on lisännyt tietoa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen tilasta yhdessä opettajakoulutuksen yksikössä. Tuloksia voidaan hyödyntää opettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistyössä ja mahdollisesti myös opetuksen suunnittelussa. Seikkula-Leinon (2007b) tavoin voin todeta, että tutkimuksella on käytännön merkitystä vasta kun tutkimustietoa sovelletaan tehokkaasti koulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen sekä arviointiin. Nykytilanteen tarkalla kuvaamisella saatiin esiin yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen ongelmia ja haasteita sekä mahdollisuuksia, jotka kehitystyössä olisi hyvä huomioida. Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen liittyvien ongelmien kartoitus ja niiden ennaltaehkäisy onkin tärkeää (Leskinen 2000, 134). Yrittäjyyskasvatuksen tilan tiedostaminen nähtiin tärkeäksi aiheen kehittämisen kannalta. Nykytilanteen kuvausta voidaan myös pitää ensimmäisenä askeleena muutoksen aikaansaamista kohti.

Toivon, että tutkimukseni auttaa ymmärtämään yrittäjyyskasvatuksen moninaisuutta. Lisäksi toivon, että tutkimuksen avulla kouluttajat ja tulevat opettajat tiedostaisivat oman roolinsa merkittävyyden yrittäjyyskasvatuksen edistäjinä. Rooli tulee olemaan keskeinen yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteutuksessa ja aiheen kehittämisessä kasvatukselliselta suunnalta. Ristimäen (2007a, 42) sanoin:

”Me olemme siis yrittäjyyskasvattajia kaikki, halusimme me sitä tai emme, teimme me sen tietoisesti tai tiedostamatta. Meidän tulisi olla tietoisia tästä yrittäjyyskasvatukseen liittyvästä roolistamme.”

Nähtäväksi jää, miten yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen myöhemmin luokanopettajakoulutuksessa kehittyy.

6. LOPUKSI

Tutkimuksen teossa on pyritty huomioimaan useiden metodiohjeiden (esim. Metsämuuronen 2005, Hirsjärvi ym. 2002, Hirsjärvi & Hurme 2000) mukaiset tutkimuksen luotettavuutta lisäävät ja heikentävät tekijät. Muun muassa kyselyn mahdollisia väärinymmärryksiä oli kuitenkin hankala kontrolloida. Oletukseni mukaan tutkimusaiheen vieraus on voinut vaikuttaa vastausten suuntaan. Mahdollisista haittatekijöistä huolimatta kyselyn väittämäkohdista kysymyksistä 12 ja 14 jätettiin tietoisesti pois vaihtoehto 'ei mielipidettä', sillä Hirsjärven ja kumppaneiden (2002) mukaan 12–30 prosenttia vastaajista valitsee vaihtoehdon. Otoksen pieneen kokoon nähden näin suurta vastauspoistumaa ei haluttu, vaikka toisaalta vaihtoehdon lisääminen olisi voinut vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Kysely oli kuitenkin rakennettu niin, että oletin jokaisen pystyvän vastaamaan kaikkiin väittämiin. Vastaajalla on aina myös mahdollisuus olla vastaamatta kysymyksiin, joihin hän ei halua tai osaa kertoa mielipidettään. Asenneväittämien tarkastelussa puolestaan neliportainen vastausasteikko koettiin analyysivaiheessa heikoksi. Laajempi vastausasteikko olisi voinut tuoda paremmin esiin asenne- ja merkityseroja.

Haastatteluihin puolestaan jätin tietoisesti mukaan myös suuntaavia kysymyksiä silloin, kun kysymyksen taustalla oli perusteet, joiden mukaan toiminnan muutosta voitiin suunnata. Tiedonhankinnan monipuolisuuden vuoksi pääsin tutustumaan erilaisiin aineistonkeruumuotoihin. Kerätyn aineiston kautta todellisuus kuvautui monipuolisesti, mutta kyselyn, ryhmä- ja yksilöhaastattelujen erilainen luonne lisäsi aineiston organisoimien ja analysoimien haasteita.

Koska yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista on tutkittu opettajan- koulutuksen lähtökohdista vain vähän, ei aiempiin tutkimustuloksiin voitu suoraan verrata saatuja tuloksia. Uskaltauduin vertaamaan opiskelijoiden ja kouluttajien tuloksia muun muassa peruskoulun opettajista tehtyjen tutkimusten tuloksiin. Vertailuja seurattaessa on hyvä huomioida, että vertailu- asetelmat ja tutkittavien toimintaympäristöt eroavat toisistaan huomattavasti. Toisaalta opettajankoulutuksessa kouluttaudutaan kuitenkin opettajan työhön ja näin ollen kouluttautuminen voidaan nähdä myös elinikäisenä oppimisena ja jatkumona työn ohessa. Näin ollen vertailu ei liene kiellettyä.

Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävät olivat laajoja aloittelevalle tutkijalle. Aineiston tarkempi rajaaminen olisi voinut johtaa eheämpään tulkintaan. Myös kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen aineiston yhdistäminen koettiin haastavaksi. Aloittelevalle tutkijalla haasteet olivat suuret ja opittavaa oli paljon. Muun muassa yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksen avautumattomuus (ks. Seikkula-Leino 2007a) ja käsitteiden selkiytymättömyys koettiin tutkimusta vaikeuttaviksi seikoiksi.

Tutkimuksen luotettavuus, yleistettävyyden ja eettisyys

Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti perustuvat ajatukseen tutkijan pääsystä objektiiviseen todellisuuteen ja objektiiviseen totuuteen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185). Yleisiä menetelmällisen objektiivisuuden vaatimuksia on haluttu noudattaa tutkimuksessa muun muassa monipuolistamalla aineiston hankintaa ja lähteiden valintaa. Myös aineiston kvantitatiivisella kyselyosuudella objektiivisuutta on pystytty lisäämään.

Tutkimuksen ulkoiseen validiteettiin, eli yleistettävyyteen (ks. Metsämuuronen 2005, 57) ei tutkimuksessa erikseen pyritty, sillä tapaustutkimuksessa kuvataan tiettyä ilmiötä ja määriteltyä tapausta. Metsämuuronen (2005, 207) mukaan tapaus ei yleensä ole yleistettävissä, vaikka Cohen ja Manion (1995, 106–107, 123) puolestaan mainitsevat tapaustutkimuksen etuna myös yleistettävyyden. Toisaalta aineistosta nousevien vertailuasetelmien voidaan nähdä nostavan tiettyltä osin yleistettävyyttä, sillä vertailuasetelmia on sekä eri aineistonkeruumenetelmien tuloksista että muihin tutkimustuloksiin ja tulkintoihin nähden. Tutkimuksen ulkoinen validiteetti voisi olla parempi, jos kyselytutkimuksen tulokset olisi voitu analysoida tarkemmin. Sisäistä validiteettiä, eli tutkimuksen omaa luotettavuutta (ks. Metsämuuronen 2005, 57) voidaan puolestaan arvioida tarkemmin tarkastelemalla muun muassa sitä, kattavatko tutkimuskäsitteet riittävän laajasti tutkittavan ilmiön. Hirsjärvi & Hurme (2000, 190) viittaavat myös Corbin ja Straussin (1990) ehdotukseen siitä, että tutkimusraportissa validiteettiä voidaan tulosten osalta lisätä viittaamalla sopivissa kohdissa kirjallisuuteen. Myös tässä tutkimuksessa ehdotus huomioitiin viitteillä samansuuntaisista tuloksista. Tutkimuksen luotettavuutta on haluttu parantaa kertomalla tarkasti tutkimuksen toteutuksesta (ks. Hirsjärvi ym. 2002, 214.). Myös metodologisen triangulaation katsotaan lisänneen luotettavuutta. Tutkimuksessa toteutuu Denzinin metodien välinen triangulaatio, jolla tarkoitetaan samasta ilmiöstä eri metodein tai tutkimusstrategioin kerättävää tietoa. Denzinin mukaan triangulaation avulla tutkija voi ylittää myös henkilökohtaiset ennakkoluulonsa, sillä triangulaatiossa tutkija ei voi sitoutua vain yhteen näkökulmaan. (Denzin 1978, 301–304.) Tässä tutkimuksessa triangulaatiota haluttiin käyttää tutkittavan ilmiön kokonaisuuden hahmottamiseen. Myös Eskolan ja Suorannan (1998, 69) mukaan useamman menetelmän käytön uskotaan korjaavan luotettavuusvirhettä.

Tässä tutkimuksessa reliabiliteettiä (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 186) puolestaan voidaan osoittaa tutkimuskyselyssä ja haastatteluissa nousevien yhtenevien tulosten pohjalta. Tutkimus on kuitenkin aina tilannesidonnaista ja ominaisuudet, asenteet sekä tiedot voivat muuttua lyhyessäkin ajassa.

Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on pyritty huomioimaan tutkimuseettisyyden yleiset periaatteet ja nähdäkseni tutkimus kestää myös eettisen tarkastelun. Tutkimuseettisyyden kannalta pohdin muun muassa, olisiko yliopistopaikkakunta pitänyt jättää mainitsematta. Päädyin avoimuuteen, enkä nähnyt paikkakunnan salaamista tarpeelliseksi. Oletukseni

mukaan tutkimuspaikkakunta olisi ollut helposti pääteltävissä opiskelupaikkakuntani perusteella. Tutkimuksen eettisyyden kannalta oleellisempänä näin muun muassa tutkimusluvan hankkimisen, aineiston keruussa korostetun vastaamisen vapaaehtoisuuden sekä tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin säilyttämisen. Myös tiedonhankintatapojen ja tutkimuksen eri vaiheiden avoin kuvaaminen tutkimusraportissa sekä raportin julkisuus oli mielestäni tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeää. Tutkimusta lukiessa on kuitenkin hyvä huomioida, että tutkimus on aina osittain myös tutkijan oma subjektiivinen näkemys asiasta. Toivon, että tutkimus haastaa myös tutkimuksen lukijan muodostamaan oman näkemyksensä tutkimusaiheesta.

Jatkotutkimusaiheet

Tässä tutkimuksessa saatiin siis esiin yrittäjyyskasvatuksen tila yhdessä luokanopettajakoulutuksen yksikössä. Aiheen tutkimus oli tarpeen, samoin kuin jatkotutkimukset, sillä aiempia tutkimuksia luokanopettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksesta ei ole samasta tarkastelusuunnasta tehty. Aihetta olisi hyvä tutkia myös erilaisten tutkimuskysymysten ja mittareiden valossa. Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista selvittää, miten yrittäjyyskasvatus ilmenee muissa opettajankoulutusyksiköissä. Muun muassa Ristimäen (1998b) tutkimuksen mukaan aineenopettajankoulutus ei luokanopettajakoulutuksen tavoin näyttäydy yrittäjämäisenä vain pikemminkin päinvastoin. Yhtenäiskoulujärjestelmään siirryttäessä opettajankoulutuksen eri aloilla yrittäjyyskasvatuksen viitekehysten huomioiminen olisi tutkimuksen mukaan tarpeen (ks. Ristimäki 1998b, 120–121). Lisäksi yrittäjyyskasvatuksen valtakunnallisen kehittämisen kannalta olisi hyvä selvittää, eroaako tutkimuksessa tarkasteltu luokanopettajakoulutuksen yksikkö yrittäjyyskasvatuksen osalta muista Suomen luokanopettajakoulutusyksiköistä vai voitaisiinko tuloksien olettaa pätevän muuallakin. Jos opettajia koulutetaan yhteisellä päämäärällä samojen säädösten ja opetussuunnitelmien mukaisesti, voisi tutkimuksen tulokset olla siirrettävissä muihinkin opettajankoulutusyksiköihin. Myös tutkimuksen uusiminen myöhemmin vertailevana tutkimuksena selvittäisi, onko muutosta tai kehitystä tapahtunut. Kiinnostava tutkimuskohde yrittäjyyskasvatuksessa olisi myös sukupuolierojen selvitys asenteiden, aiheen merkityksellisyyden kokemisen sekä opetushalukkuuden osalta. Lisäksi vertailevan tutkimuksen voisi tehdä siitä, miten peruskoulun muut aihekokonaisuudet huomioidaan luokanopettajakoulutuksessa.

LÄHTEET

Hallinnon asiakirjat

- JY tts 2007–2010. Jyväskylän yliopiston toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2010, Hyväksytty Jyväskylän yliopiston hallituksessa 1.2.2006. <http://www.jyu.fi/hallinto/suunnittelu/tts/tts/tts20072010.pdf> (luettu 1.4.2007)
- JY yrittäjyysstrategia 2006–2010. Jyväskylän yliopiston yrittäjyysstrategia 2006–2010. Hyväksytty yliopiston hallituksen kokouksessa 24.5.2006. <http://www.jyu.fi/hallinto/strategia/strategiat/yrittajyysstrategia.pdf> (luettu 16.10.2007)
- Korppi kurssi- ja opintotietotojärjestelmä
<https://korppi.jyu.fi/kotka/course/student/courseInfo.jsp?course=41107>
(luettu 22.1.2007)
- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2004/koulutuksen_ja_tutkimuksen_kehittamissuunnitelma_2003-2008 (luettu 12.9.2007)
- POPS 1994. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Opetushallitus.
- POPS 2004. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- OKL OPS 2005–2007. Opettajankoulutuslaitoksen opetussuunnitelma 2005–2007. Jyväskylän yliopisto. <http://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/OPS2005-2007.pdf> (luettu 14.4.2007)
- OKL OPS 2007–2009. Opettajankoulutuslaitoksen opetussuunnitelma 2007–2009. Jyväskylän yliopisto. <http://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/ops2007-2009> (luettu 12.9.2007)
- Opettajankoulutuslaitoksen opetusohjelma 2006. Jyväskylän yliopisto. <http://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/ohjelma0607.pdf> (luettu 14.4.2007)
- Opettajankoulutuslaitoksen opetusohjelma 2007. Jyväskylän yliopisto. <http://www.jyu.fi/edu/laitokset/okl/opiskelu/opetus-ohjelma2007> (luettu 12.9.2007)
- Perusopetuslaki (476/1983). FINLEX:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830476> (luettu 12.3.2008)
- POM41AK Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -kurssikuvaus 2007, <https://korppi.jyu.fi/kotka/course/student/courseInfo.jsp?course=41107> (luettu 13.4.2007)
- POM41AK Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -kurssikuvaus 2008, <https://korppi.jyu.fi/kotka/course/student/generalCourseInfo.jsp?course=53092> (luettu 11.12.2007)
- Hallitusohjelma 2003. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma. Vahvistettu 24.6.2003. Valtioneuvoston kanslia: Helsinki.

- Hallitusohjelma 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Vahvistettu 19.4.2007. Valtioneuvoston kanslia: Helsinki.
- Tutkintorakenneuudistus, Kasvatustieteiden tiedekunta.
<http://www.jyu.fi/edu/opiskelu/perustutkinnot/tutkuudistus> (luettu 18.2.2008)
- Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (794/2004) FINLEX:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040794> (luettu 1.2.2007)
- Yrittäjyyden politiikkaohjelma 2003. Hallituksen strategia-asiakirjat. Hyväksytty valtioneuvoston täysistunnossa 25.9.2003.
- Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa. Hanke-esitys. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
<http://www.jyu.fi/hallinto/suunnittelu/tts/tts/tts20072010.pdf> (luettu 1.2.2007)
- Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma. 2004. Opetusministeriön julkaisuja 2004:18.

Muu kirjallisuus

- Aaltola, J. 1991. Ei koulua vaan elämää varten: Uusia ulottuvuuksia kasvatukseen ja opettajankoulutukseen. Teoksessa Kiviniemi, K. (toim.) Kahdeksan näkökulmaa opettajankoulutuksen kehittämiseen. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutti. Kokkola. 3–19.
- Aittola, T. 1998. Yliopisto oppimisympäristönä. Teoksessa Laurinen, L. (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena Kustannus, 190–211.
- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Vastapaino.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. 2007. Research Methods in Education. 6. painos. Routledge. London.
- Denzin, N. K. 1978. The research act; a theoretical introduction to sociological methods. (2. painos). New York: McGraw-Hill.
- Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- European Commission. 2002. Final report of the expert group "Best procedure" project on education and training for entrepreneurship.
http://www.ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/education_final.pdf (luettu 12.2.2008)
- Ghosh, A. & Block, Z. 1993. Audiences for entrepreneurship education: Characteristics and needs. Teoksessa Hoy, F., Monroy, T.G. & Reichert, J.

- (toim.) The art & science of entrepreneurship education: Vol. 1, Berea, OH, 65–82. The project for excellence in entrepreneurship education.
- Gibb, A. 1987. Enterprise Culture – It’s Meaning and Implications for Education and Training. *Journal of European Industrial Training*, 11:2, 2–38.
- Hakala, J. T. 1999. *Graduopas*. Helsinki: Gaudeamus.
- Halinen, I. 2004. Aihekokonaisuudet opetuksen eheyttäjänä. Teoksessa Loukola M-L (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*. Jyväskylä: Gummerus, 11–17.
- Hargreaves, A. 2005. Pushing the boundaries of Educational change. Teoksessa Hargreaves, A. (toim.) *Extending Educational Change*. International handbook of educational change. Springer. 1–14.
- Heinonen, J. & Vento-Vierikko I. 2002. *Sisäinen yrittäjyys – uskalla, muutu, menesty*. Helsinki: Talentum.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1999. *Johdatus kasvatustieteeseen*. 4.–6. painos. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2002. *Tutki ja kirjoita*. 6.–8. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Hytti, U. 2002. (toim.) *State-of-art of enterprise education in Europe: results from the ENTREDU project*. 2002. Turku School of Economics and Business Administration.
- Iisalo, T. 1988. *Kouluopetuksen vaiheita: keskiajan katedraalikouluista nykyisiin kouluihin*. Helsinki: Otava.
- Ikonen, R. 2006 *Yrittäjyyskasvatus. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä*. SoPhi 102. Jyväskylä: Minerva.
- Ikonen, R. 2007. Yrittäjyyskasvatuksen historiallista taustaa. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 44–61.
- Kitzinger, J. & Barbour, R.S. 1999. Introduction: the challenge and promise of focus groups. Teoksessa Barbour, R.S. & Kitzinger, J. (toim.) *Developing focus group research. Politics, theory and practice*. Sage, London. 1–20.
- Koiranen, M. 1993. *Ole yrittäjä. Sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys*. Tampere: TT-Kustannustieto.
- Koiranen, M. & Peltonen, M. 1995. *Yrittäjyyskasvatus*. Valkeakoski: Konetuumat.
- Koiranen, M. & Pohjansaari, T. 1994. *Sisäinen yrittäjyys: innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta*. Tampere: Konetuumat.
- Koiranen, M & Ruohotie, P. 2000. *Yrittäjänä kasvaminen*. Teoksessa Honka, J., Ruohotie, P., Suvanto, A. & Mustonen, L. (toim.) *Ammattikasvatuksen haasteet 2000*. Hämeen ammattikorkeakoulu. Saarijärven Offset Oy, 32–42.
- Koiranen, M. & Ruohotie, P. 2001. *Yrittäjyyskasvatus: analyyssejä, synteesejä ja sovelluksia*. *Aikuiskasvatus* 2 / 2001. 102–111.

- Kokko, I. 2007. Katso kaleidoskooppiin - ideoita yrittäjyyskasvatukseen. Vammala. Kerhokeskus - koulutyön tuki ry.
- Kyrö, P. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics 38. Jyväskylän yliopisto.
- Kyrö, P. 1998. Yrittäjyyden tarinaa kertomassa. Juva: WSOY.
- Kyrö, P. 2006. Yrittäjyysopetus yliopistoissa (luentomoniste). Yrittäjyyskasvatuksen ja -opetuksen uudet tuulet - Opettajankoulutus suunnannäyttäjänä 29.11.-1.12.2006.
- Kyrö, P. & Carrier, C. 2005. The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural Context, by Paula Kyrö and Camille Carrier. University of Tampere School of Economics and Business Administration, 2005. (Entrepreneurship Education Series 2/2005).
- Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. 2007. Yrittäjyyskasvatuksen suuntia etsimässä. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 12-31.
- Kyrö, P. & Ripatti, A. 2006. Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksessa Kyrö, P. & Ripatti, A. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 10-31.
- Lapinoja, K. P. 2006. Opettajan kadonnutta autonomiaa etsimässä. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutin tutkimuksia 2/2006. http://www.chydenius.fi/julkaisut/julkaisusarjat/tekstitjul/tutkimus2_2006.pdf
- Leskinen, P-L. 1999. "Yrittäjällä on koko elämä kiinni yrityksessä" Opiskelijoiden yrittäjyyskäsitteet ja niiden muutokset yritysprojektin aikana. Vaasan yliopisto. Nro 71.
- Leskinen, P-L. 2000. Yrittäjyyttä etsimässä. Helsinki: Edita.
- Lindström, A. 2004. Aihekokonaisuudet yhteiskunnallisen kehityksen näkökulmasta. Teoksessa Loukola M-L (toim.) Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Gummerus, 8-11.
- Luukkainen, O. 2005. Yhteiskuntasuuntautunut ja tulevaisuushakuinen opettaja. Teoksessa Luukkainen, O. & Valli, R. (toim.) Kaksitoista teesiä opettajalle. PS-kustannus, 143-163.
- Luukkainen, O. & Wuorinen, J. 2002. Yrittävä elämänsä. Kasvaminen yksilönä ja yhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Madriz, E. 2000. Focus groups in feminist research. Teoksessa Denzin Norman K. & Lincoln, Y. S. Handbook of qualitative research. Sage, Thousand Oaks, 835-850.
- Merimaa, E., Rahikainen, E. & Koukka, A. 1993. Yrittäjyys peruskoulun, lukion ja ammatillisten oppilaitosten opetussuunnitelmissa. Teoksessa Yrittäväksi koulussa kasvatus yrittäjyyteen. Helsinki: Opetushallitus, 14-17.
- Miettinen, H. & Taponen, S. 2006. Yrittäjyys ja kunnat -hanke. Toiminnan ja tulosten arviointi 2006. Efeko.
- Moilanen, L. 1995 Ryhmähaastattelu työyhteisössä - tiedonkeruun ja vaikuttamisen väline. Helsinki: Työterveyslaitoksen julkaisu, Miktor.

- Moilanen, P. 2007. Koulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien opinnot akateemisena oppiaineena. (Julkaisematon)
- Niemi, H. (toim.) 1999. Opettajankoulutus modernin murroksessa. 7-9.
- Niemi, H. & Räihä, P. 2007. Opettajankoulutus 2020. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007: 44.
- Niemi, H., Syrjälä, L. & Viilo, M. 1998. Opettajankoulutus ja yhteiskunta. Opettajiin ja kouluun kohdistuvat odotukset kahden yhteistyöseminaarin valossa. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja. A 16/1998.
- Paasio, K., Nurmi, P. & Heinonen, J. 2005. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä? Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005: 10.
- Parikka, M. 1997 Kuntakohtainen opetussuunnitelma avaa yrittäjyyskasvatukselle omaleimaisia mahdollisuuksia. Teoksessa Parikka, M. (toim.) Kasvu yrittäjyyteen. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 27.
- Peltonen, M. 1986. Yrittäjyys. Keuruu: Otava.
- Piesanen, E., Kiviniemi, U. & Valkonen, S. 2006. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien peruskoulutus 2005 ja seuranta 2002-2005. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita: 28.
- Pihkala, J. 1998. Yrittäjyyskasvatus koulussa - näkökulmana Englannin ja Suomen koulujärjestelmän yrittäjyyskasvatuksen hankkeet sekä suomalaisten opiskelijoiden yrittäjyysorientaatiot. Kasvatustieteen lisensiaattityö, Kasvatustieteiden tiedekunta, Jyväskylän yliopisto. <http://thesis.jyu.fi/g/1726.pdf> (luettu 1.3.2008)
- Rauste - von Wright, M, von Wright, J & Soini, T. 2003. Oppiminen ja koulutus.
- Remes, L. 2001. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteen määrittelyä. http://www.uta.fi/entrenet/hankerekisteri/hanke3_remes2.htm (luettu 12.5.2007)
- Remes, L. 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and social Research. Jyväskylän yliopisto.
- Remes, L. 2004. Yrittäjyys. Teoksessa Loukola M-L (toim.) Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Jyväskylä: Gummerus, 83-90.
- Rinne, R. & Salmi, E. 1998. Oppimisen uusi järjestys. Uhkien ja verkostojen maailma koulun ja elämänmittaisen opiskelun haasteena. Tampere: Vastapaino.
- Ristimäki, K. 1998 a. Yrittäjyyskasvatus Kokkolan kouluissa. tutkimus opettajien yrittäjyysasenteista ja -arvoista. Jyväskylän yliopisto. Kokkola: Chydenius-Instituutti.
- Ristimäki, K. 1998 b. Yliopisto ja yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissa. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 31.
- Ristimäki, K. 2000. Yrittäjyyskasvatuksen yrittäjyys -käsitteen jäljillä. Yrittäjyys -käsite yrittäjyyskasvatuksen käyttöteorian muodostuksessa. Teoksessa Sjöberg, J. & Hansén S-E (toim.) Kasvatus tulevaisuuteen. Pedagogik för framtiden. Rapporten från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi. Nr 22 2000. 119-130.
- Ristimäki, K. 2004. Yrittäjyyskasvatus. Järvenpää: Yrityssanoma Oy.

- Ristimäki, K. 2007a. Yrittäjyyskasvatuksen osalliset. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 32-43.
- Ristimäki K. 2007b. Entrepreneurship in Education. The First European Entrepreneurship Educators Meeting - We have a dream 13.-14.11.2007, Vaasa
- Ruskovaara, E. 2007. Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 128-158.
- Römer-Paakkanen, T. 2007. "ei se täällä yliopistolla oikeen kovassa huudossa ole se yrittäjyys..se on toinen maailma"- Korkeakouluopiskelijoiden käsityksiä yrittäjän ammatista uravaihtoehtona. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 172-195.
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2001. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saari, S. 2002. Opettajankoulutuksen arviointi- ja kehittämisdiskurssi koulutuspoliittisessa kontekstissa. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis. 893.
- Sahlberg, P. 1998. Opettajana koulun muutoksessa. 2.painos. WSOY: Juva.
- Saukkonen, S. 2001. Kasvatus myöhäismodernissa koulussa. Teoksessa Kari, J., Moilanen, P. & Rähä, P. Jyväskylän yliopisto.Opettajankoulutuslaitos, 187-196.
- Schein, E.H. 2001. Yrityskulttuuri selviytymisopas: tietoa ja luuloja kulttuurinmuutoksesta, suomentanut Rosti, P. Helsinki: Laatuokeskus, alkuperäisteos The corporate Culture Survival Guide - Sense and nonsense about culture change.
- Seikkula-Leino, J. 2006 Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus 2004-2006 ja yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen - Paikallinen opetussuunnitelmatyö yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Opetusministeriön julkaisuja 2006:22.
- Seikkula-Leino, J. 2007a. Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Opetusministeriön julkaisuja 2007:28.
- Seikkula-Leino, J. 2007b. Yrittäjyyskasvatuksen tulevaisuus - tutkimus, opetussuunnitelma ja käytäntö. Päättösanat. Yrittäjyyskasvatuksen tutkija- ja toimijatapaaminen Vaasassa 10. helmikuuta 2007. lipas.uwasa.fi/yrittajyyskasvatus/paatossanat_Seikkula-Leino.doc (luettu 15.3.2007)
- Suojanen, U. 1997. Yrittäjyys, yrittävyys ja kasvatuksen uudet haasteet. Teoksessa yrittäjyyskasvatus peruskoulussa - sytykkeitä uudistuvaan kouluun. Helsinki: Taloudellinen tiedotustoimisto, 12-9.
- Syrjälä, L. & Numminen M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. nro 51. Oulu.

- Syrjälä, L. 1995. Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälteenä. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä, 9-66.
- Syrjäläinen, E. 2002. Eikä opettaja saisi jo opettaa? Koulun kehittämisen paradoksi ja opettajan työuupumus. Tampereen yliopiston opettajankoulutus-laitoksen julkaisuja A 25.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1. 3.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Uusitalo, H. 1995. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 2.painos. Porvoo: WSOY.
- Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut - Millainen metodi? Teoksessa Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. s.223-241
- Väljäärvi, J. 1999. Opettajan muuttuva asiantuntijuus. Teoksessa Heikkinen, H. , Moilanen, P. & Räihä, P. (toim.) Opettajuutta rakentamassa. Kirjoituksia Jouko Karin 60-vuotispäivänä. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 34. s. 101-106.
- ESR 2007 =Yrittäjyyskasvatuksella ja osaamisella muutosvoimaa. 2007. Opetusministeriön valtakunnallinen ESR-kehittämishjelma 2007-2013. http://66.102.9.104/search?q=cache:rJvJy0PidgsJ:www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/EU-asiat/EU-rakennerahastot/ohjelmakausi_2007-2013/Kehittamisohjelmat/Yrittajyyskasvatuksella_ja_osaamisella_muutosvoimaa.pdf+yritt%C3%A4jyyskasvatuksen+toteuttamissuunnitelma&hl=fi&ct=clnk&cd=1&gl=fi&client=firefox-a (luettu 2.12.2007)

LIITE I Yrittäjyyskasvatuskysely

Ole hyvä ja vastaa kysymyksiin rastittamalla lähinnä oikealta tuntuva vastausvaihtoehto tai kirjoittamalla vastaukset niille varattuihin kohtiin.

1 Olen Nainen Mies

2 Syntymävuosi: 19_____ 3 Opintojen aloitusvuosi _____

4 Mitkä ovat mielestäsi kolme tärkeintä aihekokonaisuutta perusopetuksen opetussuunnitelmassa? (Merkitse rastilla kolme)

☐ Ihmisenä kasvaminen	☐ Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta
☐ Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys	☐ Turvallisuus ja liikenne
☐ Viestintä ja mediataito	☐ Ihminen ja teknologia
☐ Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys	

5 Minulla tai lähisukulaisillani on kokemusta liike-elämästä

- Kyllä Ei

6 Olen osallistunut yrittäjyyskasvatusta käsittelevään koulutukseen opettajankoulutuksessa

- Kyllä Ei

Jos kyllä, laajuus _____ (opintopisteinä tai -viikkoina, tunteina tms.)

7 Olen osallistunut yrittäjyyskasvatusta käsittävään koulutukseen muualla

- Kyllä Ei

Jos kyllä, laajuus _____ (opintopisteinä tai -viikkoina, tunteina tms.)

8 Olen saanut yrittäjyyskasvatuksesta tietoa muuta kautta

- Kyllä Ei

Jos kyllä, niin mistä? _____

9 Miten yrittäjyyttä opettajankoulutuksessa opetetaan?

- itsenäisenä oppiaineena / suuntautumisvaihtoehtona
 erillisenä kurssina
 jonkin muun aineen yhteydessä
 en tiedä
 muulla tavoin, miten?
- _____
- _____

10 Miten yrittäjyyskasvatus pitäisi mielestänne opettajankoulutuksessa järjestää?

- itsenäisenä oppiaineena / suuntautumisvaihtoehtona
 erillisenä kokonaisuutena
 muun opetustoiminnan yhteydessä
 muulla tavalla, miten?
- _____
- _____

11 Tiedän yrittäjyyskasvatuksen konkreettisesta toteuttamisesta, tavoitteista ja sisällöistä perusopetuksen osalta

- hyvin paljon
 paljon
 vähän
 todella vähän / en juuri mitään

12 Mitä mieltä olet seuraavista perusopetuksen yrittäjyyskasvatusta koskevista väitteistä? Väittämien osalta vastataan rastilla, asteikolla 1-4.

Väittämät - Perusopetus luokilla 1-6	täysin eri mieltä 1	melko eri mieltä 2	jokseenkin samaa mieltä 3	täysin samaa mieltä 4
a) Yrittäjyyskasvatus on tärkeää tuoda esille, jotta pystytään vahvistamaan yrittäjyyttä.	☐	☐	☐	☐
b) Yrittäjyyskasvatus on liike-elämän ajatusten tuontia kouluun.	☐	☐	☐	☐
c) Oppiaineiden sisältöjen opettaminen on yhtä tärkeää kuin yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen.	☐	☐	☐	☐
d) On hyvä, että yrittäjyyskasvatus on mukana perusopetuksen uudessa opetussuunnitelmassa.	☐	☐	☐	☐
e) Uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa on paljon tärkeämpiä sisältöjä kuin yrittäjyyskasvatus aihekokonaisuudessa "Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys".	☐	☐	☐	☐
f) Mielestäni yrittäjyyskasvatus on tärkeä alue peruskoulussa.	☐	☐	☐	☐
g) Minun ei kuulu toteuttaa yrittäjyyskasvatusta perusopetuksen luokilla 1 - 6 .	☐	☐	☐	☐
h) Yrittäjyyskasvatus on helppo yhdistää oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin.	☐	☐	☐	☐
i) Yrittäjyyskasvatus liittyy "hyväosaisten" kasvatukseen.	☐	☐	☐	☐
j) Yrittäjyyskasvatuksen tuominen peruskouluun voi hävittää perusopetuksen tasa-arvoajatuksen.	☐	☐	☐	☐
k) Yrittäjyyskasvatuksessa toteutetaan mielestäni perusopetuksen tavoitteita.	☐	☐	☐	☐

13 Mitä yrittäjyyskasvatus on (omin sanoin, käsitteen yleistä määrittelyä)?

14 Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä koskien yrittäjyyskasvatusta opettajankoulutuksessa?
Väittämien osalta vastataan rastilla, asteikolla 1-4.

Väittämät - Opettajankoulutus täysin eri mieltä

Väittämät - Opettajankoulutus	täysin eri mieltä 1	melko eri mieltä 2	jokseenkin samaa mieltä 3	täysin samaa mieltä 4
a) Luokanopettajaksi opiskelevat eivät ole kiinnostuneita yrittäjyyskasvatuksen suunnittelusta ja ideoinnista.	☐	☐	☐	☐
b) Yrittäjyyteen liittyvät opinnot ovat tärkeitä tulevaisuuteni kannalta.	☐	☐	☐	☐
c) Haluaisin osallistua yrittäjyyskasvatuskoulutukseen.	☐	☐	☐	☐
d) Haluaisin osallistua opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suunnitteluun.	☐	☐	☐	☐
e) Yrittäjyyskasvatuksen koulutusta on ollut riittävästi tarjolla opettajankoulutuksessa	☐	☐	☐	☐
f) Minulla on riittävät valmiudet yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen perusopetuksessa.	☐	☐	☐	☐
g) Opettajankoulutus innostaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen.	☐	☐	☐	☐

15 Mitä mielestäsi yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa?

Muuta (vapaat kommentit, haluatko kertoa jostain asiasta vielä tarkemmin?)

Kiitos vastauksestasi! Vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.

LIITE II Haastattelukysymykset

Opiskelijoiden ryhmähaastattelukysymykset (5*3-5 hengen ryhmä):

1. Mitä yrittäjyyskasvatus on? (yleinen käsitteenmäärittely, tietopohjan kartoittaminen)
2. Mitä yrittäjyyskasvatus on opettajankoulutuksessa? / Miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan opettajankoulutuksessa?
3. Miksi yrittäjyyskasvatusta tarvitaan opettajankoulutukseen? (pragmaattinen, syyt, hyöty)
4. Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla opettajankoulutuksessa?
5. Minkälaiset valmiudet opettajankoulutus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen peruskoulussa? (semanttinen, sisällöllinen)

Opettajankouluttajien haastattelukysymykset (8 haastateltavaa)

1. Mitä yrittäjyyskasvatus on opettajankoulutuksessa? Miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan opettajankoulutuksessa?
2. Mitä yrittäjyyskasvatuksen tulisi olla opettajankoulutuksessa?
3. Mitkä tekijät hankaloittavat yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista opettajankoulutuksessa?
4. Miten opettajankoulutuksessa yrittäjyyskasvatusta tulisi kehittää?
5. Millaista apua tarvitaan yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen kehittämistyöhön? Minkä tahojen kanssa yhteistyötä voitaisiin tehdä?
6. Millainen on opettajankoulutuksen rooli yrittäjyyskasvatuksen edistämisessä laajassa koulutuksen kontekstissa?
7. Miten yrittäjämäinen toiminta näkyy opettajankoulutuksen toimintatavoissa?

LIITE III Yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa

Otteita opiskelijoiden vastauksista kysymykseen 15) Mitä mielestäsi yrittäjyyskasvatus voisi olla opettajankoulutuksessa?

Tietoa, ideoita, pohdintaa, keskustelua, suunnittelua ja käytännön esimerkkejä siitä, mitä yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ovat peruskoulussa ja miten yrittäjyyskasvatusta pitäisi opettaa peruskoulussa

"Esimerkkejä siitä, miten yrittäjyyskasvatusta voi toteuttaa perusopetuksessa."

"Tietoa siitä, kuinka yrittäjyys-käsite esitellään perusopetuksessa ja missä asiayhteyksissä"

"Tietoa, ideoita, kuinka toteuttaa yrittäjyyskasvatusta peruskoulussa. Mitä yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan?"

"Sen läpi käymistä, mitä koko aine perusopetuksessa merkitsee, erilaisia metodeja sen opetukseen jne."

"Sisällöt, tavoitteet ja miten opettaa?"

"- - Tärkeää on kuitenkin, että jokainen opettajaksi opiskeleva saisi perusvalmiudet toteuttaa yrittäjyyskasvatusta opetuksessaan."

"Ymmärryksen hakemista yrittäjyyskasvatuksen luonteesta. Aktiivista ideointia. Myös yrittäjyyskasvatuksen harjoittelua koulumaailmassa."

"Tietoa siitä, kuinka yrittäjyys-käsite esitellään perusopetuksessa ja missä asiayhteyksissä."

"Ainakin voitaisiin kertoa mitä se on ja mitä se on perusopetuksessa."

"Sitä että tulevat opettajat saavat valmiudet opettaa yrittäjyyskasvatusta peruskoulussa."

"Opetetaan opettamaan lapsia ajattelemaan itse, olemaan luovia ja rohkeita."

"Yrittämiseen innostamistapoja. Yrittäjyyskasvatuksen selventämistä opettajille."

"Didaktiikkaa. Yrittäjyyden käsitteen pohtimista ja kokonaiskuvan luomista."

"Opiskelijoiden valmentamista siihen, miten yrittäjyyskasvatusta tulisi opettaa sekä tietopohjan rakentamista aiheeseen liittyen."

"Ideoiden antamista siihen, miten aihetta voisi linkittää opetukseen. Osa-alue on itse tunnettava ensin hyvin, ennen kun sitä voi pätevästi opettaa muille."

"Pohdintaa ja suunnittelua aiheesta, miten yrittäjyyskasvatusta käytännössä voisi toteuttaa koulussa."

"Sellaista, mistä saisi materiaalia ja ideoita toteuttaa yrittäjyyskasvatusta peruskoulussa."

"Annetaan työkaluja tuoda yrittäjyyskasvatus osaksi koulun arkea. Uusia näkökulmia aiheeseen."

"Ideoita, suunnitelmia ja ehdotuksia siitä, miten yrittäjyyskasvatuksen tulisi näkyä perusopetuksessa."

Tietoa siitä, mitä ovat yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus sekä niiden sisällöt ja tavoitteet

"Ainakin ensin pitäisi tietää, mitä yrittäjyyskasvatus on."

"- - lisäksi yrittäjyyden käsitteen pohtimista ja kokonaiskuvan luomista."

"Yrittäjyyskasvatuksen sisällöt ja tavoitteet selviksi eli mitä OPS sanoo?"

"Mitä yrittäjyyskasvatus on, mitä sillä tarkoitetaan ja mitä sillä haetaan takaa."

"Ensin pitäisi saada tietää, mitä yrittäjyyskasvatus on!"

Opettajaksi opiskelevien kouluttamista yrittäjiksi, ulkoiseen yrittäjyyteen tutustumista

- "Oman kuvitteellisen yrityksen perustaminen ryhmässä -> tutustuminen aiheeseen laajaa."
- "Tietoa siitä, mitä mahdollisuuksia opettajalla on toimia yrittäjänä - -."
- "Millaisia mahdollisuuksia opettajilla (=KM) on työllistyä yksityiselle sektorille / perustaa yritys?"
- "Erillisiä kursseja liittyen yrityksiin ja niiden toimintaan - -."
- "Yrityselämään tutustumista ja yrittäjien arkeen tutustumista"
- "Kysynnän ja tarjonnan käsitteiden avaamista, mitä asioita oppilaiden olisi" hyvä oppia" esim. miten toteuttaa näyttelyitä, myyjäisiä. Tuotekehittelyä esim. käsitöissä."
- "Kurssi, jolla tutustutaan yrittäjyyteen & perehdytetään opiskelijoita siihen."
- "Kerrotaan, mitä polkuja voi tulla yrittäjäksi ja mitä siihen vaaditaan. Tarkastellaan joitain esimerkkejä yrittämisestä."
- "Yrityksen perustoiminnan tutuksi tekemistä, keskeisten käsitteiden opettamista."
- "Talouden ja yrittäjyyden perusasioiden ja termien opettamista."

Yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen integrointia muihin aiheisiin koulutuksessa sekä ohjausta yrittäjyyskasvatuksen integroimiseen muihin aiheisiin myöhemmin itse opetettaessa

- "Kursseja, asian havainnollistamista. Asian liittämistä toisiin kursseihin."
- "Yrittäjyyskasvatus voisi olla esillä eri aineiden kursseissa, osana esim. POM kokonaisuutta."
- "Yrittäjyyden integrointia johonkin laajempaan kokonaisuuteen kuten yhteiskuntaoppiin."
- "Vinkkejä miten yrittäjyyskasvatusta voi integroida muihin aineisiin"
- "Ideoita ja malleja yrittäjyyskasvatuksen ujuttamisesta muihin oppiaineisiin -> EI mitä se on, vaan MITEN sitä voisi toteuttaa."

Yritysvierailuja / yrittäjiä kouluttajiksi / tutustumista yrittäjyyskasvatusta toteuttaviin tahoihin

- "Vierailukäyntejä ja yrittäjiä, jotka kertoisivat asioista luokanopettajaopiskelijoita kiinnostavalla tavalla."
- "Erilaisia vierailuja / vierailevia luennoitsijoita - - mahdollisesti myös yhteydet yritysmaailmaan"
- "Yrityksissä vierailuja ja yrityksistä vierailijoita kouluille."
- "Voitaisiin tutustua erilaisiin kouluihin ja muihin ryhmiin, jotka toteuttavat sitä."

Asenne- ja arvokasvatusta

- "Opiskelijan yrityselämää kohtaan tuntevien asenteiden ja ajatusten pohjustusta"
- "Ideoita ja eväitä opetukseen. Opettajuus ei saa kuitenkaan ´ hukkuu´ pelkkään yrittäjyyteen, ihmissuhteiden huomioimista ja muitakin arvoja tarvitaan myös."
- "Sen pitäisi olla yrittäjäasenteen mukaan toimimista."
- "- - yritysmaailman eettisen puolen arviointia ja kyseenalaistamista."
- "Identiteetin kasvatusta, tulevaisuuteen valmistautumista, asenteiden muuttamista."

Vaikuttamismahdollisuuksien lisäämistä

- "Erillisten kurssien lisäksi tulisi mielestäni enemmän kannustaa opiskelijoita vaikuttamaan omiin asioihin."
- "Uskallusta viedä omia ideoita eteenpäin"
- "Pitäisi olla ryhmä tai tila, missä voi vaikuttaa. Pitää olla mahdollisuus vaikuttaa opintoihin. Pitää oppia tietämään, mitä kannattaa oppia."

"Jos asiaa ajattelee kansalaisvaikuttamisen (en tiedä voiko) näkökulmasta, koen, että opettajan täytyisi ymmärtää poliittinen toimijuutensa. Opettajalla on työssään aika paljon mahdollisuuksia vaikuttaa, joten mielestäni OKL:ssä pitäisi tiedostaa ja aiheeseen perehtyä."

Ehdotus kurssin järjestämistavasta, pakollisuudesta/vapaaehtoisuudesta

"Enemmän kursseja aiheesta. En kylläkään pakolliseksi ehkä laittaisi yrittäjyyskasvatusta."

"Projektimuotoisia opintoja, jotka voisi toteuttaa esim. harjoittelussa/kenttäharjoittelussa. Tarjottava sivuaine."

"Pakollinen tutustumiskurssi yrittäjyyskasvatukseen."

"Yrittäjyyskasvatusta voisi olla esillä eri aineiden kursseissa, osana esim. POM-kokonaisuutta. Osaksi kokonaisuutta, ei erillisenä."

"Erillinen opintokokonaisuus, joka vapaaehtoinen tai pakollinen."

"Erillinen kurssi toiminee hyvin. Kai sitä voisi integroida vähän johonkin pakolliseen POM-kurssiinkin, niin kaikki saisivat siitä edes pienen käsityksen."

"Sitoen muihin kasvatusalueisiin."

"Oma kurssi kiinnostuneille. Aihekokonaisuuskurssi kuten jo nyt. Teema, jota tarkastellaan läpäisevänä eri kursseilla. Osa koulutuksen eetosta. Riippuu ihan siitä, mitä asetetaan tavoitteeksi ja miltä arvopohjalta sekä mihin oppimiskäsitykseen pohjaten."

"Opiskelen vasta ensimmäistä vuotta, eli ehkä jossain vaiheessa tulee muussakin yhteydessä kuin vain aihekokonaisuus-kurssilla. Toivon ainakin, että jossain määrin kaikki kuulevat siitä."

Ehdotus opetuksen järjestämisen muodosta ja opetuksen sisällöistä tai projektioppimisesta / projektien suunnittelusta

"Annetaan vinkkejä, kuinka voidaan sisällyttää eri oppiaineisiin ja millä opetusmenetelmillä: jotain konkreettista esim. projekteja."

"Erilaisten projektien vetämisen / toteuttamisen harjoittelua, luentoja, demoja, ryhmätöitä, paritöitä, yksilöhommia."

"Erilaisia vierailuja, pienryhmäkeskusteluita, käytännön harjoittelua (esim. opintokokonaisuuden suunnittelu & toteutus)".

"Pieniä projekteja. Oman arkipäivän yrittäjyyden pohdintaa."

"Esim. voitaisiin miettiä ja suunnitella erilaisia projekteja, joita oppilaat voisivat kouluissa toteuttaa. Itse näkisin että yrittäjyyskasvatus-opinnoissa voitaisiin miettiä näitä monistenipun kysymyksiä (esim. mitä se voisi olla ja pitäisikö sitä olla kouluissa) (viittaa kyselylomakkeeseen)

"Ehkä projekteja, jossa opiskelijoiden vastuunkannolla suuri osuus."

"Innovaatioiden sekä ideoiden soveltamista käytäntöön."

"Relevanttia keskustelua ja asioiden tarkastelua lukuisista eri näkökulmista."

"Konkreettisia esimerkkejä, esim. yrittäjyyskasvatusprojektin toteuttaminen alakoulussa."

"Konkreettisia harjoituksia, kuinka opettaa lapsille tarvittavia taitoja. Vain sopivasti teoriaa, enemmän käytäntöä."

"Se voisi olla samalla tavalla toteutettu kuin yleensäkin pom-opinnot ovat eli käytännön kautta liitettynä teoriaan."